

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszt@magyarnaplo.hu

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

könyvkiadas@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

hirdetes@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: Jávorszky Béla (rovatvezető),

Paizs Abel (szerkesztő)

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle, lapterjesztés, rendezvények:

Kondor Péter

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

Regionális szerkesztők:

Csernák Árpád 7400 Kaposvár, Hegyalja u. 72.
T.: (82) 414-083

Faludi Ádám 2800 Tatabánya, Madách u. 33.

T.: (34) 311-146, e-mail: freisong@freemail.hu

Pék Pál 8800 Nagykanizsa, Ady Endre út 12/B

Rott József 7332 Magyaregregy,

Kossuth u. 71. T.: (72) 420-494

Sarusi Mihály 8220 Balatonalmádi, Diófa utca 9.

T.: (30) 211-3082

Határon túli szerkesztők:

Barabás Zoltán Románia, 3700 Nagyvárad,

str. Republicii 12., ap. 19. Jud. Bihor

e-mail: partium@rdsor.ro

Čurković-Major Franciska Filozofski fakultet

Katedra za hungarologiju, 10 000 Zagreb,

Lučičeva 3. Horvátország

Luka László Svájc CH-1205 Geneve, 11 Av.

Henri-Dunant T/F: 022-329-4929

Nagy Zoltán Mihály Kárpátalja, Ukrajna 90221

Csonkapapi, Mező u. 168.

Sulyok Vince Norvégia, Haslum, Oslo, Eilif

Peterssens vei 7.

Tari István Vajdaság, Szerbia-Montenegró 21200

Obecse-Becej, Dimitrije Tucovic u. 6.

A szerkesztőség címe: 1062 Bp., Bajza u. 18.

Levelezési cím: 1406 Budapest, Pf. 15.

Telefon/fax: 413-6672; 413-6673; 342-8768

Szerkesztőségi mobil: (70) 388-7034

E-mail: magynap@hu.inter.net

info@magyarnaplo.hu

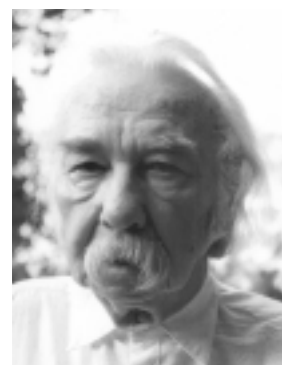
Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon Báger Gusztáv
(Felvétel: Zách Eszter)

Ennenmagunkkal povedálunk

Az idők jele? Avagy a katedrafilozófusok gögje? A féltékeny kari szolidaritás mondatja velük? Újabb jelét veszem, hogy felkapott divat lett Szent Ágoston lejárata.¹ A monográfia szerzője minden részletében behatóan ismeri ugyan Ágoston életművét, de minduntalan fintoorgva kommentálja és kipellengérezi a hippói püspököt, mint műkedvelő gondolkozót, mint „amatört” (jóllehet a Mű Kedvelése és a Bölcsesség Kedvelése – ami Püthagorasz szerint a filozófia – olyan, hogy jó értelemben „nem esik messze alma a fájától”). Lejjebb tessékeli Ágostont a bölcséleti ranglétrán csupán azért, mert nemigen tudott görögül, Platont, Arisztotelészt alig-alig vagy tán csak hírből ismerte.

Nos, megengedem, de igazában nincs nagyon inyemre, ha egy ilyen hatalmas szellemelével megáldott elmét kiebrudalnak fejedelmi rangjából csupán azért, mert a legújabb kor szekuláris szelleme, szkepszise, agnoszticizmusa uralomváltását még csak meg se sejtette. A vád ellene, hogy két, minden objektív realitást nélkülöző gigászi „entitás” köré fonódik elliptikusan egész bölcsélet- és gondolatvilága. Az egyik a „lélek” (lyukszó), a másik az „isten” (lyukszó). Mindkettő az ókor hatalmas sodródott idáig, mindkettő a képzelődés transzmogrifikációja. E két fantazma lyukszó-talapatára emelte bölcséleti építkezését: ez igaz; de egész sor olyan kérdést tett fel, amellyel megelőzte korát és a századokkal utána keletkezett tabubolygató kételyek, tabu-firtató kérdőjelek egész sorára előremutat. Vajon mindvalósággal létezem? Higgyem-e, hogy csupán azért, mert gondolkozom?² És ha igen, miért: mivégre? Mi az idő? Miért garázdálkodik a világban a Gonosz? A Teremtő engedelmeivel avagy mert istentől arra kicsikart pátense van? Van-e szabad akaratom, és ha igen, meddig tart, mi vet neki határt? Ha ugyan van, mert van, összeegyeztethető-e isten előretudásával? Van-e eleve-elrendelés? Ha igen, van-e eleve-üdvösségre és eleve-kárhozatra rendelés? Mit ér a szó, az „elnevezés”? Beléknplántált-e, hogy olyan kiirthatatlan a hazugság ösztöne? Gondolkozásunk hasonlatossága alapján következtethetünk-e más elmék létezésére, amazok objektív realitására? E felsorolás alapján látnivaló: nem csoda, hogy a viszolygások és kétségek Első Görgetőjének, Abélard-nak a szent mindennapos pábuluma volt.

Igaz, nagyon igaz, hogy sajnálatos módon két lyukszóra, az „istenre” és a „lélekre” támaszkodva próbált eltájékozódni a jelenségvilágban. De vajon ha a minden lyukszó-nak tükröt tartó Protagorasz tükkörtermébe belépünk, nem ugyanazt mondhatjuk-e valamennyiünk-ről? Nem úgy igaz-e, hogy nyelvi apparátusunk egésze, amivel anyanyelvi szinten dolgozunk: félmillió lyukszó...?! Nagardzsuna óta tudjuk: minden szavunk lyukszó, nyelvünk a lyukszavak összessége. Gondolkozásunk ebben a nyelvi ketrecben, mintegy „rövidzárva” és vissza-visszaulva önmagára, csupán körbeforog és a saját farkába harapva kergeti az utolérhetetlent...?! Kételyeink görgőin, csavarszárnú atomkorcsolyákon indultunk el – elindultunk erre a felfedező zárandoklatra; de bármi nehéz „lenyelni”, elfogadni amaz integrált végeredményt, amely sokunk munkája volt, nincs kiút egyéb, mint a belenyugvás. A szolipszizmus őserdejében járunk. A „kibontakozás” szemfényvesztéséről azt hisszük, hogy valamerre-valahova „jutottunk”; hogy istenigazában a jelenségvilágot ragadtuk meg, és nem csak lyukszavainkat beszélgetjük. Mit érünk vele, ha fejére olvassuk az óriásnak, Ágostonnak, hogy „amatör” módra két nemlétező elmeszülemény, az istenség és a lélek cölöpfogalmaira építette bölcséleti pszeudológiáját: két lyukszóra csupán – holott mi magunk félmillió lyukszóra építkezünk. Nekünk sincs egyebünk, mint lyukszavaink tengerző tajték- és buborékvilága. Extázisunk rossz pillanataiban, ideig-óráig azt hisszük, az *Alvearum Magnum* páncélhártáiból valahogy, valahol majd csak kitörünk – de voltaképp csak magunkkal beszélgetünk. Lyukszó-seregeinket felállítjuk, hogy nosza, povedáljanak egymással.

1 vö.: Augustine, Sinner and Saint, by James J. O'Donnell. Profil – 2005.

2 Ágoston a cogito első felgondolója volt, évezreddel Descartes előtt.

Határ Győző: <i>Ennemagunkkal povedálunk</i>	1
LÁTHATÁR	
Mezey Katalin: <i>Távoli tűz</i>	3
Miklya Luzsányi Mónika: <i>Cselédkönyv</i>	5
Kabdebó Tamás: <i>Angyali</i>	8
Pomogáts Béla: <i>Láttelel a magyar nyelvről</i>	9
Csepregi János: <i>Júliusi hajnal; Reggel; Gyász; ünnep</i>	14
Székelyhídi Ágoston: <i>1956 és a nemzet (Megosztásból összetartás – összetartásból megosztás)</i>	15
Miklya Zsolt: <i>Meg sem érintvén; Amikor a feketék</i>	25
Hartay Csaba: <i>A táj termében</i>	26
Vasi Ferenc Zoltán: <i>Kantár Csabának</i>	26
Nagy Koppány Zsolt: <i>A Várban őrt álló gondolatai négy plusz egy képben</i>	27
Árvai Ferenc Ödön: <i>Háromsorosak; A kispesti váróban; Kőbánya téglaházait...</i>	30
Loschitz Ferenc: <i>A napisten</i>	31
Cselenyák Imre: <i>Párhuzamos ellenirány</i>	32
NYITOTT MŰHELY	
Olasz Sándor: „ <i>Tárgul ker(e)tek</i> ” (<i>Beszélgetés Báger Gusztáv költővel</i>)	35
Báger Gusztáv: <i>Martonvásári Eroica; Brazil dalok; Madárnyom-olvasó; Ballada</i>	41
olvasói jegyzet	
Török Bálint: <i>Recsk</i>	42
KÖNYVSZEMLE	
Sturm László: <i>Az anyanyelv erejével (Gál Sándor: Egybegyűjtött művei V. Írás és irodalom)</i>	44
Alföldy Jenő: <i>Helyreálló (világrend (Konczek József: A tájjal maradtam)</i>	45
Vasy Géza: <i>Az emlékezés útjai (Jámborné Balog Tünde: Árapály a Vizes utcán)</i>	47
Papp István Géza: „ <i>Immanens irodalomtörténet</i> ” (Szigeti Lajos Sándor: <i>Verssor(s)ok</i>)	49
Európai figyelő – Írók, költők Ukrajnából (válogatta Oleg Mikitenko)	
Valerij Illja: [<i>csak a darvak...</i>]; <i>Imádság; [hull a hó...]; Virágzó virágok</i> (Oláh János fordításai)	53
Volodimir Bazilevszkij: <i>Az őszinte hang</i> (Misley Pál fordítása)	54
Dmitro Pavlicsko: <i>A bűnbánat zsoltárai V.</i> (Oláh János fordítása)	55
XXIII. XXIV. (Kovács István fordításai)	56
Volodimir Bazilevszkij: <i>Marcus Aurelius győzelmes vereségei</i> (Misley Pál fordítása)	57
Lina Kosztenko: <i>Szállongó négy sorosok; [Árny, árnyék...]</i> (Kovács István fordításai)	62
Jevhenyija Bozsik: <i>Eljő majd az az idő</i> (Misley Pál fordítása)	63
Ihor Buzko: <i>Csontváz a szerkesztő íróasztalában</i> (Misley Pál fordítása)	64
Halina Taraszjuk: <i>Harmonia mundi</i> (Misley Pál fordítása)	67
Vaszil Mahno: <i>Jó tanács versíróknak</i> (Oláh János fordítása)	70

MEZEY KATALIN

Távoli tűz**Olyan vagyok**

*Olyan vagyok, mint a gyerek,
mindent elsőre elhiszek.*

*Olyan vagyok, mint az ablak,
bárki kinyithat, becsaphat,*

*A szívem meg, mint az üveg,
ha nem ügyelsz, eltörheted.*

Amilyen észrevétlenül

*Amilyen észrevétlenül egy gyermek kap sebet,
aki nem ismeri fel támadóját,
tompán, értetlenül csak magam elé révedek.
És változtatni semmin nem lehet.*

Távoli tűz

*Távoli tűz léleknyi tükre.
Nélküled hideg és üres az ész.
Kigyújtottál már mindörökre,
tüzed tükre tükrömbe néz.*

Magabiztos

- *Kapaszkodik, mint a folyondár,
ezen kívül tudsz valamit?*
- *Van olyan, hogy maga sem tud?*
- *Porhüvelyre közlekedik:
belédfúrt szem, magabiztos.*

Egyébként is, már azóta

- *Nem kötöttünk egyezséget,
nem ígértem soha semmit.
Egyébként is, már azóta
minden egész megváltozott.*
- *Lehet, de én nem változtam.*
- *Csak szeretnéd. Dehogyan nem.
Nincsenek már esélyeid.*
- *Esélyeim nincsenek már.*

Vigas

- *Tudod jól, nem az, akire
bármit is érdemes volna bízni.*
- *Már nincs is mit.*
- *Régen rábízta mindenem.*

Igazság és hamisság

*Az igazságra némán,
szinte csak félálomban
bólogatnak.*

*Aztán jelentékeny,
komoly szavakkal állnak
a hamisság oldalára.*

1526

*A nemesek
nem akartak
kiállani.
– Védje meg a hazát
a király!*

*De a király egymaga
nem tudja megvédeni!*

*– Védje meg a Barát!
– Vagy az, aki akarja!*

*Kevés volt,
aki megvédeni,
de sok, aki
elfoglalni akarta.*

Bajok az idővel

*Előbb az idő előtt
szaladgáltál,
aztán meg az idő mögé
futottál.*

*Lépést tartani
vele,
nem tudtál.
Nem akartál.*

A labirintus

*Labirintusban
bolyongtam
egész életemben.
Végül szemtől-szemben álltunk,
Szörnyeteg.
Csontok vettek körül.
Az én csontjaim.*

Látom majd

*Látom majd az életemet.
Egyetlen pillanatban,
egyszerre az egészet.
Egyetlen pillanatban
látom, megértem
és szeretném
kétségbeesetten
megtagadni.*

MIKLYA LUZSÁNYI MÓNIKA

Cselédkönyv

Forgatta a cselédkönyvet a kezében, játszott vele, fiatal még, alig csirke, éppen vágni való. Sosem szerette a kitanult cselédeket, a más idomítását, inkább kínlódott az alig serdültekkel, megőrijtették az idegen mozdulatok, a más házakból előörökített szokások.

Az anyja is nagy házat vezetett, a gyerekkorát malter szaga lengte be, alig álltak még a fasori paloták, építettek a székesfővárosban mindenütt. A családi villák közül az övék az elsők közül való volt, mészszaúan új, az utcai szobák bálterem nagyságúak, kellett a személyzet. Az anyja kemény kézzel fogta őket, ragyogtak a rézkilincsek, az úri szoba perzsaszőnyegén a bülbülmadár, a pipatóriumban apja pipáit is leporolták naponta, anyja budoárjában a fésülködő asztalon még a hajkefék is glédában álltak. Mi ez a körüti nyolcszobás az ő fasori vilájukhoz képest, semmi, egerlyuk, csak aztán a háború, akkor megrendült a villa, az elcsatolt területekről alig tudták kimenteni a pénzüket, a bankok inogtak.

– Az a fiú ott, Héderváry Sanyi mellett, már most miniszteri tanácsos, jó párti. Ügyesen helyezkedik, nagy karrier előtt áll, meglásd, főtanácsos lesz hamarosan.

– És fess is.

– Nem utolsósorban. Jól jársz vele.

Hajós Nelly jobban járt, pedig ő is azon a törvényszéki bálon ismerte meg Temesváry Bubit, ahol neki Nácit bemutatatták. Nelly nevétől kicsit összeszorult a gyomra még most is, ivott egy kortyot a csokoládéból, az új lány előtte, tenyere a kötélynén, izzad biztos, csak hadd izzadjon, széles járomcsontján vörösen feszül a bőr, seszínű a haja, ez nem fog kelleni senkinek. Beleszólása neki nem volt, pedig már akkor tudta, hogy az ipszilon többet ér a főtanácsosi rangnál, tán még az apja vagyonánál is. Pedig még Apaffy Putyi is csapta neki a szelet, a polkát mindig csak magával, a mályvaszín ruháját vegye fel, Judit, az én kedvemért abban jöjjön el. Olyan magasra csaknem, belátta, Istenem, akkor legalább Kélessy Béczi, azért se sokat kellett volna törnie magát, de szóba sem jöhetett.

A névváltoztatást is csak az apja halála után, amikor letelt a gyászév.

– Ki is tértek?

– Senkik voltak, most meg hajthatja Ignác előttük a fejét.

Az anyja a cselédet hívatta, fekete drapéria minden tükrön, az ollóért maga nyúlt, anyám, kérem, ne hisztériázzon, ezt teszi mindenki, ilyen háttérrel nem lehet boldogulni manapság. Ott bontotta ki újra a haját az úri

szobában, ahol az apja megvágta a gallérját, mikor megkapták az értesítést, hogy a bátyja elesett Isonzónál. Ezüstfeketén hullottak a tincsei, a bülbülmadár vörös csőrébe kapta őket és elrepült velük, messze keletre, ahonnan érkezett, alig telt le a gyászév, kezdődik újra, jól van, menjetek, de áldás nincs azon, ne is várd.

Mit neki áldás, ízlelgette a nevet újra meg újra, nyelve hegyére vette, úgy kóstolgatta, az egyenes fordítás szóba sem jöhet, de azért eljátszott vele egy pillanatra. Gével kell hogy kezdődjön, gé, mint Goldmann, abba nem fér bele az arany, kompromisszumot kell kötni.

Gara. Gara Ignác, a fia már akár Árpád is lehet.

Szélesre nyíltak az ajtók, melyek eddig résnyire csak, odabent aztán nem volt könnyebb, főtanácsos úr, neked a libamáját ajánlom, csókolom a kezét nagyságos asszony, olyan szép ma, mint egy álom. Akkor elhatározta, hogy elküldi Glückelt, aztán mégse, az anyjával próbálta nyugtatni magát, abba végképp belehalna, ha a vénasszonyt is elbocsátaná, ha nem vigyázná a konyhát senki, hát teneked már Glückel se kell, hisz csepp voltál, már ringatott. Hiába küzdött ellene, a vér íze a szájában mindig, akárhol ettek, bárkit kerít, még a tálat sem képes kimosni rendesen, a vénasszony meg jól betanította a lányokat, nem csak a konyha, az egész ház a kezében. Magának sem merete bevallani, hogy képtelen lett volna más rendet megszokni, hiába vetted le a neved Náczikám, a szagod, az megmaradt.

Ez az új család, ez is csak púp a hátára, pedig az Iboly nyomban beletanult, ügyes lány volt, alig serdült, mikor magához vette, aztán mire ment azzal is. Az elején kedvtelve figyelte, gerince éppen a megfelelő ívben hajlott meg, ahogy körkörös mozdulatokkal, jobbról balra súrolta az ezüstöt, elég volt neki a homok is, mégis ragyogott minden. Náczi majd meglepődik, ha ezt a málét meglátja az Iboly helyén, gyorsan felnőtt az a lány, alig néhány év, elég is lett belőle. A római vizit most éppen a kellő időben érkezett, Náczi, ha megjön, már kész helyzetet talál, szóva nem teszi, mit neki egy cseléd. Bizonyítéka ugyan nem volt semmi, de minek ehhez bizonyíték, elég volt ránézni, a mellei, mint két kerek alma, harapnivaló.

– Hogy hívnak? – forgatta a cselédkönyvet a nagyságos asszony, nincsen ebben semmi, ami hasznos lehet.

– Varga Orsolya – válaszolta a lány, és alig is mert felnézni. Ez jó, ez tetszett a nagyságos asszonynak, Ibolyának nem tűrte a pillantását. Már az első alkalomkor látta, hogy baj lesz vele, de azt hitte, betörheti, kicsinek látszott, szinte gyerek, az ilyen még hajlítható, de tört inkább, mint a kezében a seprűnyél, mikor kiküldte a hóba seperni, a szeme meg vágott Ignác felé, hát azért van most itt ez a málé, az Iboly pillantása miatt.

– Mamlasz – sziszegte, és a lányt mellbe csapta az alig artikulált indulat, inkább ordítana, verné az asztalt, vagy

rázná meg két marokkal, hogy levegőt se kapjon. Ezzel a sziszegéssel nem tudott mit kezdeni, ez megzavarta, le-sunya hát a fejét, fel se nézett, a naccsága csak hallgat és sziszeg, forgatja a cselédkönyvét, oszt csak bámulja, mit lát azon, mi van abba beleírva, tán bevették azt is, hogy megszökött? Szíve szerint máris futott volna vissza a falujába, de azt nem, milyen szégyen lenne az, drága Jézusom, ezt most már végig kell csinálni, nem is magáér, Palkóér. A szíve is elfacsarodott egy pillanatra, mit is gondol most róla Palkó, megmondta-e neki Piros, csak megmondta, iszen úgy kérte rá, még a könnye is csorgott, pedig nem szokott olyant. Ha előre tudja, nem engedi el biztosan, megrázta két marokra, hogy a levegője is fennakadt, mikor mondta neki Muskát Erzsit, hogy megcsináta a szerencsáját, miket beszélsz te, nem leszel más kapcarongya. De hát mit tehetett vóna, mi mást, a zsellértelekből nem jön ki a stafírungra való. Palkó is hiába kubikol, édes Jézusom, milyen nehéz is az a kubikos talicska, minden völgy fölemelkedjék, minden halom alászálljon, és legyen az egyenetlen egyenessé, csak úgy húzza az ember vállát, alig is lehet megemelni. Nehéz lehetett az Palkónak is, pedig milyen erős ember az, olyan a válla, mint a bikáé, ahogy feszül. Őt is fél kézzel penderítette bele a vurstliba búcsúkor, olyan a szemed, mint a gyöngykaláris, mondta Palkó, ő meg nevetetett, már mér vóna neki piros szeme.

– Két kódustarisznyát nem lehet összekötni, miből fogtok megélni?

Palkónak csak összeesett az a széles válla, miből, miből, kenteknek se vót miből, mégis itt vannak.

Akkor jutott eszébe neki Muskát Erzsit, meg a Karakasék kisebbik lánya a csordajáráson, azok se arról vótak híresek, hogy tapasztott földről lehetne náluk ozsonnál, aztán milyen szépen összeszedték a hozományra valót Pesten, mondta is Palkónak, de az csak megrázta, mint a rongyot, hogy a lélegzete is elakadt. De hiába, nem vót más, csak a kubikolás, imádkozzál lányom, megsegít a Jóisten, meglásd, csak a zsoldárod legyen mindég nyitva, mint a szép híves patakra, a szarvas kívánczik, lelkem úgy óhajt uramra, és hozzá fohászkodik. Nyáron alig is találkoztak, nem járt Palkó haza, de iszen minek is, ő maga markot szedett az aratók után. Édes Jézusom, milyen forróság volt ott a tarlón, de még a boglyában is, ahol aludtak, nem tudott másra gondolni, csak a Palkó széles vállára, ahogy húzza a sárga föld, könnyhullatásom énnékem kenyerem éjjel nappal, mikor kérdezik éntőlem, hol Istened, kit várál, nem lesz itten semmi sem, vén jány maradsz örökre, a tizenhatot töltöd kenyérszenteléskor, mit akarsz? Az apjának hiába könyörgött, nem engedte Palkóhoz, jobb sorsot kívánnék neked, mint a mienk vót, hát job-

bat vágyott ő is. Úgy jött el, hogy csak Piros tudta, hova, de ha desapáméknak elmondod, te, agyonváglak, csak Palkónak, neki szabad, hogy tudja, miért. Az apja, anyja meg gondoljon, amit akar, majd ha leteszi az asztalra a hozománynak valót, egy év, kettő, semmi az, lehet kikérni a menyasszonyt.

Jó időben érkezett Pestre, ilyenkor cselédet alig lehet kapni, kinek meg kellett, kellett annak nagyon, két házat is vezetnek ilyenkor az úriasszonyok, súgta egy tapasztaltabb szakácsnéforma, mikor várták a könyvet, a család a nyári lakba, hegyek közé, vagy a vízre, de azért a városi házat is fenn kell tartani, tudják ezek, hogyan kell élni, helyet lehet találni ilyenkor könnyen, csak sztán megbecsüld magad.

– Mamlasz – sziszegte a nagyságos asszony. – Azt látom, mi a neved. Azt kérdelem: hogy hívnak!

Ez a kérdés jó volt, ez csapott, mint az ostor, a lány ezt már ismerte otthonról, Garamról, meg is felelt tisztelegesen:

– Osinak.

A nagysága cigarettára gyújtott, megnyugodott most már, ezzel a lánnyal könnyű lesz, intett neki, mehatsz, majd Glückel a konyhában mindent elmagyaráz. A lány vézna teste kisurrant az ajtón, szívós ez, mint a macska, de már betörte valaki, ez már olyan, mint a rongy. Először megrémült a lány nevében pergő errektől, Varga Orsolya, ennek tartása van, mint az Iboly gerincének, de ez a lány nem Orsolya, csak Osi, ez már cselédnek való.

Amikor a naccsága kiküldte a konyhába, boldogan surrant ki az ajtón, ha a konyha, akkor maradhat, akkor el nem küldik, legalábbis ma nem. A konyhában biztonságot remélt, ott legalább minden olyan, mint otthon, a hagyma csíp itt is, a tűz is ugyanúgy sutorog a tűzhelyben, a zsír meg kicsap, ha nagyon alagyújtanak. Szeretett főzni, főleg mikor volt mit, csirkét vágott az anyja nagy ünnepeken, készítsd meg Osikám, nekem nincs rá érkezésem, de csinált ő krumpliból is olyan paprikást, nyalta az ujját mindenki, kolbász se kellett bele. Disznajuk nem volt soha, de hívták segíteni Versegiék, vágta azokat minden télen. Hát ennyi vót a komaság, te, Józsi, kügyed át a lányt, olyan a keze, mint az arany, úgy tud az belet mosni, mint senki más. De itt még a konyha is más volt, a kék meg a piros törölkendők csak úgy villogtak a fogason, eszeden légy, melyiket fogod meg, mit csinálsz, az a tejes edény, fleischig und milchig, melyik asztalra, melyik szekreterbe teszed. Először azt hitte, hogy csak a vénasszony rigolyái, cse-repes lett a keze, csípte a só, forgatta benne a húst, meg nem ehete a húst az öt elevenítő vérral együtt, a vér az élet, ne edd, földre ne dönts, mint a vizet, ez Noah fiait hét micvájának egyike, vizsgál meg a tojást is, mielőtt

használd, a tejet meg legfőképpen el ne feledd, mindent jól megvizsgálgatok, s csak azt tegyétek, ami kedves az Úr színe előtt.

A víz folyamatosan sustorgott a konyhán, mintha a vénasszony is eltanulta volna tőle, sose bántotta, nem is kiabált, még akkor sem, mikor tudta, a kést vágná belé, csak sustorgott, mint a forró víz, átkozd meg, Uram, az illet, a cédnak valót, átkozott leszel a városban és átkozott a mezőn, átkozott leszel a te kosarad és a te sütőtekenőd, átkozott leszel a te méhednek gyümölcse és a te földednek gyümölcse, átkozott leszel bejöttödben, átkozott leszel kimentedben, bocsat az Úr tereád nagy átkot, bomlást és romlást mindenben, amit kezdesz vagy cselekszel; míg nem eltörölte és gyorsasággal elveszel a te cselekedeteidnek gonoszsága miatt, megvetvén vesd meg azt, és utálván utáld meg azt, mert átkozott, hogy átokká ne légy magad is.

A lány összeszorította az ajkait, nem válszolt, csak hallgatta a vénasszony sustorgását, illet hoz ide megint, *Eigel István rajza* kezddetem előlről, nem

tud ez semmit, ez a siksze, forogna az apja a sírjában, ha látná, mit művel ez a Judit, nincsen rend ebben a házban, semmilyen, hiába szakassza meg magát. Glückelnek még a fasori rend is kevésnek tetszett, nem otthon vagy, pirított rá a nagysága nemegyszer, mikor a fasori villába felkerült, itt senki se rabbi, még csak nem is sehita. Pedig ezért tartották, az apja miatt, egy sehita lánya tudja a törvényt, ebbe nőtt bele, vérében van minden étkezési és tisztasági szabály, rábízhatsz a házat nyugodtan. A konyhában nem is volt semmi baj a parancsolatok megtartásával, a Tórában hatszáztizenhárom parancsolat van, de Dávid király összefoglalta tizenegyben. Uram, ki lakhatik a te hajlékban, ki tartózkodhat a te szent helyeden? Az, aki egy-ségben jár, jogosan cselekszik és igazságosan szól az ő szívében, akinek nincs rágalmozó szó a nyelvén, aki nem tesz felebarátjának rosszat, esküjét meg nem másítja, pénzét nem adja kamatra, aki az ártatlant meg nem rontja,

más asszonyára kívánsággal nem tekint, aki megveti a megvetendőt és tiszteli az istenfélőket, aki így cselekszik, soha meg nem inog, igaz ember az, és az ő hűségében él, mert boldogok a te háznak lakói, örökké dicsérnek téged, jóság és kegyelem övezi őket egész életükben, áldás van azoknak minden lépésén, nincsen rend sehol a Goldmann házban, csak a konyhán, akárhogy is, kitértek.

Azt hitte, csak a vénasszony, de már az első este úgy a szívébe dobant, amikor Gara nagyságos úr előtt meg kel-

lett állnia, látta már ő ezt az arcot, Weisz, a szatócs Garamon, annak pontosan ilyen a nézése. Református falu volt az övék, puritán, szóval, nem is tűrt meg zsidót, csak egyet, futott, ha a szatócsbolt előtt vitt el az útja. Pedig Weisz csak állt nap-hosszat a boltja előtt, és mosolygott bele a szakállába, ha megnyúzzák se lépett volna be oda, a tanító úr is intette őket, énekeljünk fennállva, kedves gyermekeim, az Úrnak 59. zsoltárát, szabadíts meg engem Úristen, oltalmaz meg e hamis néptől, kik az én veszedelmemen örülnek, és szomjúhoz-zák az ártatlan vért.

Reszketett, úgy félt, de megkeményítette magát, ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek én, mert te velem vagy, vessződ és botod megvigasztal engem, ha nem lenne Palkó, elszaladna bizonynyal.

Aztán végül nem Palkó miatt maradt.

Az alagsorban hálatták, sírt a vackán egész éjjel, észre sem vette, mikor nyílt ki az ajtó, csak amikor recscent a szalma az ágyán.

– Ne sírj, nem könnyű itt senkinek.

Hogy aztán maradt, a Gyuri miatt vót, nem bírt volna ki egyetlen napot sem abba a házba nélküle, pedig át sem jött többet, csak azon az első éjszakán, nem is látta nagyon, csak mikor esténként megjött. Akkor mosolygott rá, csak köszönt és ment tova, de olyan volt annak a fiúnak a mosolygása, mint pünkösdi futás az Ágashegyre, mikor szaladtak fel a szélbe egész a csobogóig, ahogy megmeríti benne az arcát, egészen olyan.

Eigel István rajza

Gyurit is ott hálatták az alagsorban, pedig a nagyságos úr rokona vót, vagy mi, mégse engedték odaföl. Többet nem jött át, pedig várta, aztán megszokta ezt is, hogy csak a falon keresztül, iszen nem volt beszélni Gyurinak se kivel, olyan egyedül vót az a fiú, árván, nincstelen rokon. Egy fal, annyi választotta el őket, éjszaka átbeszéltek rajta, hajnalig hallgatta a hangját, nem is értette sokszor a beszédét, csak tapadt a falra, engem szólít és én felelek néki, vele vagyok a bajban. Nem mondott neki semmit, pedig már akkor tudott vóna, félt, megveti, jaj nekem, mert elvesztem, tisztátalan nép között lakom, s magam is tisztátalanná lettem, ne keveredjék a korpa közé, édes gyermekeim, mert felfalnak bennetek a disznók. Szentestekor már nem akart hazamenni a falujába, csak felnyitottam a számat és lihegtem, desapám kettévág, ha megtudja, Palkó lábát se törli belém, nemhogy asszonyoknak, nincsen nekem menedékem, hová is futhatnék.

Talán ha azt a jegyet nem adja neki, másként jár a sorsa, gyere el Osi, hogy mennék, nem enged a naccsága.

– Ez az utolsó fellépésem Pesten.

A naccságának azt mondta, a bátyját kell meglátogatnia a kórházba, ha a fene fenét eszik is, ő odahaza nem marad, mikor a Gyuri táncol az operában. De vesztére ment, hogy táncolt az a fiú, édes Jézusom, nem látott ő olyat soha, úgy ugrott fel, hogy neki még a szíve is megállt, azóta nincsen neki nyugalma, csak vergődik, mint a kalickába zárt madár, rajtad kívül, mit kívánhatnék a földön, ha eleped a testem és a lelkem, szívemnek osztályrésze te maradsz magad.

Hiába forgatta magában, csak az lehetett az oka, hogy Gyuri elment, azután pakolt össze véglegesen, amikor rájuk nyitott. Árpai ellen már nem is védekezett, a nagyságos úr rájárt már rég, hogy visított a naccsága, mikor felrendelte a Svéd-hegyre, hátulról, mint a csődörök a méntelepen, az uradalmi béresek meg körbeálltak, röhögtek, ne, te, ne, osztán vigyázz, gerince ne törjön, Árpai már csak a vége volt, alig legényke.

Miután Gyuri elköltözött a Gara-házból, csak a plakátokat leshette, látta is rajta a nevét, de szólni nem mert, Mihálynak aztán végképp nem, ballett, az kell neked, arcátlan. Mihályért hálás volt a Jóistennek, nekem így is kellesz, Osi, evvel a fattyúval a hasadba, de szavad ne legyen, kié, az enyém, mert az enyém vagy te is testestül, lelkestül. Úgy szerette Mihály a gyermeket, mint a sajátját, hóc, hóc katona, ketten ülünk egy lóra, hárman meg a zsidóra, verjed bottal a fajtáját, ne sajnáld a lába szarát. Kacagott a kicsi, ő meg csak elfordult, azt hiszi biztos, Árpai ejtette meg, vagy a nagyságos úr, vér szerint lehet is, de szíve szerint a Gyurié, őt ölelte Árpiban, szállnék veled az égre, csak fogjál szorosan.

Mikor jöttek az orosz repülők, Mihály éppen a parancsnokságon, a Bakás uccán, csak kapta a lányt, futottak le a pincébe, átgondolni se volt, hova, mert már dőltek rájuk a falak, csak nyújtotta volna felé a kezét, hol vagy életem, hol vagy én kincsem, ágyamon kereslek, de nem talállak, házamba kereslek, de nem talállak, felkutatom az utcákat és tereket, merre vitték, hova ment el, üresek a plakátok, nincsen rajt többé a neve, hol vagy kincsem, én egyetlenem, kislányom, Ildikóm.

KABDEBÓ TAMÁS

Angyali

*Egy angyal szállt a háztetőre
Bebújt a házba a kéményen át
A hideg kandalló előtt megállt
Riszálgatta kormos derekát,
Hogy onnan a kormot lerázza.
Maszatos volt két keze, lába
Fekete volt szép fehér ruhája
Átlibbent hát a fürdőszobába
Megnézni, hogy ragyog-e még
Feje fölött a glóriája.
Hah! Megszólalt a glória:
„Itt vagyok, ragyogok,
Mint a fekete szurok.”*

POMOGÁTS BÉLA

Látlet a magyar nyelvről

Sok-sok évszázados története során a magyar nyelv többször is veszélybe került. Így az 1241-es tatárjárás idején, midőn a keletről beözönlő hordák mindenütt óriási pusztítást hagytak maguk mögött. A török hódoltság korában, midőn a Kárpát-medencét nagyjából nyolcvan százalékból kitöltő magyar népesség igen nagy része esett a pusztítás áldozatául. Vagy a Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő függetlenségi háború után, midőn a háborús veszteségek, valamint a háború végén fellépő (még a hadi cselekményeknél is gyilkosabb) pestisjárvány okozta pusztítás, illetve a magyaránnyú külföldi betelepítés nagyjából negyven százalékra szorította vissza a magyarság országos számarányát. Ugyancsak jelentékeny veszteséget okoztak a XX. századi háborúk, valamint a trianoni szerződés következményei: repatriálások, kivándorlások, a magyar kisebbségek erőszakos asszimilációira törekvő politika. Mindez csupán a XX. században mintegy kétfélmillió fővel apasztotta a magyarság számát a Kárpát-medencében.

Következésképp tetemesen csökkent a magyarság közép-európai számaránya, és a magyar nyelv a térségben erősen visszaszorult. 1918-tól máig, azaz közel kilenc évtized leforgása alatt a románok és a szlovákok lélekszáma több mint kétszeresére nőtt, miközben a magyarság lélekszáma nagyjából egynegyedével emelkedett. Ha a magyar anyanyelvűek száma ugyanolyan mértékben növekedett volna, mint a szomszédoké (az utódállamok többségi nemzeteié), akkor most legalább huszonkétfélmillió magyarnak kellene lennie a közép-európai régióban, és ez egyértelmű magyar többséget jelentene a Kárpát-medencében. Természetesen ez az állapot csak akkor következett volna be, ha a trianoni döntések nem akadályozzák meg a magyar népesség természetes gyarapodását, amely a reformkortól az első világháborúig folyamatos volt, és igen nagy népességnövekedést eredményezett.

A magyarság jelenlegi, nagyjából tizenkét és fél milliós lélekszámával (tízmillió Magyarországon, másfélmillió Romániában, közel hatszázezer Szlovákiában, százhatvanezer Kárpátalján, háromszázezer a Vajdaságban és együttesen vagy százezer Ausztriában, Szlovéniában és Horvátországban) még így is a Kárpát-medence lakosságának közel a felét teszi ki: néhány százalékkal a népesség ötven százaléka alatt. Ez a többség azonban igen törekeny, és gyorsan fogyatkozik, miközben a román, a szlovák, az ukrán (ruszin) és szerb lakosság száma és számaránya igen nagy mértékben megnövekedett, nemcsak a természetes gyarapodás és a magyarság tömegei-

nek asszimilációja következtében, hanem a tömeges bevándorlások eredményeként is. A romániai diktatúra évtizedeiben közel egymillió román költözött a Regátból Erdélybe, a délszláv polgárháború következtében pedig több mint százezer szerb érkezett a horvát területekről a Vajdaságba. Így történhetett meg, hogy korábban igen nagy magyar többséget felmutató városok, így Erdélyben Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti és Marosvásárhely, a Vajdaságban Szabadka magyar lakossága mára erős kisebbségbe került (Kolozsváron még a húsz százalékot sem éri el, emiatt nem lehet elhelyezni a városban magyar utca-
táblákat!), Pozsonyban és Kassán pedig, ahol a magyar lakosság valamikor relatív, illetve abszolút többséget alkotott, a magyarság csupán a városlakók töredékét alkotja.

A magyar nyelv mindezek ellenére sem tartozik a világ „kis nyelvei” közé. 1999-ben jelent meg Fodor István szerkesztésében az Európában is ritkaságnak számító *A világ nyelvei* című nagyszabású tudományos kézikönyv, amely szerint a Földön nagyjából hatezer nyelvet beszélnek, ezek között tizenkét olyan nyelv található, amely több mint százmillió ember anyanyelve (sorrendben: a kínai, a hindi, az angol, a spanyol, az arab, az orosz, a bengáli, a portugál, az indonéz, a japán, a német és a francia), további tizenhárom nyelvet ötven és százmillió közötti népesség beszél (vietnami, koreai, jávai, pandzsábi, telugu, olasz, török, tamil, thai, maráthi, ukrán, lengyel, szuahéli).

A magyar nyelv ebben a rangsorban az igen megtisztelt negyvenötödik helyet foglalja el, előtte olyan nyelvek szerepelnek, mint a filippínó, a burmai, az üzbég, a kurd a malayalam, a holland, a perzsa, a román, utána pedig olyanok, mint a cseh, a szlovák, a szerb, a horvát, a svéd, a dán, a finn, az újgörög, a bolgár és így tovább. A magyar nyelv ezek szerint Európában (az orosz, a német, az angol, a francia, az olasz, az ukrán, a spanyol, a lengyel, a román és a holland után) a tizenegyedik, és több mint húsz nyelvet előz meg az európai nyelvek rangsorában. A nagyvilágon pedig ezerszámra élnek nyelvek, amelyeket a magyarnál kevesebb (jóval kevesebb) ember beszél.

A kisnyelvek, sőt a most már kihalásra ítélt töredéknyelvek sorsára van ítélve legtöbb finnugor rokonunk nyelve, mindenekelőtt legközelebbi rokonainké: a vogulok (manysik) és az osztjákok (hantik) nyelve. A nagyjából Franciaország területű Hanti-Manysi Autonóm Köztársaságnak több mint egymillió lakossága van, ebből mindössze huszonkét és félezren beszélnek hanti és nyolc és félezren manysi nyelven, a lakosság nagy része orosz. Vannak azután kisebb európai finnugor csoportok (Szentpétervár környékén), amelyek a megszűnés közvetlen közelébe kerültek, így a vepszék mindössze tizenkét-ezren, az izsórok nyolcszázán vannak, a vótok és a lívek száma pedig még a százat sem éri el (illetve érte el a ki-

lencvenes években, mára, lehet, már nem is léteznek). Amikor 1999-ben Sziktykárban jártam a finnugor írók találkozóján, megismerkedtem egy vót nemzetiségű költővel, aki beszámolója során arról beszélt, hogy a vótok mindössze nyolcvanvan vannak, viszont, tette hozzá: „mind a nyolcvan vót költő”. Valóban, ha hinni lehet a XVIII. században élt német filozófusnak, a rigai Johann Georg Hamannak, aki szerint „a költészet az emberiség anyanyelve”, akkor talán azt is kijelenthetjük, hogy a nyelvek a maguk élettörténetének a végén megint csak költészetté válnak. Legalábbis a vótok szerint.

Nyelvünk végül is nem tartozik a veszélyeztetett nyelvek közé, még sincs teljes biztonságban, és ha a tapasztalt vagy éppen lehetséges veszélyeket számításba kívánjuk venni, külön-külön kell vizsgálat tárgyává tenni a magyar anyanyelvűek három nagy (földrajzi értelemben is elkülöníthető) csoportját: a magyarországiakat, a Kárpát-medencei magyar kisebbségeket és a nyugat-európai, valamint tengerentúli szétszóródásban élő magyarokat.

Magyarországon a nyolcvanas évek közepe óta (tehát nem csak a rendszerváltozás óta) egy nagyszabású civilizációs átalakulás megy végbe, és ez, mint minden átalakulás, kultúrák, életformák, mentalitásmódok éles ütközésével jár együtt. A széles körben tapasztalható kulturális és mentális konfliktusok természetesen kihatnak a nyelv életére is. Mindennek csak egyik velejárója és következménye az, hogy (miként sokan panaszozzák) nyelvünket kezdik ellepni az idegen szavak: a kereskedelmi elnevezésekben, a reklámokban, az elektronikus civilizáció eszközeinek használata során, sőt a rádió és a televízió műsoraiban is. A jelenség nem merőben új, nagy civilizációs változások idején rendre bekövetkezik; így történt ez a XVIII. század végén, a XIX. század elején is, midőn hazánkban megindultak a gazdasági átalakulás: a polgárosodás folyamatai.

Az idegen szavak és kifejezések befogadására szükség van, de inkább csak akkor, ha valamely új fogalom, jelenség vagy eszköz megnevezésére nem áll rendelkezésünkre magyar szó, avagy ilyent nem tudunk némi nyelvújító leleménnyel létrehozni. Ezért kétségtelenül szükség lenne egy új nyelvújító mozgalomra, akárcsak Kazinczy idején. A nyelvújítás, mint nagyszabású kulturális kezdeményezés, mi több: mozgalom, mindig akkor válik időszerűvé, amikor a civilizációs fejlődés, a polgárosodás lendületet kap és előretör. Így történt ez a XIX. század első harmadában, Kazinczy Ferenc nyelvújító mozgalma idején, így történt a XIX. század végén, amikor a Szarvas Gábor által alapított és szerkesztett Magyar Nyelvőr című folyóirat volt az anyanyelv védelméért folytatott szellemi erőfeszítések műhelye, és így történt ez a múlt évszázad harmincas éveiben is, amikor Kosztolányi Dezső lett a nyelvművelés apostola, követ-

kezetes szorgalommal gyomlálva az élőbeszédből a felesleges idegen szavakat. De a közelmúltban is folyt szívós és fáradhatatlan nyelvművelő munka a kiváló nyelvtudósként és nyelvművelőként nagy népszerűséget szerzett Lőrincze Lajos jóvoltából, aki évtizedek át dolgozott azért, hogy a beszélt nyelv minél magyarosabb legyen.

Ma is nyelvművelő mozgalomra volna szükség, mint-hogy az idegen szavak és kifejezések már-már leöntik nyelvünket, kivált az üzleti életben, a cégtáblákon, az utcai feliratokon, ugyanakkor a rádió, a televízió és a közélet (például a naponta közvetített országgyűlési beszédek és viták) maga is sokat ront a társadalom nyelvérzékén: nemcsak felesleges idegen szavakkal, hanem rossz mondatfűzéssel, helytelen hangsúlyozással is kártékony mintát teremtve, mint ahogy a helyes mintát valamikor a színházi beszéd teremtette meg. Ennek a nyelvújító mozgalomnak a létrehozását és magát a nyelv védelmét azonban nem lehet egy ún. „nyelvtörvényre” bízni, kivált nem olyan rendőri eszközökkel fellépő „nyelvtörvényre”, amelyet néhány esztendeje északi szomszédaink parlamentje hozott. Egy ilyen nyelvtörvény ugyanis nem a nyelv tisztaságát védi, hanem az emberek zaklatásának antidemokratikus eszköze.

A magyar nyelvet, mint legnagyobb nemzeti örökségünket és szellemi értékünket, valóban óvni és védeni kell. Ezt azonban nem törvényi úton, nem büntetőrendelkezőkkel (idegen szóval: szankciókkal) kell elérni, hanem részben a rendelkezésünkre álló korábbi minisztériumi rendeletekkel, amelyek a kereskedelmi feliratok maganyelvűségét kívánják meg (és amelyeket azóta sem hajtottak végre, legalább is erről győzhetnek meg bennünket a tapasztalatok!), főként pedig egy olyan „nyelvújító” és nyelvészépítő mozgalommal, amely az iskoláktól a tudományos műhelyekig, az egyházaktól a közvélemény- és nyelvformáló médiumokig áthatja a társadalom egész életét.

A második nagy kört, amelyben nyelvünk védelemre szorul, a kisebbségi létben élő, nagyjából két és fél millió Kárpát-medencei magyar alkotja. Közismert, hogy az ő anyanyelvi jogaik és nyelvhasználatuk ma is bizonytalan helyzetben van, és a följük növekvő államhatalom általában nem ismeri el, vagy csak részlegesen ismeri el azokat az elemi emberi közösségi jogokat, amelyek az anyanyelvi iskoláztatást, az anyanyelvi kultúra megtartását és fejlesztését, illetve az anyanyelvnek a közéletben (a közigazgatásban, a jogszolgáltatásban, a politikában) történő szabad használatát lehetővé teszik.

Ezek a jogok az európai országok nagy részében: a nyugati világban ma már széles körben elismertek és érvényesíthetők. A spanyolországi katalánok, a finnországi svédek és a dél-tiroli (olaszországi) németek széles körű kulturális és területi autonómia birtokában fejleszthetik kultúrájukat, őrizhetik meg nemzeti identitásukat, de kul-

turális autonómiája van a dániai és belgiumi németeknek, az ausztriai szlovénoknak, sőt újabban a hagyományosan asszimilációs politikát folytató francia állam keretében élő korzikai olaszoknak is. Nem egy országban kisebbségi egyetemek is működnek, így igazán figyelemreméltó az, hogy Finnországban (Turku, svéd nevében Åbo városában) létezik önálló svéd egyetem, noha az ország népességének csak 6,4 százaléka tartozik a svéd kisebbséghez.

A Kárpát-medencében élő magyarok helyzete nem minden tekintetben felel meg az európai normáknak, jóllehet a mögöttünk álló évtizedben, mindenekelőtt a romániai és a szlovákiai magyar politikai erők erőfeszítései következtében számottevő előrehaladás történt. Mindazonáltal az kétségtelen, hogy a Trianon utáni évtizedekben és különösen a kommunista diktatúra évtizedeiben a kisebbségi magyarsággal szemben valóságos „nyelvi háború” folyt. Erről a nyelvi háborúról és elnyomásról 1930-ban Kosztolányi Dezső a következőképpen beszélt: „Egyelőre még derengeni se látjuk az a várva várt szellemet, mely csak annyira is egybefogná az emberiséget, mint a középkor vagy a reneszánsz. Nem látjuk azt az új világot sem, mely a háború véreből és romjaiból keletkezne. Csak újabb vért és újabb romokat látunk, újabb lélektiprásokat, anyanyelvek üldözését, iskolák önkényes betiltását, hírlapok elkobzását, színészek kibotozását, a lelkiismereti és gondolati szabadság ellen való újabb és újabb merényletet.”

A kisebbségi sorsba taszított magyarság ellen viselt nyelvháborúnak szüntelenül változtak a taktikai módszerei, voltak időszakok, midőn az anyanyelv használata biztosabb jogokra épült, például Romániában 1945 és 1947 között, vagy a jugoszláviai Vajdaságban a tartomány autonómiája idején, és voltak időszakok, midőn a kisebbségi magyarság szinte teljesen meg volt fosztva nyelvi jogaitól, így Csehszlovákiában a második világháború után, vagy Romániában a Ceaușescu-féle zsarnokság utolsó évtizedében. Jelenleg Romániában és Szlovákiában a korábbiakhoz képest szabadabban érvényesülhetnek a magyarság nyelvi jogai.

A kisebbségi jogokat, közelebbről a kisebbségi anyanyelv-használati jogokat valójában egy többszintű rendszerben képzelhetjük el, ez a rendszer a minimális jogérvényesítés igen alacsony szintje és az európai jogelveknek megfelelő kollektív autonómiák magas szintje között több lépcsőt is mutat. Az első és leginkább kezdetleges anyanyelvhasználatot a családi (rokonsági) nyelvhasználat jelenti: ezt még a legelvakultabb és legembertelenebb etnokratikus parancsuralmak is csak ritkán szokták megakadályozni. Az otthoni, családi nyelvhasználat a legszenvedelmesebb emberi jogok közé tartozik, és a család emberi joga eldönteni, hogy otthon milyen nyelven beszél. Ez a család-

di nyelvhasználati jog azonban a legkevésbé sem azonos az anyanyelv használatához fűződő joggal, minthogy a családban csupán a nyelv egy szűkebb köre érvényesülhet, és megfelelő műveltség nélkül az anyanyelv elsatnyul, úgynevezett „konyhanyelvvé” válik. Ez a magyar nyelv sorsa azokban a szórványközségekben, amelyeket román, szlovák, szerb vagy ukrán környezet vesz körül.

A családi nyelvhasználati szintnél valamivel többet tesz lehetővé a szomszédsági, egyházi, községi anyanyelvhasználat joga, midőn a lakóközvetben, a kisközségekben és az egyházi szolgálatban teljes körűen használható a kisebbségi nyelv. Természetesen ez a nyelvhasználati szint is erősebb korlátozást jelent, minthogy a társadalmi nyilvánosság legtöbb fórumát elzárja a kisebbségi közösség elől. Általában ezt a nyelvhasználatot is engedélyezni szokták az etnokratikus rendszerek, habár itt már lehet erősebb megszorításokkal találkozni, például a moldvai csángók körében, akik számára az egyházi életben nem teszik lehetővé a magyar nyelv használatát. (Hasonló, de kudarcba fulladt törekvéseket lehetett tapasztalni az 1998-as választások előtt a nacionalista pozsonyi szlovák kormány részéről is.)

Az anyanyelvhasználat harmadik (középső) szintjén a kisebbségi kultúra, mindenekelőtt a kisebbségi irodalom intézményrendszere helyezkedik el. Ezen a szinten az elmúlt, közel nyolc évtizedben már erősebb korlátozások voltak tapasztalhatók. A kisebbségi irodalom, újságírás és néhány „nemzeti” tudomány (irodalomtörténet-írás, néprajz) nyelvhasználati jogai általában megengedettek, a tudományos, művészeti és közművelődési egyesületek alakításának joga azonban sokszor korlátozott, így a kommunista évtizedekben szinte egyáltalán nem tudott érvényesülni, minthogy a gyülekezési jog teljes mértékben ki volt szolgáltatva az állampárt és a titkosrendőrség akaratának. Maga a kisebbségi kultúra is csak ritkán kapott (és kap) központi költségvetési támogatást, illetve a központi kormányzat általában arra törekszik, hogy a kisebbségi kultúrát peremhelyzetbe kényszerítse és „szubkultúrává” tegye. Ennek jelenlegi elszomorító példáját mutatja az, hogy Romániában a magyar kulturális folyóiratoktól (a Korunk, a Helikon, a Látó) arra hivatkozva, hogy ezek Budapestről (az Illyés Közalapítványtól) kapnak támogatást, megtagadták a központi költségvetési pénzeket.

A nyelvi jogok következő szintjén a kisebbségi oktatási rendszer helyezkedik el, mégpedig teljes körűen: az óvodától az egyetemig. Ez a rendszer mindenütt, ahol magyar kisebbségi közösségek élnek, hosszú évtizedeken keresztül csak töredékesen létezett és működött. Minden egyes szomszédos országban akadályokat gördítettek az oktatási rendszer teljes kiépülése elé, a magyar tankötelesek bizonyos százaléka (ez lehet 30%-tól 60%-ig) ma sem

anyanyelvű iskolában végzi tanulmányait, és a főiskolai szintű képzésnek pedig csupán néhány töredékes változata (lelkészképzés, újságíró- és tanárképzés) jöhetett létre. Nagy kisebbségpolitikai eredményként kell elkönyvelnünk, hogy az utóbbi esztendőekben Romániában és Szlovákiában (és kisebb mértékben Kárpátalján) létrejöttek a magyar felsőfokú képzés első intézményei, Erdélyben a nagyváradi református Partiumi Egyetem, Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Csíkszeredában a Sapientia Tudományegyetem, Komáromban pedig a Selye János Egyetem. Azonban ezek sem kapnak teljes körű állami támogatást, annak pedig változatlanul ellenáll a román politikai rendszer, hogy a kolozsvári állami Babeş-Bolyai Egyetem magyar részlegei kiteljesedjenek és önállóssodjanak. Holott a kisebbségi nyelvű egyetemi képzés Európában (a szlovák és a román propaganda állításával ellentétben!) egyáltalán nem tartozik a ritkaságok közé: Spanyolországban léteznek katalán tannyelvű egyetemek, és mint már említettem, Finnországban létezik svéd nyelvű egyetem, emellett a két világháború közötti polgári Csehszlovákiában is működött német nyelvű egyetem, és széles körben működtek német nyelvű főiskolák.

Végül a nyelvi jogok használatának következő szintjét a közéleti-politikai nyilvánosság jelenti: az anyanyelv szabad használata a közéletben, a közigazgatásban és a jogszolgáltatásban. Ennek a közéleti-politikai nyelvhasználatnak a személyi, illetve területi autonómia ad teljes keretet és lehetőséget, erre a kisebbségi autonómiaira törekcsenek a Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségek politikai és érdekvédelmi szervezetei. Egyelőre minden eredmény nélkül, minthogy sem a román, sem a szlovák, sem a szerb politikai intézményrendszer nem akar hallani a nemzetiségi autonómiákról, és legutóbb Romániában az is megtörténhetett, hogy a kormányzó pártok a korábbi pártközi megegyezés ellenére sem voltak hajlandók megszavazni az RMDSZ-szel korábban egyeztetett kulturális autonómia-tervezetet. Szlovákiában pedig még az autonómia fogalma is tilalmi listára került. A kisebbségi autonómia eszméje és gyakorlata maga egyébiránt az európai jogelvekből következik: a spanyolországi katalán, az észak-olaszországi osztrák (tioli), a belgiumi és dániai német, a finnországi svéd önkormányzatok igen jó mintát és ösztönző példát adhatnak a közép-európai magyar és nem magyar autonómiatörekvések számára is.

Ha az imént vázolt nyelvhasználati rendszer „szintjeit” egyféle fokozatosságot érvényesítő jogi „skalának” tekintjük, megállapíthatjuk, hogy az 1989 után kialakult új közép-európai demokráciák még jócskán elmaradnak a jogérvényesítés európai normái mögött. Vannak országok, amelyek ma talán jobb helyezést kaphatnak. Ilyen Szlovénia, amely talán a legtöbbet adta a maga kisebbsé-

gi polgárainak (legalábbis az őshonos magyaroknak és olaszoknak), Horvátország, amely a balkáni háború lezárása után számottevő kisebbségi nyelvi jogokat helyezett kilátásba, elsősorban a szerbek számára, és Románia, amely az Iliescu-rendszer (és különösen a Ceauşescu-féle rémuralom) gyakorlatához képest ma jóval liberálisabb kisebbségpolitikát kíván folytatni. Igazi kisebbségi autonómiák kialakításáról azonban Romániában sincs szó.

Az utóbbi esztendők demokratikus változásai, ha jártak is eredményekkel, nem hoztak igazi áttörést és európai jellegű jogérvényesítést a közép-európai régió nemzeti kisebbségei (és közöttük a két és fél millió magyar) számára. Ennek ellenére vannak biztató jelek is, így mindenekelőtt az európai integráció szinte minden országban megmutatkozó igénye, emellett a határok menti kisérségiök gazdasági integrációjának kétségtelenül előre haladó folyamata. Közép-Európa történetének soron következő nagy feladata valószínűleg az lesz, hogy mindenütt le kell bontani az etnokratikus államrendszereket, és meg kell erősíteni az európai integrációs fejlődést.

Végül a magyar nyelv harmadik nagy köre a nemrég még emigrációban élő magyar közösséget fogja át. Ennek a szóránymagyarságnak a közösségeiben is nagyjából egy-másfél millió ember él, de erősen túlzottak azok a vélemények, amelyek szerint csupán az Egyesült Államokban 1,7 millió magyarral lehet számolni, a valóságban ennek a számnak jóval kevesebb, mint a fele (hat-hétszázezer) lehet a hiteles adat. A magyar származású amerikaiak száma valóban igen magas, ebben a tekintetben az 1,7 milliós adat valószínűnek tetszik, ezeknek nagy része azonban már egyáltalán nem beszéli őseink nyelvét, és nem érez közösséget a magyar kultúrával.

A nyugati világ magyarsága, és erre most már számítani kell, lassan elveszíti anyanyelvét: a második emigrációs nemzedék már csak törve, a harmadik pedig már egyáltalán nem beszél magyarul. Éppen ezért az ő körükben nem nyelvvédelemre van szükség, hanem a magyarsághoz való tartozás érzésének vagy a származás tudatának a fenntartására, amely mára elsősorban nem nyelv-ápoló erőfeszítéseket, hanem kulturális munkát kíván. Vagyis fel kell kelteni, meg kell erősíteni a nyugati világban élő fiatal magyar nemzedékek érdeklődését a magyar zene, a néptánc, a művészet és népművészet, az elődök szülőhazája iránt. Mindez a nyugati magyarság körében új kulturális stratégiát követel.

A magyar nyelv most, az ezredforduló változó és sok tekintetben neuraszténias világában valóban védelemre, következképp okos, tervszerű védelmi intézkedésekre szorul. Ezeket az intézkedéseket társadalmi konszenzusra kell építeni, nem szabad elhamarkodni, és főként nem szabad pártpolitikai érdekeknek alárendelni. Egyszer

össze kellene ülnie azoknak – nyelvtudósoknak, közéleti személyiségeknek, íróknak, újságíróknak, egyesületi vezetőknak –, akik felelősek a magyar nyelv jövője és sorsa iránt. Ők kezdeményezhetik azt az új „nyelvújító” mozgalmat, amelynek valójában „nyelvmegtartó” mozgalomnak kellene lennie, és ennek természetesen nem kevesebb felelősséggel, leleményességgel és hatékonysággal kell érvényesülnie, mint ama régi „nyelvújításnak”, amelynek Kazinczy volt a vezére és mestere. Az „új magyar nyelvújításnak” mindazonáltal a magyar

nyelvi öntudat, vagyis a nemzeti identitástudat megerősítése az alapvető feltétele. Igaza van Kosztolányinak, aki 1932-ben *Pár szó a nyelvújításhoz* című írásában a következőket jegyezte le: „A nyelvet, mely eleven, folyton változó és fejlődő folyamat, sohasem lehet véglegesen »rendbe hozni«, kisöpörni és fényesre kefélni, de annyit igenis elérhetünk, hogy az öntudatrésen álljon és csöndben, rejtetten munkálkodjék.” Ezt a rejtett lelki munkálkodást kell megalapoznunk okosan és szívósan most: a ránk köszöntő európai integráció világában is.

**A világ nyelvei a beszélők száma szerint
(5 millió beszélő fölött)**

<i>nyelv</i>	<i>fő (millió)</i>	<i>nyelv</i>	<i>fő (millió)</i>	<i>nyelv</i>	<i>fő (millió)</i>
1. kínai	1000	39. holland (az egykori gyarmatokon is)	20	74. kikongo (Afrika)	8
2. hindi	457	40. kurd	20	75. ujjur (Kína)	7,9
3. angol	350	41. akan (Afrika)	19,5	76. tatár	7,5
4. spanyol	337	42. joruba (Afrika)	18,5	77. afgán	7,5
5. arab	300	43. azeri (Azerbajdzsán, Irán)	18,4	78. katalán (Spanyolország)	7
6. orosz	234,5	44. amhara (Etiópia)	18	79. khmer (Kambodzsa)	7
7. bengáli	200	45. magyar	15	80. zulu (Afrika)	7
8. portugál (Braziliában is)	160	46. csuang	15	81. haiti kreol	7
9. maláj, indonéz	152	47. ful (Afrika)	15	82. chattisgarhi (India)	6,7
10. japán	121	48. siraiiki, multani (Pakisztán, India)	15	83. szomáli (Afrika)	6,5
11. német	100	49. ibo (Afrika)	14	84. szlovák	6,5
12. francia	100	50. berber (Észak-Afrika)	13	85. manding (Afrika)	6
13. vietnámi	80	51. lao (Laosz, Thaiföld)	13	86. minangkabau-maláj (Indonézia)	6
14. koreai	75	52. cseh	12,6	87. hiligaynon (Fülöp-szigetek)	6
15. jávai	75	53. szingaléz	12	88. örmény	6
16. pandzsábi (India)	70	54. szerb és horvát	12	89. tibeti	6
17. telugu (India)	65	55. orosz	12	90. makua (Afrika)	6
18. olasz	57	56. oromo (Etiópia)	12	91. luba (Afrika)	6
19. török	56	57. szebuano (Fülöp-szigetek)	12	92. tádzsik	6
20. tamil (India)	55	58. görög	11	93. héber	5,7
21. thai	55	59. nepáli	11	94. yi (Kína)	5,5
22. maráthi (India)	52	60. malgas (Madagaszkár)	11	95. beludzs (Pakisztán, Irán, Afganisztán)	5,5
23. ukrán	50	61. kazak	11	96. kikuju (Afrika)	5,5
24. lengyel	50	62. dari (Afganisztán)	10,7	97. szoto (Afrika)	5
25. szuahéli (Afrika)	50	63. szindhi (India)	10	98. dán	5
26. filippíno (nyelvújítás előtt tagalog, Fülöp-szigetek)	45	64. sona (Zimbabwe)	10	99. finn	5
27. urdu (Pakisztán)	38	65. albán	10	100. norvég	5
28. burmai	37	66. rundi, kinyarvanda (Afrika)	9,5	101. cseva (Afrika)	5
29. kannada (India)	35	67. asszámi (India)	9	102. eve (Afrika)	5
30. gudzsaráti (India)	33	68. bolgár	9	103. grúz	5
31. perzsa	33	69. madurai (Indonézia)	9	104. kituba (Afrika)	5
32. hausza (Afrika)	30	70. kecsua (Dél-Amerika)	9	105. szantáli (India)	5
33. malajálam (India)	28	71. svéd	8	106. szilhetti (Banglades)	5
34. orija (India)	25	72. miai-jao (Kína)	8		
35. szundai (Jáva)	25	73. ilokano (Fülöp-szigetek)	8		
36. afrikaans (Dél-Afrika)	25				
37. román	22				
38. üzbég	20,1				

*Forrás:
A világ nyelvei (főszerk. Fodor István),
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999.*

CSEPREGI JÁNOS
Júliusi hajnal

ajándékba C. Adrinak

*Lemenni a Drávához
 Nézni lesni kutatni
 A kikémlelhetetlen
 Csendet
 A zúgó örvénylő
 Szürke ég megmártózását
 A nádból húzott
 Horizont falak mögött
 Izgalomtól izzadt tenyérrel
 Nekidőlni
 A hangyakaravánoktól zsúfolt
 Foszló törzsű
 Part menti füzeknek
 Megosztotva a titkon
 Testvériesen
 A nap születésének
 Rejtett pillanatán
 Meztelen talppal lépdelni
 A víztől szelíd langyos sárban
 Érezni azt a szoros ölelést
 A föld szoros ölelését
 Július derekán
 A reggeli ébredés
 Előtt*

Reggel

*Csendszagú ködben
 A foszló álmokra hull
 Pergő vakolat*

Gyász

*Kinek fáj jobban?
 Engem méhébe föld zár
 Előtted fénykép*

ünnep

Még több a púder...
 AKCIÓS TERMÉKEKHEZ
 (*nem jár megváltás)

SZÉKELYHIDI ÁGOSTON

1956 és a nemzet**Megosztásból összetartás – összetartásból megosztás**

Magyarország 1918 óta küszködik nemzeti önrendelkezési és nemzet feletti hatalom ellentétével. Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot is ez az ellentét lobbantotta fel, majd fojtotta vérbe. Újfajta szereplők újfajta ütközéséről van itt szó. Ebben pedig az 1917-től kiépülő oroszországi proletárdiktatúra indította a történelmi fordulatot.

Nemzeti államokat vagy nemzeti közösségeket addig más nemzeti erők fosztottak meg az önrendelkezéstől, akár népi háborúval. De az oroszországi proletárdiktatúra megalapozta a kommunista nemzet feletti hatalom világrendszerét. A magántulajdont és minden önrendelkezést ellenző osztályharc aztán az 1970-es évekre a célt meg is közelítette – központosított pártállamok sorát hozta létre négy földrészen. Utólag elmondhatjuk, hogy a kommunizmus világuralmát persze épp saját öntörvénye, az emberi és a nemzeti szabadság elfojtása ítélte bukásra. Ezen ítélet beteljesedéséig, a szovjet birodalom 1991-es széthullásáig azonban jóvátehetetlen rombolást végzett. Maradványai ma is élősködnek és pusztítanak emberen, szellemen, nemzeten.

Ötven év telt el 1956 győzelme és megtorlása óta. Magyarországon közben 1990-ben jogállami rendszerváltozás zajlott. Az ideai emlékévet mégsem szentelhetjük tisztán az egykori győzelemnek és győzteseknek. Itt is, most is kísértenek még a megtorlás gonosz erői. Ezzel a kétarcú folyamattal kell hát szembenéznünk.

Mindenütt és mindenhol a politika üt át. Politikai vitába mégsem bonyolódunk bele. Körülmények, indítékok, döntések és hatások néhány összefüggésének rajzára vállalkozunk – tények és források megszólaltatásával. A részletek és az összefüggések a nemzet állapotát jellemzik. A nemzet kedvező és veszélyes állapota, az összetartás és a megosztás 1956-ban különös fordulathoz érkezett. Meglehet, hogy 1956 jelentősége és igazsága elsősorban ebben a fordulatban gyökeredzik. Nemzeti önrendelkezés és nemzet feletti hatalom is az összetartással és a megosztással áll kölcsönhatásban. Az összetartás az önrendelkezést építi, a megosztás az alávetésnek nyit utat. Érdemes ezt felidézni az ideai emlékévkben.

Élősködést és pusztítást említettünk az előbb. A kommunista hatalom valóban mindenütt nemzeti válság közepette ütötte fel a fejét. Magyarországon az első világháborús vereséget és az Osztrák-Magyar Monarchia

bomlását használta ki az oroszországi proletárdiktatúrát szolgáló kommunisták egy átdobott csoportja. Lenin utasítására, Kun Béla vezetésével 1918. november 24-én megszervezték a Kommunisták Magyarországi Pártját. Végzetesnek aztán az bizonyult, hogy ez a nemzet feletti hatalmi csoport együttműködésre bírta a hazai szociáldemokraták és liberálisok hangadóit. Ezzel az együttműködéssel a hazai baloldali politika a kommunizmus nemzet feletti hatalmi rendszeréhez csatlakozott. Döntési helyzetben azóta is ezt az utat választották.

Döntési helyzetről és döntéshozókról beszélünk. A hazai baloldalon kétségtelenül megjelentek olyan politikusok és gondolkodók, akik a társadalmi igazságosságot egyeztetni tudták a nemzeti önrendelkezéssel. Ezek a személyiségek azonban előbb-utóbb kiszorultak a döntéshozásból. Sőt, a hazai baloldal rendre megbélyegezte, börtönbe vetette, halálba küldte őket. Ez és így történt 1956-ban is.

Kanyarodjunk most vissza a vészes folyamat eredetéhez. Az első világháborúba a Monarchia részeként belesodródott Magyarországot a vereség útkeresésre kényszerítette. Az új döntéshozást az 1918. október 26-án nyilvánosságra lépő Nemzeti Tanács tette ki. Elnöke, Károlyi Mihály azonban csak annyira ért, hogy más irányba sodródott. A nemzeti önrendelkezés lehetséges érvényesítése helyett miniszterelnökként és népköztársasági elnökként előbb baloldali liberális demokrata megoldással próbálkozott, majd a proletárdiktatúrát engedte szabadjárára. Népköztársasági elnöki beiktatási beszédében, 1919. január 11-én bejelentette: „Nincs más politikánk, mint az antanttal való barátság, a passzivitásban van ma a nyugalom, és a jogban találhatjuk meg az erőt.”

De mit is szolgált az a passzivitás? Kik és hol is alkották azt a jogot? Nemzeten és törvényen kívüli érdekek nyomakodtak felszínre. Március 21-én a KMP irányításával kikiáltották a Magyarországi Szocialista Tanácsköztársaságot. Magyarországi helytartóként Kun Béla most már a „világproletariátus vezérével”, Lenin-től kért és kapott utasítást. A száznál több moszkvai távirat közül a május 27-i nyersen és tömören üzent: „Ez a proletárdiktatúra azzal jár, hogy könyörtelen, gyors és határozott erőszakot alkalmazunk, hogy megtörjük a kizsákmányolókat, tőkéseket, nagybirtokosokat és cinkosaikat ellenállásukért”. A mindenre elszánt lendületet egy-két helyi kudarc nem szakította meg. Egy év múlva, 1920. július 18-án a kommunista döntési központ, a Kommunista Internacionálé világuralmi stratégiát jelölt ki: „Európa és Amerika majdnem minden országában a polgárháború szakaszába fejlődött az osztályharc. Ilyen körülmények között a kommunisták nem hagyatkozhatnak a

burzsoá törvényességre. Az a kötelességük, hogy a törvényes szervezetek mellett mindenütt földalatti szervezeteket is létrehozzanak, amelyek képesek teljesíteni a döntő pillanatban a forradalom iránti kötelezettséget”.

Így keletkeztek azok a külső kényszerek is, amelyek 1956 fordulatait keretezték. Vázolnunk kell tehát a folyamatot. A nemzeti és európai környezettől idegen „magyarországi kommün” 1919 nyarára nem kerülhet-e el a bukást. A történelmi nemzetet aztán az 1920. június 4-én kihirdetett trianoni békedöntés darabokra szaggatta. A nemzetek világválságából azonban a kommunista nemzet feletti hatalom nyertesén lábalt ki – az oroszországi proletárdiktatúra 1922-re eurázsiai birodalommá növekedett. Új világhatalomként hirtelen megjelent a Szovjetunió.

Erőszakos, terjeszkedő, beolvasztó öntörvényének kedvezett a második világháború és világválság is. A Szovjetunió a nyugati országok számára ugyan veszélyt hordozott, a behatoló német nemzetiszocialista Harmadik Birodalommal szemben mégis győzelemre segítette őket. Az 1945 utáni világrend döntéseiben ezért meghatározó szerepet tölthetett és töltött be. Ebből a sorozatos élet-halál válságból a nemzetek maguk későn ocsúdtak és tanultak. Persze a késésre is ráfizettek. Ha ezt 1945-től 1991-ig számítjuk, bizony nagyjából fél évszázadot fizettek rá keleten és nyugaton egyaránt.

Hosszasan sorolhatnánk a kommunista hatalom bűntetteit 1917-től a népek, a nemzetek és az emberiség ellen. Európában és Ázsiában harmincöt-negyven történelmi nemzet és népcsoport önrendelkezését zúzta szét. Ez a torz diadal végül is immár a „létező szocializmus világrendjének” stratégiájában öltött testet. Moszkvában 1972-ben, a világ kommunista és munkáspártjainak találkozóján határoztak a nemzetek beolvasztásának elvéről: „A szocializmusban is van nemzet, a szocialista nemzet, ámbar ez merőben új jellegű. Fő tulajdonságát az adja, hogy a szocialista nemzeti államok társadalmi rendszerük közös osztálytartalma alapján mind szorosabban kapcsolódnak egymáshoz. Ezen államok szoros együttműködését biztosítja: 1. kommunista pártjaik legteljesebb együttműködése, 2. nemzetközi politikájuk összehangolása, 3. leghatékonyabb együttműködésük katonai téren, 4. a szocialista gazdasági integráció megvalósítása. Így a nemzeti kommunista mozgalmak szorosan összekapcsolódnak az egyes korszakok osztálytartalmú forradalmi törekvéseivel”. Nem feledkezhetünk el a határozat körülményeiről. Ezen a moszkvai kommunista világtalálkozón a Szovjetunió megalapításának ötvenedik évfordulóját ünnepelték. A díszelnökségbe azokat hívták meg, akik saját hazájukban az 1956-os lengyelországi nemzeti mozgalom és magyarországi forra-

dalom, az 1968-as csehszlovákiai függetlenségi kísérlet leverésében jeleskedtek. Ezt a világalulmi törekvést tette be a hagyomány, önazonosság és önrendelkezés nélküli nemzet mesterséges képlete. Képlet a nemzetről? A „szocialista nemzet” mesterséges képlete a természetes nemzetfejlődés tagadását fejezte ki.

Ebben a keretben vajon milyen esélyre is számíthatott a kihívás a nemzet feletti hatalom ellen 1956-ban Magyarországon? Ne keressünk itt erőket latolgató előzetes számítást. A magyar forradalom és szabadságharc indítékát az akkori élethelyzetben tárhatjuk fel. Az 1950-es években Magyarországon három sajátos nemzedék élt együtt. Időrendben az 1896-os millennium táján született nemzedéket a történelmi nemzettel való tudatos azonosulás, az első világháború és Trianon élménye töltötte el. A középső nemzedéket az elszakított részek visszaszerzésének vágya, a kommunista Szovjetunióval vívott második világháború kudarca, de a hazai újjáépítés reménykedése is alakította. Az életkezdő fiatalok a háborús megszállás és a népi demokrácia ellentmondásos tapasztalatain nőttek fel – különösen érzékenyen viselve a népinek nevezett hatalom népellenességét. Ez a három nemzedék így természetes emberi és közösségi igények, másfelől természetellenes kényszerek szorításában hasonult egymáshoz. A nemzedékek még akkor egyébként sem különültek el a mai módon.

Ezt az élethelyzetet 1948–50-től növekvő elégedetlenség feszítette. A hazai második proletárdiktatúra a természetes emberi és közösségi igényekre elfajult erőszakkal válaszolt. Osztályharcos indoklással 1948 és 1956 között 830 ezer magyar állampolgárt büntettek meg – vagyonelekből szabadságvesztésig, kitelepítéstől politikai megfélemlítésig. A szovjet hadifogságból hazatért százazrek is súlyos sérelmeket szenvedtek el. Ez a tömeg a lakosság tíz százalékát tette ki, szélesebben mintegy hárommillió családtagot érintett. Gondolnunk kell a Trianont megismétlő 1947-es párizsi békedöntés következményére is. A szomszédos országokban élő magyar nemzetrészeket attól fogva a kisebbségi sors és a kommunista birodalom kétszeres elnyomása sújtotta. Itthon ez legalább háromszázezer hozzátartozót érintett. Ez a kényszerű áldozattal, veszteséggel és elfojtással terhes évtized készítette elő a nemzeti tudatosodást és összetartást.

Tiltakozás és változtatási akarat együtt érlelődött az együtt élő nemzedékekben. Osztályidegennek és politikai ellenségnek bélyegzettek százezrei érezték idegennek és ellenségnek azokat, akik megfélemlítették őket. A kommunista hatalmi rendszer nemzeti beolvasztási kényszere fokozta a nemzet önvédelmi készségét. A nemzet közös belső hívószóvá vált. Ezen a hívószón akkor a három együtt élő magyar nemzedék többsége itthon és a

Kárpát-medencében ugyanazt értette. Beszédesen példázták ezt a nemzeti jelképekhez fűződő események. A magyar-román határnak csak a bihari szakaszán 1953 és 1956 között százharminc történelmi címeres vagy címer nélküli piros-fehér-zöld zászlót koboztak el. Az Erdélyi Magyar Ifjak Szövetségének nagyváradi középiskolás tagjai közül 1954-ben négy fiút, 1956 tavaszán két fiút és egy lányt büntettek meg, amiért a magyar himnuszt énekeltek kollégiumi szobáikban. Később, 1956. november 4-e után a forradalom lyukas piros-fehér-zöld zászlaját üldözték tüzzel-vassal a megtorlás terroristái.

De hiszen épp ez a jelképpé avatott lyukas zászló fejezte ki először a nemzet forradalmi közakarátát és összetartását. Keletkezési legendája maga is nemzeti jelképpé emelkedett. Október 23-án este egy Múzeum körúti nyitott erkélyen egy fiú lengetett volna először lyukas magyar zászlót. A budapesti tüntetők ujjongva üdvözölték, hogy a piros-fehér-zöld mezőből valaki kitepte, kivágta a kommunista állam címerét. Elképzelhető, hogy ebben a zászlólengető fiúban találhatunk rá a csibészes, merész, hősiés „pesti srác” legendájának ősalakjára.

Időben előre siettünk. Főleg azonban a folyamatok kölcsönhatását vázoljuk. Mindenesetre tény, hogy az 1956. október 23-i fordulathoz a mélyből táplálkozó önszervező erő szabott irányt. Ebből a szempontból beszélhetünk a nemzet érett magatartásáról. Október 23. és november 4. között ez az önszervező erő és akarat mintegy tizenkétezer nyilatkozatban mutatkozott meg. A megnyilatkozásoknak ez az áradata az önvédelem, az összetartás, az önrendelkezés tettekész állapotára vallott. Egyetemek, gyárak, mezőgazdasági szövetkezetek, közintézmények, hivatalok, foglalkozási csoportok, települések önszervező közösségei és közvetlenül választott képviselői testületei döntöttek a követelésekről – a tisztességes munkabértől a politikai demokráciáig, a sokoldalú tulajdonlasi törvénytől a gondolat szabadságig, a titkosság feloldásától a származási megkülönböztetés eltörléséig, az egyetemi autonómiától az ország függetlenségéig és semlegességéig, a megszálló Vörös Hadsereg távozásáig. Ha összegző fogalmakat használunk, első helyen a nemzeti önrendelkezés és a politikai demokrácia szerepelt.

Lássuk az önszervezési folyamat jellegzetes építőelemeit. Nyilvánosan és közvetlenül először október 23-án, 10 órakor, a debreceni Egyetem téren fogadtak el követeléseket és választottak képviselői testületet. Ez az egyetemi Tíz Bizottság a megyei pártállami vezetőket – saját székházukban már délben rá is kényszerítette a követelések megjelentetésére a hivatalos napilap különkiadásában. Budapesten délután kezdődött a Műszaki Egyetem szervezett utcai tüntetése. Ez a tüntetés törte át az országos hírközlés tilalmát, és ennek a tüntetésnek önmozgósító hatása lendítette át a

csendes közösségi önvédelmet és összetartást forradalmi cselekvésbe – estére már a szabadságharc fegyveres próbájába. Magyarország 3220 települése közül 2100 város és nagyobb község pár nap alatt saját forradalmi közhatalmi testületet állított. Október 30-ra Győrbe már össze is hívták a megyeszékhelyek küldötteinek találkozóját. Ezt a találkozót később illesztjük bele az országos fordulatba.

Most vegyük szemügyre az ellenoldalt. A debreceni eset sok mindent elárult. Az önszervező közösségekből választott új képviselői testületeknek sehol sem kellett küzdelembe bocsátkozniuk a pártállammal, az ellenoldalon ellenerőre nem akadtak. Győzelmükhöz elégségesnek bizonyult a hazai kommunista hatalom magára maradása és meghasonlása. A hazai pártállam külső kényszerrel, természetellenesen jött létre – ezért természetesen veszett semmibe. Ezzel szemben az önszervező közösségek és a belőlük választott testületek a természeti erő módján töltötték be a nekik rendelt helyet és szerepet. A munkástanácsokból és forradalmi bizottságokból épülő közhatalom nem is keletkezésében, hanem szerepében volt forradalmi. Ez a közhatalom nem pillanatnyi forradalmi állapotot gerjesztett, hanem a nemzet tartós önrendelkezését tűzte célul. Gyorsan, de szervesen építkezett. Az ellenoldallal ezért nem is nagyon törődött.

Maga a pártállam október 23-tól a felső testületek szintjére zsugorodott. Ezek is elszigetelődtek, inkább csak üzengettek egymásnak. A birodalmi központi döntéshozás, a szovjet kommunista párt elnöksége napokig lázasan keresgélte, kik által és hol érvényesítse akaratát. Ez a lázas keresgélés persze a politikai és katonai tömb fenttartását szolgálta. Moszkvában már 28-án gondoltak a magyarországi kettős hatalom előkészítésére: „forradalmi-katonai bizottság lehet, bár ez a legrosszabb variáns.” A nemzeti elvű és demokratikus önszerveződés erői versenyfutásra kényszerültek – életre-halálra. Meggyőződésük és erejük a nemzeti önrendelkezésre támaszkodott.

Fordulathoz jelentett minden nap, sőt minden óra. Ezen fordulatok mélysége az önszerveződés és a kormány viszonyában mutatkozott meg. Az önszerveződés erői nem akarták, hogy a forradalom leszámolásba torkolljon. Követeltek és tárgyaltak. A „Magyar Népköztársaság Kormányát” október 30-án még a proletárdiktatúrát uraló Magyar Dolgozók Pártjának döntéshozói is ellenőrizték. Közben azonban már 24-én meghátrálásra kényszerültek – a miniszterelnöki tisztet Nagy Imrének, a korábban kizárt „pártellenzékinek” engedték át. Nagy Imre a 23-i fordulathoz úgy értelmezte és érvényesítette, hogy a régi párturalomtól távolodott, az új közeledés irányát pedig nyitva hagyta. Ez utóbbival maga is a tárgyalásra hajlott.

De azért 24-én reggel aláírta a rögtönítélő bíróságok felhatalmazásáról szóló törvényt. Este aztán felfüggesztette.

Fültanúja volt, hogy Gerő Ernő telefonbeszélgetést folytatott Moszkvával a szovjet csapatok behívásáról. Nem tiltakozott, a hivatalos segítségkérő levelet azonban nem írta alá. Ebben a mederben zajlottak a tárgyalások a forradalmi bizottságok és a munkástanácsok küldöttségeivel. Nagy Imre magatartását és a kormány irányultságát most már lépésről lépésre ezek a tárgyalások alakították, noha a pártállam maradék döntéshozói igyekeztek őt sakkban tartani. A sorsfordító döntést 30-án éjjel a forradalmi küldöttségek és Nagy Imre egybehangzó akarata hozta meg. A nemzeti önrendelkezés és a politikai demokrácia felső képviseletére többpárti nemzeti kormány alakult. A nemzeti önszerveződés természetes folyamata nyolc nap alatt kiteljesedett. Ennek a teremtnak a kilencedik napján a teremtető, a nemzet a maga urává vált. Nagy Imre 31-én délután az Országház erkélyéről jelentette be ezt a döntést: „Az a forradalmi harc, amelynek ti voltatok a hősei, diadalt aratott. Ennek a győzelemnek az eredménye hozta létre a mi nemzeti kormányunkat, amely hazánk függetlenségének és szabadságának szilárd talaján áll”. A forradalom és szabadságharc értelmének végső igazolását érezhette akkor a szónok és a népes hallgatóság.

Igen, az eseményeknek ezt a folyamatát kell követnünk. A „pártellenzéki” vagy más néven „reformkommunista” csoportok szerepét nem becsüljük le. Szerepük azonban éppenséggel a kommunista baloldal elfogadottságának, hatékonyságának és így hatalmi erejének növelésére irányult. Nagy Imre még október 26-án is ilyen javaslatot tett: „Elébe megyünk a népi mozgalomnak és a nemzeti érzéseknek, hogy élére álljunk ennek a népi mozgalomnak, és ezáltal szétverjük az ellenforradalmárokat, és megőrizzük a népi demokratikus rendszert”. A válaszut innen ágazott el a teljes nemzeti azonosulásig.

Emeljünk ki néhány sorsfordító megnyilatkozást október 27-e és 30-a között. Ezen az első napon a Szakszervezetek Országos Tanácsának, az Írószövetségnek, az Egyetemi Forradalmi Diákbizottságnak és a miskolci Munkástanácsnak a küldöttségei arról győzték meg Nagy Imrét és bizalmasainak körét, hogy végleg választaniuk és dönteniük kell. Az írók, az egyetemisták és az új szakszervezeti munkásvezetők a „nemzeti demokratikus forradalom” elismerését és teljes képviseletét követelték. Nagy Imre 28-án már be is jelentette a „rég, bűnös politikával” való szakítást és az „egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom” támogatását. Főleg a nemzeti önvédelem és önrendelkezés akaratának kibontakozását bizonyították ezek a tárgyalások. A szabad hírközlés 30-ig a forradalmi közhatalmi testületek országos megalakulásáról számolt be. Aznap két közlemény keltett különösen erős hatást. A Corvin-közi szabadságharcosok nyílt levelet intéztek a megszá-

ló szovjet hadsereg parancsnokságához: „Ellenünk csak az ÁVH egy része harcol, és a hazánkban lévő szovjet haderőnek Budapesten bevetett része... Testvérgyilkosnak tekintjük az ÁVH-t, akik kiprovokálták a fegyveres felkelést és az esztelen tömeggyilkos vérengzést. De nem tudjuk megérteni Önöket sem, hiszen mi nem vagyunk külső ellenség, csak a jogait követelő elnyomott nép”. A győri Dunántúli Nemzeti Tanács és a csatlakozó tizenegy megyei forradalmi bizottság pedig először tette világossá az új közhatalom kiteljesedésének aratását: „A kormány legkésőbb 1957. március végéig több párt részvételével írjon ki általános titkos választást”.

Ebben a döntési szakaszban köthetjük össze a szálakat, már Erdélyből és Kárpátaljáról is. Nagy Imre 30-án nemcsak a többpárti nemzeti kormány megalakulását, hanem az új forradalmi közhatalommal való együttműködést is bejelentette: „Az egypártrendszer megszüntetésével a nemzeti kormányzást az 1945-ös koalíciós pártok alapjaira helyezzük... A forradalom által létrehozott demokratikus helyi önkormányzati szerveket elismerjük, rájuk támaszkodunk, és támogatásukat kérjük.” A történelmi Független Kisgazdapárt, Nemzeti Parasztpárt és Szociáldemokrata Párt központi és helyi szerepe magába foglalta a történelmi nemzettudat és nemzeti felelősség megújítását is. Magyarország és a Kárpát-medencei magyar nemzetrészek kölcsönös kapcsolatteremtése így vált természetessé.

Követelésként csak a debreceni egyetemi húsz pontban jelent meg ez a nemzettudat és nemzeti felelősség: „Nemzetközi fórumokon foglalkozzanak a romániai és más államokban élő magyarok ügyével”. Békéscsabai, budapesti és szegedi rádiónyilatkozatok azonban többször is érintették ezt a kérdést. Erdemi véleményt szólaltatott meg ebben Mindszenty József bíboros érsek beszéde. A magyar katolikus egyház hercegprímása 30-án szabadult a politikai foglyok börtönéből, és november 3-án fordult a nyilvánosságához: „Jogállamban élünk, demokratikus vívmányokat fejlesztő, szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátozott magántulajdon alapján álló, kizárólag kultúrnacionalista szellemű nemzet és ország akarunk lenni”. Ez a konzervatív keresztény és nemzeti gondolat hazai és határon túli egyházi közösségekben korábban is hangot kapott. A határon túl élő magyarok már az első hír hallatán válaszoltak a forradalom nemzeti önrendelkezési törekvésére. Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Nagyváradon október 23-tól mozgolódtak magyar egyetemisták, főiskolások és középiskolások. Esti összejöveteleken támogató aláírásokat gyűjtöttek a magyarországi tüntetések mellett. A házsongárdi temetőben égő gyertyákkal emlékeztek az első sortűzek áldozataira.

Jeles erdélyi világi és egyházi személyiségek elérkezettnek látták az időt, hogy magyarságuk sorsát a világ

elé tárják. Október végén–november elején készült el közös munkájuk, a *Memorandum az erdélyi kérdésről* az Egyesült Nemzetek Szervezetének. Az első szövegváltozatokat Magyarországon is ismerte Bibó István, Illyés Gyula, Németh László, Ravasz László, Tamási Áron és Veres Péter. A közvetlen kapcsolatot Márton Áron gyulafehérvári katolikus püspökkel Tamási Áron tartotta – aki a hazai leendő koalíciós kormányban a Nemzeti Pártszövetség miniszterjelöltjei között szerepelt. A *Memorandum* széles történelmi és politikai távlatot fogott át: „Az erdélyi kérdés 1920-ban keletkezett, Magyarország keleti részének Romániához csatolása folytán... Megoldása négy politikai keretben képzelhető el: 1. Román uralom alatt, a trianoni határok fenntartásával és légiesítésével, az erdélyi magyarok autonómiájával, az Európai Unión belül vagy kívül. 2. Erdélyi magyar uralom alatt, az ezeréves határok visszaállításával és légiesítésével, az erdélyi románok autonómiájával, az Európai Unió keretein belül. 3. Független Erdélyország, az ezeréves és a trianoni határok között, az Európai Unió keretében. 4. Erdély területének megosztása Románia és Magyarország között, a méltányosság szabályai szerint, az esetleges lakosságcsere biztosításával, az Európai Unió keretein belül vagy kívül”... És a sorson aggódók sorsa? November végén letartóztatták, majd hosszú börtönbüntetésre ítélték őket. Romániában azokban a napokban ötven-ötvenkét településen alakult együttérző vagy együttműködésre kész magyar önszervező csoport. Tömeges büntetés, kivégzés, embertelen bánásmód lett a sorsuk.

Kárpátján október 24-től a szovjet-magyar határsávbán rendezték be a Vörös Hadsereg támadó alakulatainak parancsnokságát. Nyomban kijárási tilalmat rendeltek el. Ennek ellenére több településen szervezkedtek titkos magyar csoportok – a „testvéri segítség” szándékával. Beregszászon, Feketeardón, Gálocson, Mezőkaszonban, Nagyszőlősen, Szolyván, Técsőn, Ungváron főleg fiatal fiúk és lányok terjesztettek röplapokat kézírásos felhívással: „Talpra, magyar!”, „Segítsünk magyar testvéreinknek!”, „Testvéri segítség kell!”, „Ne engedjük át a tankokat a Tiszán!” A szervezkedés egy ungvári baráti körben a nemzeti kisebbségi jog és a vallásszabadság követelésére is kiterjedt. Egy 1995-ben készült összegzés szerint aztán: „1956 végétől 1959-ig zajlott a tömeges megtorlás. Legalább 4 ezer magyar ellen indult rendőrségi és ügyészségi vizsgálat politikai bűncselekmény gyanújával”. A kommunista birodalom még 14–16 éves lányokat és fiúkat is börtönnel és szibériai gulágfogsággal büntetett.

Fél évszázad múltán is érezhetjük a fellobbanó nemzeti összetartozás lelki és szellemi sugárzását. Az akkori jelen idejű események és vélemények gyorsan napvilágot láttak a kivirágzott hazai nyomtatott és rádiós hír-

közlésben. Budapestet, főleg az Országházat ellepték a szabadon jövő-menő külföldi tudósítók. Nagy Imre szűkebb környezetét az erdélyi magyarok együttérzéséről és politikai szándékairól hazai írók, politikusok és külföldi diplomaták is tájékoztathatták. Mindenesetre a koalíciós kormány miniszterelnöke október 31-én a hagyományos nemzeti gondolkodás kifejezéseit élesztette fel. Épp egy közép-európai lap, az olasz *Il Giornale* tudósítójának így nyilatkozott: „Nyugati demokráciaként, független nemzeti politikával fogunk kormányozni. Saját utunkat fogjuk járni, a magyar utat”.

„Saját út, magyar út?” Ez az irányválasztás az 1918 óta eltelt évtizedek kudarcának, újrakezdésének és megtisztulási szándékának tanulságát fejezte ki. A forradalom győzelmét megelőző három nemzedék találkozott abban, hogy a jobboldali és a baloldali szélsőségekkel való szakítás után – végre a nemzet megosztását is maga mögött hagyja. Az október 23-i fordulat nem torkollott bele csoportokat sújtó bosszúba, megtorlásba, megbélyegzésbe. Utcai önbíráskodásnak huszonnyolc magyar állampolgár esett áldozatul. Egy kivételével ezek a kommunista terrorszervezetek fegyverét és egyenruháját viselték – népellenes erőszak tetteseiként végeztek velük. De a forradalmi önszerveződések és közhatalmi testületek állásfoglalásai a törvényességhez ragaszkodtak. A megsértett és megalázott nemzet most a győzelem és a közösen megteremtett önrendelkezés emelkedettségével viselkedett.

Mindenki előtt megnyílt a „saját út, magyar út”. A magukat a „magyar ellenállási mozgalom főparancsnokságának” megnevező Corvin-közi szabadságharcosok a 30-i levélben nem mást, csak az „ÁVH egy részét” ítélték el. Figyelmet érdemel, hogy ezt a „jogait követelő magyar nép” nevében tették. Gondos megkülönböztetéssel éltek ebben a politikai kirekesztésből szabaduló szociáldemokraták is. Kéthly Anna, a Szociáldemokrata Párt elnöke a Szocialista Internacionálé bécsi ülésén, október 31-én kijelentette: „A magyar szociáldemokrata párt új megalakulása nem jelenthet menedéket azoknak, akik a szörnyű politikai, gazdasági és erkölcsi csődöt okozták. Nekik számot kell adniuk tetteikről”. Kéthly Anna felkért államminiszterként – a nemzeti kormány véleményét is képviselte. Számadást említett, nem leszámolást. Ha úgy tetszik, jobboldali és baloldali álláspont találkozott itt ebben a magatartásban.

Senki sem azt méregette, ki nem magyar. A nemzetiszocialista és a kommunista birodalom külső kényszereinek és hazai helytartóságainak megosztó hatása mintha hirtelen elenyészett volna. A forradalomban kibontakozó nemzeti önrendelkezés a természetellenes állapotot természetes állapotba lendítette át. Nemzeti megosztásból így lett összetartás.

Külön bizonyítéknak számít ebben Bibó István november 6-án befejezett alkotmánypolitikai munkája, az *Expozé és tervezet*. A nemzeti parasztpárti tudós államminiszter a kormányhivatalokhoz érkezett követelésekből és javaslatokból, valamint a küldöttségekkel folytatott tárgyalások és a kormányülések jegyzőkönyveiből merített. A forradalom törekvéseit tehát hitelesen foglalta alkotmányozási tervezetbe: „Az általános választások megtörténte előtt a forradalmi bizottságokból, munkástanácsokból forradalmi alkotmányozó gyűlés ül össze, mely az új magyar demokrácia alkotmányjogi és társadalmi alapelveit alkotmánytörvény hatályával megszabja, majd esetleg államfőt választ, és választójogi törvényt alkot... a) Magyarország államformája az 1946: I. tc. szerinti köztársaság. b) Magyarország kormányformája az 1848: III. tc. szerinti független, felelős kormányon, népképviselően és a szabadságjogok teljességén alapuló parlamentáris demokrácia”. A nemzet akkori állapotának összegezését és a kifejlődés irányát jellemezte ez a tervezet. Az alkotmányozó nemzetgyűlés feltételei történelmi hagyomány és újrakezdés összhangjára támaszkodtak.

Végül is a forradalom és szabadságharc kiteljesedésének önképét ismerhetjük fel ebben. De november 4-e után vagyunk. A tervezetet ilyen formán inkább a nemzeti közakarat önvallomásának tekinthetjük – immár az utolsó szó jogán. Ha aztán találgatják, ebből csak önkényesen találgathatják a gyakorlati politika későbbi lehetséges irányultságát. Láttuk, a nemzet szabad megnyilatkozásait önrendelkezés, parlamenti demokrácia és társadalmi igazságosság hármasság uralta. A nemzeti összetartás erre az értékrendre épült.

Nagy Imre személyes útvalasztása is ezzel a „magyar úttal” forrott egybe. A nemzeti emlékezet ezért fogadta be felmagasodó alakját és hősiességet. Ez a nemzeti emlékezet azonban a vértanúság erőszaktevőit sem felejtí. Nagy Imrét az 1956. november 4-én a hatalomba visszahelyezett hazai pártállam bosszúvágyó és vérszomjas döntéshozói küldték halálba. Felelősségüket senkire és semmire sem háríthatják át – a birodalmi felettesekre sem. A szovjet kommunista párt elnökségének 1958. február 26-i titkos állásfoglalása ugyanis megengedően szólt: „Nagy Imre büntetése szigorú, de nagylelkű legyen”. Nagylelkűségről a Magyar Szocialista Munkáspárt felső döntéshozói hallani sem akartak. Elvtársaikkal és politikai büntetéseikkel egyetemben pedig emlékezhetek volna, hogy október 23-tól végig a nemzet nagylelkűségében lehetett részük. Ők azonban csak bosszúvágyukat és hatalomvágyukat élték ki.

Tudjuk, hogy Nagy Imre közéjük tartozott, közülük vált ki, ellenükre emelkedett az önrendelkezést akaró nemzet élére. Szélsőséges ellenirányból indult. Kom-

munista internacionalistaként és szovjet állampolgárként 1944. december 6-án a Kremlben ott ült a leendő magyarországi helytartók között, bizonyára engedelmesen figyelve Sztálin útmutatását: „Az első kormányba a kicserélteket nem kell bevenni. Őket olyan embereknek fogják tekinteni, akik Moszkvától függenek. Otthon, az már más. Hadd válassza meg majd őket a nép”. Az 1944 utáni kettős hatalom, az 1948-as hatalomátvétel és a birodalomba beolvasztandó „szocialista nemzet” irányát tűzte ki ez az útmutatás. Most már az a kérdés, hogy Nagy Imre ettől az útmutatástól milyen tapasztalatok és következtetések hatására érkezett el a „magyar útig”.

Ennek a pályávnak a tükrében először is felfedezhetjük a hazai kommunista baloldal minden romlottságát és rontását – esetünkben a nemzet szempontjából. A rontásnak és a rombolásnak az első tíz év alatt itt a nemzet legjobb képességei estek áldozatul. A bizonyító adatok egy csoportjával korábban szembesülhettünk. Közben 1956 tavaszán lezajlott a Szovjetunió Kommunista Pártjának hírhedt XX. kongresszusa – Sztálin egyeduralmának bírálatával, ámde a központosított birodalom fenntartásával. Magyarországon még júniusban is Rákosi Mátyás, az 1919-es tanácsköztársasági népbiztos, az 1944-es internacionalista helytartó, az 1948-as törvénytelen diktátor utóvédharca bénította a felső vezetést. A kommunista baloldal érdemi belső reformját Nagy Imre szorgalmazta, már 1953-tól. Épp ennek a kísérletnek a kudarca leplezte le a kommunista baloldal rejtett arcát. A tapasztalatokat Nagy Imre 1956-os nyári feljegyzései őrzik: „A magyar szocializmusnak nem a nemzeti nihilizmus az útja, hanem a párt- és államvezetés politikai és morális megújulása... Súlyosabb károkat okozott a szovjet-magyar viszonyban Rákosi nemzetellenes, a nemzeti érzést sértő, megalázó politikai tevékenysége, mint az amerikai propaganda... Az ország elszegényedett, lerongyolódott, lemaradt... Igazságot kell szolgáltatni a magyar népnek, munkásosztálynak, parasztságnak, értelmiségnek”. Itt tehát először a népi baloldal minősítette nemzetileg cinikusnak, sőt nemzetellenesnek a kommunista baloldalt.

Közösségi felelősségtudat és emberi lelkiismeret távolította el Nagy Imrét a kommunista baloldaltól. Az agrártudomány professzoraként, akadémikusként nyilvánvalóan teljes szellemi készséggel is döntött. Itt tehát egy tudatos baloldali politikus és gondolkodó mondta ki a kommunista baloldaltól, hogy „nemzetellenes”. De a végső személyes szakítást Nagy Imre a kommunista baloldal erkölcsi romlottságával, gátlástalanságával indokolta. Október 31-i beszédét az Országház erkélyén meghökkentő önvallomással fejezte be: „Megpróbáltam engem is beszennyezni. Azt a hazugságot terjesztették, hogy én voltam az, aki behívtam az orosz

csapatokat az országba. Alávaló rágalom és hazugság! Nagy Imre, aki a magyar szuverenitás harcosa volt, aki a magyar függetlenség előharcosa volt és maradt, aki ma ezen csapatok visszavonásáért harcol, nem hívta be ezeket a csapatokat, ellenkezőleg. Kedves barátaim! A mai napon megkezdjük a tárgyalásokat a szovjet csapatok kivonására az országból, a Varsó Szerződésből reánk háruló kötelezettségek felmondásáról”. Ez a Nagy Imre úgy szakított a kommunista baloldallal, hogy a nemzeti önrendelkezéssel azonosult. A nemzeti önrendelkezés és összetartás erői ezzel a politikai és emberi lépéssel vitték győzelemre az október 23-i fordulatot.

Nemzet ide, demokrácia oda, a kommunista baloldal a sajátjától eltérő érdeket és igazságot sosem fogadott el. A hazai pártállami döntéshozók már 1956. július 2-án gondoltak Nagy Imre és hívei esetleges letartóztatására. A határozat a *Jobboldali támadás visszaverése* címet viselte. Országos politikai határozatot kicsinyesebb és nyomorúságosabb érveléssel keresve sem találhatnánk: „Össze kell állítani azok listáját, akik részt vettek a Nagy Imre 60. születésnapja alkalmából rendezett fogadáson. Meg kell vizsgálni, hogy a fegyveres testületek tagjai között milyen a hangulat, kik vettek részt a Petőfi Kör legutóbbi vitáján, és tapsoltak a pártellenes felszólalóknak”. A jobboldaliság mércéjévé ilyenformán a kommunista baloldal sérthetetlenségét tették meg. Magyarország veszti ebből a zárt csoportból kerültek ki a Katonai Bizottság és a Mozgósítási Stáb tagjai. Ez a két testület irányította aztán az alkotmányos és az alkotmányon kívüli hazai fegyveres szervezeteket.

Ez a két testület maga is titkosan és alkotmányon kívül működött. Tevékenységüket csak a hasonló szovjet birodalmi szervek vezetőivel egyeztetették. Így történhetett meg, hogy a Katonai Bizottság és a Mozgósítási Stáb maradék tagjai szovjet védetségben szervezkedtek október 23-a és november 4-e után is – helyi fegyveres műveletekre adtak parancsot a hadsereg, az államvédelmi szolgálat, a rendőrség, a pártőrség, a kormányőrség, majd a tiszt karhatalom és a munkásőrség bevetésével. Október 23-tól december 22-ig mintegy hatvan sortüzet zúdítottak fegyvertelen tüntetőkre, önszervező utcai csoportokra és ünneplő tömegekre. Ez az elvakult és kegyetlen folytonosság kötötte össze a hazai kommunista baloldal forradalom előtti és utáni hatalmát.

Hadd hivatkozzunk ezen a ponton megint a szovjet birodalmi döntéshozók október 28-i titkos állásfoglalására: Magyarországon „forradalmi-katonai bizottság lehet, bár ez a legrosszabb variáns”. Nos, nemsokára ezt a „legrosszabb variánst” állították csatasorba. A november 4-én előbukkanó Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány ugyanis igazában szovjet-magyar katonai bizott-

ságként működött. A magyar nemzeti önrendelkezést vérbe fojtó kommunista baloldal változatlanul saját érdekét, hatalmát, sérthetetlenségét tekintette mércének. Időközben a párt és a kormány pusztán nevet váltott. A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány vezére, Kádár János november 14-én, egy diplomáciai találkozón húzta meg a határt: „Itt a szocializmus sorsa a tét”. A nemzet, a függetlenség, a demokrácia elsőbbségéről többé nem eshetett szó. Vagy ha a nemzeti önrendelkezés képviselőjét szóba hozták – a leg súlyosabb váddal illették.

Novemberben és decemberben a kommunista baloldal a bosszúállás, a vádaskodás, a visszarendeződés indultai tomboltak. Ezt a magatartást csak szélsőségesebb tette, hogy szembe kellett nézniük a birodalom fensőbbségével és a nemzet ellenszenvével. November 22. és 24. között a visszarendeződés igazi erejét, a „szocialista tábor” a Román Kommunista Párt küldöttsége képviselte Budapesten. Először is megleckézették a hazai kommunista baloldalt: „Nálunk nagy meglepetést keltett az, hogyan lehet, hogy egy párt, amelynek nyolcszáz ezer tagja van, nem lépett akcióba egy emberként a népi demokrácia ellenségeivel szemben. De ne hivatkozzunk nyolcszáz ezer, csak száz-kétszáz ezer párttagra, megbízható elvtársra, akik képesek a szocializmus ügyét az életük árán is megvédelmezni.” Ezután következett az erőszak bátorítása és indoklása: „Ütni kell! A pártnak ütnie kell a legnagyobb erővel! A fasizmus uralomra jutásának megakadályozása összhangban van Magyarországnak az 1947-es párizsi békeszerződésben vállalt kötelezettségeivel”. A nemzet önrendelkezési akaratát így a fasizmussal azonosították. Ebből a hazug azonosításból faragtak vádat. December 4-én az MSZMP döntéshozói rá is ütötték a vád bélyegét a nemzeti kormányra, a miniszterelnökre és az október 23-i fordulat egészére: „A reakciótól nem határolta el magát; fedezte az ellenforradalmat; mindez a szocializmus alapjainak feladásával volt egyenlő”.

Hogy aztán a bosszú, a vád és a visszarendeződés mivel lett egyenlő – az hamar bebizonyosodott. November 4-én az ország katonai megszállása és a nemzet erőszakos politikai megosztása vette kezdetét. A nemzeti összetartás megint nemzeti megosztásba süllyedt vissza. Ezt a nemzetellenes erőszakot azzal a hazug váddal indokolták, hogy a nemzeti önrendelkezés a „reakciós jobboldal”, sőt a „fasizmus uralomra jutását” jelentené. A hazai kommunista baloldal 1944 óta erre a hazug vádra építi létének és hatalmának igazolását. Ez a magatartás jellemezte az 1956. november 4-én kezdődő megtorlás korszakában is.

December 5-én éjjel a frissiben kimondott vádat már foganatosították is. Letartóztatták az Értelmiségiek Forradalmi Bizottságának és a Nagy-budapesti Munkásta-

nácsnak az elérhető 188 tagját. Ezt a rögtönítélő, a népbíróági és a katonai bírósági tanácsok, a rendőrségi és az ügyészségi szervek, az intézményi és a munkahelyi fegyelmi bizottságok sorozatos határozatai követték. A tiszti karhatalom tagjaiból és önkéntesekből szabadcsapatok alakultak. Nem egy ilyen szabadcsapat „halálbrigádnak” nevezte magát – például Újpesten, Békésben, Szabolcsban. Halálra kínzott, agyonlőtt és elkapart áldozataikat száznál többre becsülhetjük. Magyarországon 1960 végéig politikai okból 450–460 embert végeztek ki, 23–24 ezret ítéltek börtönre, 140–150 ezret büntettek vagy bélyegeztek meg internálástól elbocsátásig, áthelyezésig, kizárásig, nyilvános figyelmeztetésig. Menekülésre kényszerült kétszázötvenezer nő és férfi, köztük kétezer család. A politikai megtorlás legalább másfél millió embert érintett – családtagokat és a második nemzedék tagjait is. Ez a politikai népiirtással felérő megtorlás alkotmányosan csak 1990. június 19-én ért véget, 1956 igazságtételi törvényének elfogadásával.

Ismerjük meg erről Nagy Imre búcsúzó gondolatait, romániai rabságának kézírásos naplójából: „A magyarországi események ellenforradalommal való minősítése azt mutatja, hogy a szovjet kommunista párt változatlanul ragaszkodik a nagyhatalmi sovinizmus ideológiai, politikai, állami függőségi sztálini formáihoz – vagyis ahhoz, hogy a szocialista táborhoz tartozó országoknak le kell mondaniuk nemzeti létük minden fontos ismervéről, függetlenségről, szuverenitásról, egyenjogúságról, a belügyekbe való be nem avatkozásról, a nemzeti szabadság más tényezőiről”. A kommunista nemzet feletti hatalom ezen az alapon fordította szembe a „szocialista nemzetet” a „magyar úttal”. Ezen az alapon ítélték el a nemzeti önrendelkezés eszméjét, törekvését, híveit.

Újabb megosztásra ítélték ezzel a nemzetet magát. Egyik oldalon kiépült a pártállam tábori hatalmi, anyagi, karrierbeni előnyökkel. Másik oldalon az ellenforradalmárnak és fasisztának bélyegzett széles csoportot mindenben hátrányos megkülönböztetés sújtotta. A közjogi és politikai amnesztiák nem sokat javítottak a „megtévedt és veszélytelemmé vált ellenforradalmárok” és családjaik helyzetén. A nemzet megosztása végül is az önrendelkezés elfojtásában érvényesült – a pártállam öntörvénye szerint.

Egy alföldi város tanácselnök-helyettese még 1989. február 3-án is azzal utasította el egy nyomorgó asszony kérelmét temetési segélyre, hogy: „Férje büntetett előéletű ellenforradalmár volt”. A megtorlás felelőseit és kiváltságosait ugyanakkor bezzeg még a lelkiismereti teher alól is igyekeztek felmenteni. Nagy Imre újratemetése előtt, 1989. február 10-én a pártállam egyik minisztere arra intett a politikai döntéshozó testület ülésén: „Nem szabad megengednünk azt, hogy 1956 kapcsán valamifé-

le lelkiismereti válság keletkezzen mindazoknál, akik akkor fegyvert fogtak, mert akik fegyvert fogtak novemberben, azok az ellenforradalommal szemben léptek fel. És ezért kapták a kitüntetést vagy az elismerést. Arról nem is beszélek, hogy az 1956-os dolog egy óriási gesztus az ellenzéknek, mert mint a nemzet lelkiismerete léphetnek fel eléggé összekovácsolódva 1956 kapcsán. Ez nekünk nem jó”. Figyeljünk csak a szembeállításra! Azt 1956-os megtorlás, a belőle eredő kiváltság és hatalom sáncain belül helyezkedik el a védett oldal. A fegyverrel leverte „ellenforradalom” hívei ellenzéki lázongókként a sáncon kívülre szorulnak. A sáncon belüliek természetesnek és jónak találják ezt a szembeállítást. A nemzet megosztását tehát elismerik, és adottságnak tekintik.

Csak hogy ennek a sáncon belüli miniszternek a pályája 1989 után még magasabbra hágott. Horn Gyula pályája magában hordozza az 1956-ból eredő megtorló és megosztó hatalom máig tartó irányultságát. Akkor november közepétől az önkéntes tiszti karhatalmi ezred főhadnagyaként vett részt a szabadságharcos ellenállók felmorzsolásában – szovjet felszereléssel és fegyverrel. Pártállami karrier várt rá. Ennek csúcán, 1983-tól a moszkvai kommunista világközponttal együttműködő hazai testület vezetőjévé, majd külügyminiszterré nevezték ki. Később, a közjogi rendszerváltozás idején az egyeduralkodó párt hatalmi kiváltságainak átmentésében jeleskedett. Az MSZMP-ből alakult Magyar Szocialista Pártban 1989 őszétől a „reformszocialista örökséget” védte alapító elnökségi tagként, elnökként, országgyűlési képviselőként, miniszterelnökként. Nevéhez fűződik a hazai kommunista baloldal 1989 utáni második átalakulása is – a szovjet birodalom hazai helytartóságából a globalizációs tőke hazai helytartóságáig. Pártelnök-miniszterelnökként 1995. január 25-én, egy szigorúan zárt tanácskozáson célirányosan és gyakorlatiasan szabta meg a legeslegújabb átalakulást: „Baloldali érzelmű tökéssztyályt kell létrehozni”.

Jól tudták, hogy a pártállami kiváltságok átmentésére ezen az úton nyílik esély. Akkortájt a korábbi központosított nemzeti vagyon 1988–1991 közötti „spontán privatizációjából” származó hazai működő tőke ötvenkét százalékát már az „örökösök” hasznosították. Ezt kellett kívül-belül biztonságos gazdasági és közhatalmi hálózattá bővíteni. Legfeljebb a „baloldali érzelmekkel” akadt egy kis bökkenő. A pártelnök-miniszterelnök, a Szocialista Internacionálé egyik soros alelnökeként bizonyára hallotta, hogy a gondolatszabadság világában a baloldaliságot hagyományosan a szociáldemokrácia jelenti. Magyarországon azonban a szociáldemokráciát 1945 után háromszor kényszerítette föld alá a kommunista baloldal. Ezt a politikai erőszakot egyazon folyta-

tólagos érdekcsoport követte el: 1948-ban a Magyar Kommunista Párt, 1956-ban a Magyar Szocialista Munkáspárt, 1989-ben a Magyar Szocialista Párt. Ráadásul az egyik tettestárs személyében máig képviselik ezt a folytonosságot. Nyers Rezső 1948-ban szociáldemokrataként segédkezett a kommunistáknak, 1956-ban az MSZMP döntéshozójaként szavazta meg Nagy Imre halálba küldése mellett Kéthly Anna és a Szociáldemokrata Párt jogfosztását, 1989-ben aztán az MSZMP utolsó elnökeként vállalta az átalakult MSZP első elnöki tisztét – miközben az 1989. október 7-i alapító nyilatkozat szerint „az MSZP az MSZMP jogutódjának és reformtörekvései örökösének tekinti magát”. Kínos tények.

Ilyen háttérrel az MSZMP volt minisztere, az MSZP második elnöke és első miniszterelnöke mit is érthetett „baloldali érzelmeken”? Az új hazai tőkésosztály pártállami eredetű csoportja a személyes vagyonbővítés és a zárt hálózatépítés útján jár. Ragaszkodik az átmentett gazdasági és uralmi kiváltságokhoz, de nem vállalja az érdemi társadalmi igazságosságot és felelősséget. A nemzeti azonosulást és felelősséget sem vállalja. Magatartását neoliberális nézetek és globalizációs érdekek határozzák meg. A kommunista nemzet feletti hatalom így torkollik bele a globalizációs nemzet feletti érdekhálózatba – a kis magyar átváltozások módján.

„Szocialista nemzet”? „Baloldali érzelmű tőkésosztály”? Az 1956 utáni fél évszázad kelet-európai és hazai nyomorúsága sarjasztotta ezeket a torz képzeteket. A három mai nemzedéknek még ezzel az örökölt környezettel kell együtt élnie. Időrendben az első nemzedék épp 1956-ban emelkedett nemzeti megosztásból összetartásba, majd sülyesztették összetartásból újra megosztásba. A középnemzedéket a megtorlásból és a magánélet anyagi könnyítéséből gyúrt „gulyáskommunizmus” nevelte egyoldalú alkalmazkodásra és bezárkózó közömbösségre. A fiatal felnőttek induló nemzedéke most már a választás szabadságával találkozik. Az európai és a magyar hagyomány hosszú megszakításának végeztével megteheti, hogy vagy felfedezi és megújítja ezt az értékrendet, vagy múltrol és hagyományról tudomást sem véve jelenkori világfiként él. A folytatható hagyomány biztonságát mindhárom nemzedék nélkülözi.

Közvetlen mintára és támaszra legkevésbé az induló nemzedék számíthat. Az ideai emlékév is nyitott kérdések tömegét zúdíítja rá – 1956 törekvésének és megtorlásának, igazságának és meghamisításának, bűnnek és bűnhődésnek kavargó szövevényét. Ezeket a kérdéseket az előző nemzedékek hagyták nyitva. A történelmi irányító szerepét itt egyedül a nemzeti összetartás és megosztás ügye töltheti be. Az 1956-os nemzeti összetartás hagyományát senki sem sajátíthatja ki, feltámasztását pedig mindenki

vállalhatja. Ez azon múlik, hogy a nemzet megosztásának nyilvános felelősségét végre az viselje, akinek viselnie kell. Ha az 1956-os megtorlás és megosztás tetteinek kiváltságai máig öröklődnek, a felelősség is az örökösökre száll át. Rajtuk múlott és múlik az is, hogy ennek a kérdésnek a tisztázó lezárása máig elmaradt.

Sokasodtak ugyan a figyelmeztetések, hogy közeleg az igazság pillanata. A megtorlás titkos kivégzéseinek harmincadik évfordulóján, 1988. június 16-án, Nagy Imre jelképes párizsi emlékművénél az egész világ fejet hajtott. A hazai pártállam azonban éppenséggel a megtorlást folytatta. Gumibotozással, megbilincseléssel, le-tartóztatással büntették tíz-húsz fiatal emlékező és emlékeztető tüntetését a budapesti Batthyány-örökmécsesenél. Erre a megtorolt emlékezésre az akkori döntéshozóknak is emlékezniük kellene. Az 1988-as döntéshozók társaságában helyet foglalt az 1989–90 utáni szocialista vezetők közül például Csehák Judit, Gál Zoltán, Horn Gyula, Kovács László, Medgyessy Péter, Nagy Sándor, Nyers Rezső. Csak nem arra kívánnak emlékeztetni 2006-ban is, hogy 1956 kétoldalú megítélése élt, él, élni fog? Valóban élni fog? Nem lehetetlen, hogy 1956 kétoldalú megítélése politikailag most sem szakad meg.

Gondoljuk hát meg jól, milyennek is látjuk és láttatjuk a nemzet akkori és mai állapotát. Az ideai emlékév előkészítéséül a szocialista döntéshozók 2005-ben a fél-igazság és a félhomály fenntartásának ötleteivel kísérleteztek. Hallottunk a „baloldal tragikus veszteségéről”, az „1956-os és a mai fiatalok hasonló életmód-forradalmáról”, a „köztársaság nemzeti megbékéléséről és egységéről”. De egyedüli és megismételhetetlen történelmi alkalom részesei és felelősei vagyunk. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulóját már a gondolatszabadság korában, és még a cselekvő szereplők jelenlétében üljük. Ez az élethelyzet nyíltságot, hitelességet és alázatot követel. Vagyis 1956 igazsága a nemzetről és a nemzet által szóljon. A nemzet akarata 1956-ot, és erre most a nemzetnek kell emlékeznie.

Ha a mai megemlékezés 1956 igazságára támaszkodik, azzal a nemzeti összetartás megújítását szolgálja. Ez a kölcsönösség fordítva is érvényes. A nemzeti megosztást folytatja az, aki 1956 megtorlását és meghamisítását eleplezi. Most, az emlékév kezdetén tegyük is mérlegre a két szellemi és közéleti szándékot – még csak két megnyilatkozás alapján. Az előkészület jelképes napján, 2005. november 4-én hozták nyilvánosságra az 1956-os Kárpát-medencei Emlékbizottság budapesti – debreceni – marosvásárhelyi – ungvári keltezésű állásfoglalását: „Megbékélést akarunk! Azoknak a megbékélését akarjuk, akik életükkel, rabságukkal, megnehezített és megalázott sorsukkal fizettek az 1956-os magyar forradalom és szabadság-

harc természetes emberi, közösségi, nemzeti céljáért. Ehhez a megbékélési szándékhoz a 2006-os emlékévre készülve mindenki, minden nemzedék mindenütt csatlakozhat. Ebből kibontakozhat a mai nemzeti összetartás kereke is. De azt senki, sehol, semmikor ne várja, hogy 1956 áldozatainak, meghurcoltjainak, megbélyegzettjeinek nevében valaki is csatlakozzon a megtorlók és örököseik saját megbékéléséhez – a felmentés megbékéléséhez. Ez bizony 1956 nemzeti közakaratótól és méltóságától idegen magatartás volna. Ne a megtorlás és a meghamisítás oldaláról állítsanak feltételt a megbékéléshez! Ott a bűnbánatnak és a bocsánatkérésnek van helye”.

Valóban, mi is várható az 1956-os megtorlás és megosztás túlélőitől és örököseitől? Egy fiatal tudós szerző, Pintér Zoltán töprengett ezen nyíltan baloldali vonzalmú dolgozatában – a Népszabadság 2005. december 24-i számában. Ezt a helyzetrajzot is az idei emlékévként előkészülethez sorolhatjuk: „Mindenki a maga szerencséjének Kovácsa, tartja a mondás. És mindenki Kovácsa a saját szerencsétlenségének is. Az MSZP-re ez feltétlenül igaz: nem élvez teljes szabadságot múltához való viszonyának meghatározásában, mivel megkerülhetetlen számára az MSZMP-vel, a magyar baloldal kommunista hagyományával való közösségvállalás. A Kádár-rendszerhez való hozzákötöttség nem áll összhangban egy nyugat-európai mintákat követő, polgári demokratikus értékeket valló párttal, mivel az államszocialista kurzus éppen ezeknek az

értékeknek a tagadására épült. Az alapvető ellentmondásra a szocialisták válasza a hallgatás, a múlt elemzésének elmulasztása volt. Nemcsak a második világháború utáni időszaké, hanem a teljes huszadik századé”.

Ez a hallgatás és mulasztás rosszat ígér. A nemzetnek ígér rosszat, hiszen a megosztást tartja fent, nem az összetartást táplálja. A ma együtt élő nemzedékeknek 1956 ötvenedik évfordulója ezek szerint az emlékezésen, a méltatáson, az ünneplésen túl mást is tartogat. Az akkori résztvevők most felidézhetik a nemzeti összetartozás kegyelmi állapotát. A fiatalabbak az összetartozó nemzet felidézett képét csodálhatják, vagy csak tárgyilagosan mérgegethetik. A megtorlásból eredő nemzeti megosztás azonban újra és újra kérdéseket vet fel. Lesznek, akiknek fáj és fáj a nemzeti megosztás. Lesznek mások, akik a nemzeti megosztást magyar sajátosságként fogadják el. Olyanok is lesznek, akik a nemzetet magát, vele az összetartást és a megosztást idegenül szemlélik.

Megtorlás, megosztás, nemzettől idegen szemlélet itt egyazon oldalon a felelősséget terheli – a kommunista nemzet feletti hatalom felelősségét. Ez a felelősség nem évül el. Hiába minden hallgatás, ezt a felelősséget nem lehet elhallgatni. De azért az 1956-os forradalom és szabadságharc híveinek nemzedékei örködni fognak az emlékévként méltóságán. Világos elvet követnek. Mindenben támogatják a nemzeti összetartás megújítását, és semmiben sem fogadják el a megosztás folytatását.

XXXIV. Tokaji Írótábor

A magyar irodalom nemzetközi tanácskozása 2006. augusztus 15–16–17. (kedd, szerda, csütörtök)

Érték és befogadás

Bartók Béla – 1956 – Irodalmi nevelés

A történelemről való gondolkodás, a művészetek, az irodalom ismerete, az anyanyelv használata meghatározó az egészséges emberi személyiség kialakulásában, létezésében s így módon a társadalom egészének működésében is. A XX. század második felében a hagyományos humán műveltségnek számos kihívással kell és kellett szembenéznie, s ez a mérkőzés az új évezredben is folytatódik. Helyzetkép és tendenciák. Van-e esélye az értékelvű műveltségnek, a művészeteknek a tömegkultúrával szemben?

E kérdésekkel kíván foglalkozni 2006-ban a 34. Tokaji Írótábor, szellemi háttérrel adva Bartók Béla életműve és a bartóki modell értelmezésének, illetve az 1956-os forradalom és szabadságharc egyetemes hatásának. Elemezve a bölcsőtől a koporsóig tartó irodalmi, művészeti nevelés, önművelés, valamint az irodalomismeret, az értelmiségivé válás felelősségét és jelenlegi állapotát.

Az egyetemes magyar irodalom nyílt nemzetközi fóruma 34. alkalommal hívja, várja Tokajba az irodalom képviselőit 2006. augusztus 15–17. között. A érdeklődők, a jelentkezők, a részt venni szándékozók részére jelentkezési lapot (ezzel együtt átutalási csekket) küldünk.

A 34. Tokaji Írótáborba legkésőbb **2006. július 15-ig** lehet jelentkezni a következő címen:

Tokaji Írótábor Egyesület, 3501 Miskolc, Pf.: 375. E-mail: tokaji.irotabor@chello.hu

MIKLYA ZSOLT

Meg sem érintvén*Talán a hegyen túl*

*születtem, onnan hozott át anyám egy kosárban,
s itthagyt, mielőtt az utolsó csomót megkötötte,
az utolsó fogalmazásdolgozatot kijavította volna.
Csendesen tért vissza az elhagyott nyelvbe, s tudom,
hallgat azóta is. Füle már rég nem ezen a világon,
ahol jövevényként próbált otthonra lel, de mindig el-
vétette a hangot, vagy a hang vétette el őt. Sohasem
imádkozott, sohasem szólalt meg anyanyelvén az én
emlékezetemben. Hogy az övében mi járt, nem tudom.
Talán a hegyen túl hallgatta az öregek beszélgetését
és hallgatását, talán ottragadt csitri szívverése,
koszorúba font igyekezete.*

Tudta, nem találkozunk

*többet, nem sajnáltatta magát, nem nyújtotta be a
számlát, elengedett. Életben maradni mentem el
tőle, vittem tovább, amiért lázadt, mindig is küzdött,
mindketten tudtuk, ez az egyetlen lehetőség. Életben
maradni mentem el mindig mindenhol, s utolsó
találkozásunk okán is őhöz mérek minden asszonyt,
aki anyám lehetne. Magasra került a mérce, magasabbra,
mint azon a képzős atlétikai csapatversenyről készült
rég képen, alája férek egészen, fejem felett repül
kinyújtott tagokkal, gazella lánya, meg sem érintvén
már a léceket.*

Amikor a feketék

*Juhnyírás idején valami mindig csiklandozta
a véred. Jól esett látni a hajlongó férfiak erős
és egyenes derekát, vaskos tréfáik közt ahogy
a zsíros gyapjú fehér belseje kifordul. Jól esett
beletúrni. Nem kedvetlenített el a lemeztelenített,
sebhelyes testek látványa, párolgó horpaszuk
remegése, tudtad, ez az élet rendje. Mégis,
torkodat szorongatta valami, amikor a feketék
kerültek sorra. Sohasem láttad göndör tincseiket
ennyire feketének. Félve, remegve hajoltál oda
minden göngyöleghez, és a legsötétebbe temetted
arcod. Aztán ugrándoztál csak egész nap. Göndör,
fekete fürtjeid zsírosan kacagtak a fényben, és
nem tulajdonítottál különösebb jelentőséget
vészjósló mondatoknak.*

HARTAY CSABA

A táj termében

*Hajnalodik mire megérkezünk
Mindig ugyanaz a szoba
Az erkélyről látni a napfelkeltét
Autónk tetején hóaplan*

*Séta egészen a folyókanyarig
Lépteink sárba kenik
A tenyérszi leveleket
A víztükör mint egy fénykép*

*Minden mondatunk képaláírás
Zsebemben nyüzsgő csontkukacok
A vízbe szórva természetes
Vörösszármányú keszegek rajzanak*

*Ébredni elaludni horgászni tilos
Folytathatatlan a folyó
A táj termében rengeteg
Kiegett toboz-izzó*

*A fenyőtörzsek közti pára-ablakok
Hidegfehér tekinteteire
Lassanként rátelepszik a szürke hályog
Végül a teljes vakság*

*Hajnalodik mire megérkezünk
Ismét ugyanaz a szoba
Az erkélyről nézzük a napfelkeltét
Autónk tetején hóaplan*

VASI FERENC ZOLTÁN

Kantár Csabának

Fogiatok kézen! – vízen állni.

*Könnyekkel maszatolt arcom kék,
sárga, – (bibortalanságos).*

Értsetek színeimre választ.

*Zúglatok, erdők, hétébredés-gallyat! –
mert a csend, mert a gond, mert
(a néma teoréma) sok – – –
kevés. Mindennapos választások
„fekete-fehér” dilemmása,
dicsőítést szólnék (konokon)
a tegnapelőtti tegnap tegnaputánján,
de az éjféli Bor-garat
újra-csak harangzengést arat.*

*Rajta, még! – rajta!
– fénytiszta a kezem! –
nyújtások parolátok,*

*– vízen, hiten, Reményen,
holnapelőtt, mégis-még! –*

(mezőn felejtett havas búza)

Együtt vagyunk Egyedül.

NAGY KOPPÁNY ZSOLT

A Várban őrt álló gondolatai négy plusz egy képben

– Nézd, anyu, nézd csak, ide felállok, és nem mozdul meg, sőt, ha ide állok, akkor sem, az előbb megrúgtam, és a szeme sem rebtent, jaj, anyu, ez szuper, olyan jó, hogy eljöttünk, hogy bírnak így állni, itt a napon, nézz ide, most belerúgok, így ni...

„Menjél el öcsi, a halálba, mert átalverem rajtad a lándzsát, a kurva anyáddal együtt, hogy dögölnétek meg!”

– Kisfiam, csúnyán viselkedsz, és megmondtam, hogy ha nem tudod türtőztetni magadat, többet nem jövünk fel a Várba! A bácsi is ember, itt dolgozik, ez a munkája. Nem kell kinevetni. De vigyázz! Ha haszon-talan kisfiú leszel, te is ide jutsz! Tényleg, de klassz, látod, belemondom a szemébe, és nem tehet semmit, mert ez a munkája, mozdulatlanul őrt állni ebben a szép vár-védő kosztümben a napon!

„Mit kacérkodszt itt, te hülye némbert, nincs aki meghúzzon odahaza, mi, s aztán idejársz levezetni a perverz indulataidat?! Véglenül, idióta, te! Lépjél hátrébb, mert beléköpök abba a ráncos pofádba, de úgy, hogy a seggedig fröccsen a nyálam, asszed, meglátná a felügyelő, s ha meg is látná, asszed, szólna valamit, három évig állt őrt ő is, tudja, milyenek vagytok... rohadt digó turisták! Amikor az igazgató visszahúzódik az ablakból, fellöklek, hogy a nagy segged szétmegy a kockakövön, hitvány ringyaja!”

– Jól van, Dezső, állj oda ügyesen, de ne birizgáld a bácsi arcát, nem szép dolog, nem szabad mozdulnia sem, ne kínozd, bár végül is, ugye, miért is ne, hiszen ezért fizetik, akarom mondani: fizetjük, hiszen a jegyeink árából kapja a fizetést, nem sokat kereshet, az igaz, ugye, uram, hihi, elfelejtettem, hogy bólintania sem szabad, na, Dezsőke, akkora nyaklevest kapsz, hogy elájulsz, hitvány kölyök, állj ide, az anyád istenit, lefénképezlek... ne mozdulj... ne harapd te, hát elment az eszed, nézz oda, tátsd ki a szád, mondom tátsd ki a szád, nem hallottad, nesze, nesze, tátod ki azonnal, így, na, ne bögg, mert kapsz még kettőt, nézze meg az ember!

„Esküszöm, ez volt az utolsó nap, még ma kilépek, nem érdekel, elmegyek újságot hajtogatni, vagy szórólapozok, vagy tudom is én, de itt többet nem állok, az hétszentség... Örülj öcsi, hogy nem tőkön rúgtalak, a hülye anyád azt hitte, ő pofozott le rólam, mi, most beszartál, köcsög, látom a szemedet, takonypóc, hogy beszartál, na mi van, árulj be bátran a hájfejű anyádnak, nyomjad, ne félj, kapsz mindjárt egyet a lándzsanyéllal is, szarjankó!”

– Hogyhogy nem állsz oda, meg ne halljam még egy-

szer, az ember kifizeti a kibaszott belépti díjat, s te itt arénázol, takarodsz vissza az ipséhez, közelebb, még közelebb, mitől félsz, nem harap...

„...de csíp, karmol és vasalt csizmájával kisfiú-láb-ujjakon tapos, muhaha...”

– ...állj meg ott, állj meg... ne mozogj... ne mozogj, te, mert eltöröm a lábadat, nyű van a seggedben, vagy mi...

„Nyanya, nyű... az még csak hagyján, hogy úgy mondtam... de nézd meg, mindjárt karóba húzom a kölyködet, erre a lándzsára, ni, most átteszem a másik kezembe, mire ideugrasz, már el is folyt a vére, igaz, nem kár érte...”

– Most mit mozog maga, mit ízél, alig tudom odaver-ni a kölyköt, s akkor rángatja a hülye lándzsáját, na hagyja már abba, esküszöm, panaszt teszek az igazgató-nál, úgy kirúgatom, hogy a lába sem éri a földet, na mi van, nem mersz megszólalni, mi, kirúgnak, oszt’ me-hetsz a halálba, feldughatod magadnak a lándzsát, de még azt is elveszik, takony kölyök, állj egyenesen, ha hozzád beszélek, Dezső, lépj a lábára, ha mozog, de úgy, hogy csillagokat lásson! Állj oda, ni!

„Te riherongy tetű, elkaplak a Városban valamelyik este, s egyenként verem ki a mocskos szádból az odvas, lepedékes fogaidat, hogy tud egy nőnek ilyen bűdös szája lenni, mindjárt lehánylak, azt nem tiltja a szabályzat, takarodjatok haza, remélem, apuci a kurvájánál van, s egy fél év múlva felvágod az ereidet a lottyadt karodon, de előtte lelövöd ezt a kölyköt, csak jót tesztek a világgal!...”

– Dezső, isten bizony nem kapsz quadot, ha nem állsz egyenesen, milyen fotót küldünk apádnak, arra adja a pénzt, te is tudod, te gyengeelméjű, ne mozogj, na megállj csak, megrángatlak, állj ide né, a hétszentségit, ideállj... elnézést, uram, nem készítene rólunk egy képet... maga meg mit vigyorog? Azt hiszi, nem látom? Már rég ki van rúgva, potyára áll itt, az igazgatóval jártam pár éve, ne vigyorogjon, maga barom! Kész van már az a kép?

„Tudod, kivel jártál, nyanya, bár amilyen ocsmány a főnök... mindegy, felőlem járhattatok, lehet, hogy ezt a foggyatékost is ketten hoztátok össze, brávó, fennmarad a nemzet, csak egyre ocsmányabb lesz, ha rajtatok áll, de nem tehettek róla, ti csak a test parancsát követitek, mi, höhő, viszket a ráncos és száraz likad, megbizsereg a lottyadt pöcök, s kész is a baj, legyen a neve mondjuk Dezsőke...”

*

„Szia, édes, szia, megint milyen lompos vagy, mégis szeretlek, vagy szeretlek egyáltalán?, a franc tudja, mégsem válthat egy napon nőt is, munkát is az ember... mióta nem láttalak, igen, két napja, mióta nem mostál hajad, bébi, ne bízd el magad, megvagyok neked, de attól te még szedd össze a tested, nem vagy olyan pöpec, hogy elvigyen a pusztá tudat, ennek a tudata, előttem ne is bőföggj, se most, se később, mert akkor kiábrándulok

véletlenül, persze, mit érdekel téged, hiszen tudod, hogy úgysem merek lelépni, milyen napom volt, ne is kérdezd, átlagos, szar, undorító, mint mindegyik, holnap nem megyek be, esküszöm, egész éjjel együtt leszünk, és megmosom a hajadat, aztán szeretkezünk, s reggel melletted alszom, aludnék, ha nem költenél fel, mikor elmész abba a kurva boltba, eladni, jól nézünk ki, fiam, s még csak húszévesek vagyunk...”

„Milyen fáradt vagy, kedvesem, milyen semmilyen és unott, azt hiszed, nem látom a szemedet, hogy mit gondolsz rólam, s azt is hiszed talán, hogy nem látom, amint minden szembejövő nőt megnézel? Dehogynem, kicsikém, dehogynem, de csak a szád jár, no meg a szemed, meg a kis gondolataid örökké, de közben gyáva vagy, mint egy nyuszi, egy egészen kis fehér, lándzsásfarkú nyuszika, aki még a bugyimba se mert benyúlni, és alig tudtam odarángatni a kezéd, mert tudtam, hogy csak akkor kötlek magamhoz, ha a tied leszek, igaz, azt is tudtam, hogy elég lesz ott, akkor, egyszer a tied lennem, s azzal lekötelezem a bátortalan kis lelkedet egy életre... úgyhogy nézd csak nyugodtan a nőket, ez nem megcsalás, pedig dehogynem, a megcsalás a fejben kezdődik, a farkadban csak végződik, de mit számít, kellesz, bár azért kapnék ilyent, mint te, nem egyet, nem kettőt, egy kis senki vagy, egy nulla, annak is kevés, de nekem éppen jó...”

„Istenem, milyen szép nők vannak, és én ezzel mászkálok, ezzel a Zsókával, a melle a hasát veri, nem is tudtam, hogy létezik ilyen mell, amíg meg nem fogtam, s mikor megfogtam, akkor csak fogtam, mert a döbbenettől nem bírtam elengedni, akkor kellett volna lecsapni őket a hasára, és futva elmenekülni, talán akkor most nem kényszeresétálnánk itt fel és alá, maholnap felcsinálom, s azzal vége, a maradék alakja is odatesz, ronda lesz, mint a bűn, s a kölyök is rá hasonlít majd, s akkor én inni fogok, és árnyékban negyven fokon állok őrt továbbra is a Várban, és akkor bizonyisten a lándzsámba dőlök...”

„Ne félj, fiam, annyira azért mindig vigyázok magamra, hogy könnyű lelkiismerettel le ne tudjál lépni, szülök neked gyermeket, ha az nem köt hozzám, akkor semmi, dolgozni fogunk és leéljük az életet, felneveljük a gyermeket, és reméljük, hogy ügyesebben csinálja majd nálunk, ilyen jutott neked, de nyugi, te sem vagy olyan fiú, akiért ölnének a csajok, s tudom, hogy titokban hálás vagy, amiért megmutattam, hova tedd a kezéd!”

„Gyere, kicsi, kapsz egy fagyit, rólam ne mondja senki, hogy nem becsüli a nőjét, hiába röhögnek a fiúk a hátam mögött, egyiknek sincs senkije, s az irigység beszél belőlük, mikor csúfolnak, te legalább vagy nekem, ha onnan tudnám nézni, akár boldog is lehetnék, de nem tudom onnan nézni, csak innen, ez a legnagyobb baj, de nézzük csak mégis, tegyünk egy próbát,

van ugye állásom, van csajom, élnek a szüleim, lóvét is akasztok, amennyi éppen elég, lassan meglesz a nyári konyha, s odaköltözünk, csak mi ketten, melyik másik őrt álló mondhatja el ezt magáról, melyik?”

„Virágot vegyél, jóember, ne fagyit, te fásult ökor, nő vagyok, nem gyerek, most meg még mosolyogjak is, na de sebj, visszakapod még ezt, de úgy, hogy azt sem fogod tudni, mi az, csak szenvedsz majd, mint a kutya, gitározál csak, pengessed a hülye hangszered, mert rád se nézek, rád se bagózok, ott fogod nyúni a húrt a fülem mellett, és én elbambulok a levegőbe, s egész éjjel forgolódhatsz majd, hogy mi lelt, s kérdezhetsz, csúszhatsz, mászhatsz, mert meg nem mondom, az biztos, s hajnal felé, mikor már az öngyilkosságot fontolgatod, megölelhetsz, s alszunk, de akkor sem mondom meg, nem én...”

*

„Na, mi van, fiam, mit nézel ilyen boldogtalanul, elvette a tyúk a kenyeredet? Mondtam, hogy tanulj, akkor nem ezt kell csinálnod, de te okos voltál... na tessék, most ott van neked, amit akartál, a rusnya nő és az ocsmány munkád, hogy szégyellek kimenni a Várba, mert így is minden szomszéd rajtunk röhög, láttuk a fiadat, Elvira, hihíhi, díszőrséget állt, hahaha, nyalka egy leány, hallod, hihíhi, hahaha!”

„Most mit szeretnél?, igen, fel akarok mondani, nem bírom, ti nem tudjátok, milyen az, mikor ott állsz, a világ szégyenére, az első két hét volt a legszörnyűbb, kijött az egész osztály, s ott hülyéskedtek meg röhögtettek, vagyis csak akartak, mert vasfegyelem van, aki nevet vagy az előírt időpontokon kívül megmoccan, repül, őt másik áll a helyére, az a gennyes Máté, a gazdag, sánta kölyök, az volt a legnagyobb vagány, a csajok előtt akart felválni, megfricskázta az orromat, meg a Tőhiét is, na de elkaptuk este, és kivetük a fogát, ki bizony, a szarosnak, az apja azóta keresteti a tettest...”

„Mi az hogy nem lehet bírni, nézz oda, senkiházi kölyke, mi vagy te, virágszál, vagy mi, el ne pusztulj, ott a nagy álldogálásban! Nagyapád bezzeg gyalog haza tudott jönni a fogságból, reggel megérkezett, aludt egy kicsit, s dél körül már indult is ki a mezőre kaszálni, annyi volt a munka, soha egy panaszos szava nem volt, apád pedig van, hogy negyvennyolc órát is ébren marad, ha a rohadék váltótársa éppen beteget jelent, s ezt is alig tudom kihúzni belőle, pedig egész nap és egész álló éjjel azokat az órákat figyelni, hát az sem lehet egy leányálom, nekem elhiheted...”

„Igenis, idehozom Zsókat, és beköltözünk a nyári konyhába, nem fog zavarni, ne félj, semmi közöd ahhoz, hogy tud-e főzni, vagy sem, az én nőm, és én szeretem, és megvédem, mert rólam ne mondja senki, hogy a nőjét holmi pofázóktól nem tudja megvédeni, kimos-sa majd a ruhám, s tizórait csomagol, át sem kell jön-

nöd, esetleg a budiban ha adtok egy félseggnyi helyet kettőnknek, hogy ne a kertbe szarjunk, anyám...”

„Elpusztítom, ha idejön, az hétszentség, Elek is egyfolytában nézi, pedig nem tudom, mi van rajta lát-nivaló, biztos a mellére van rácuppanva, vagy a so-vány seggére, a jóisten tudja, de itt nem lesz erkölcsi fertő, fiacskám, itt nem lesz vadházasság, az egész vi-lág szégyenére, ide be nem jön, amíg el nem veszed feleségül, ha vagy olyan hülye, hogy elvedd feleségül, egy ekkora kurvát, egy ekkora ordas kurvát hozol a házamba, hát sírba akarod tenni anyádat?...”

„Mi van? Hát akkor elve-szem, igen, elveszem, s úgy-is idehozom, most mit akarsz hallani, adjak igazat neked, húszévesen, hogy igen anyu, te láttad jól, egy hülye ronda kurva, hát nem, abból nem eszel, elveszem, felcsinálom, leadjuk neked az unokát, s elmegyünk dugni az erdőbe, aztán te csak pelenkázd a kölyköt, remélem, legalább az unokádat szeretni fogod!”

*

„Szánalmas vagy, öre-gem, mi lett belőled... együtt indultunk, s ide jutot-tál... Zsókával... istenem, senki még csak szóba sem állt vele... s őrt állsz a Várban... gyere, meghívlak egy sörre, két napig vagyok itthon, nem nézhetem tétle-nül, hogy szenvedsz...”

„Mit jössz, Pista, mit jössz, hagyjál békén, ne gyere nekem ezzel a fővárosi tudálékos pofával, mert isten bi-zony akkora frászt kapsz, hogy a kurva egyetemedig re-pülsz, tudd meg, haver, hogy kibaszottul jó munka ez, holnap odamegyek az igazgatóhoz, s megmondom neki, hogy tegyen át a szakaszba, igaz, az még nagyobb ma-jomparádé, de mégiscsak óránként csupán egyszer kell átmasírozni az udvaron, aztán mindenki heverészik, ahol éri, neked mikor lesz ilyen melód, ott fog kiszipolyozni valami főnök, s egy seggdugas lesz az örökké.”

„Igyál, csak ilyál, sok örömed úgysem maradt már... Mi lett veled, barátom? Mi ez a makacsság, mi ez a gyá-vaság, miért nem tartasz velem, még akármi lehetnél, nézd, nem akarok okoskodni, de ahogy ismerlek téged, egyszer felbaszod az agyad, s agyonversz valami hülye

kölyköt, aki leköpköd, miközben őrt állsz, s akkor aztán cseszheted Zsókát meg a gyerekeidet, mert úgy mész a börtönbe, hogy a jóisten sem szed ki onnan hatvanéves korod előtt, s állhatsz majd a börtönkapuban a táskáddal meg a kihízott vagy kifogyott ruhádban, kopaszon, mert nem kellesz már Zsókának sem, s a gyermeked elfordul a Várban, mert ő is őrt fog állni, naná, mikor meglát...”

„És mi bajod van Zsókával, mi bajod vele, olyan tes-te van, amilyent még csak nem is láttál, nem az számít, hanem a test, mert az arc megöregszik, de a test szép

maradhat sokáig, s nekem majd jól örööm telik ben-ne, amikor te a szépből na-gyon rusnyává lett felesé-ggeddel szégyenkezel a világ előtt. És olyan az ágyban, öregem, hogy ha azt most el-mondanám, akkor kivenéd itt, bele a söröskorsóba... Ne nagypályázz itt nekem, eze-ket most én fizetem, majd fi-zetsz te is, te diák vagy, még tanulsz, mit okoskods, s mért is hallgatlak én, nincs más témánk Zsókán és a me-lómon kívül, nincs, mi, hát, nemigen van, úgy látom... akkor inkább igyunk... s fogd be a pofád... van egy cigid?”

*

„Itt ez a híd... ez a vasúti híd... egyedül vagyok, hajnal felé vagyok, részeg vagyok, sálálálálé. Ott az a vonat, jön, szépen és gyorsan, de micsoda

giccses és gyászos vég ez egy történetnek, micsoda semmi... Lássu-su-suk-suk-suk, mi maradt nekem, hát ne-kem, hát nekem!... Holnap visszamegyek dolgozni... és lehajtom a fejem, igát a nyakba, s tovább állok őrt a Vár-ban, hm... az még érzelmesebb befejezés lesz. Hahaha, ha hazamegyek, s megölöm Zsófit, majd végzek magammal, Dzsízösz, sír a lelkem, annyira gáz! És ha megölöm apám, megölöm anyám, jaj, nem, ez olyan elcsépett, hogy rágon-dolni is közhely. Elkapnak és agyonvernek a Mátégyerek, kiefaszagyerek, a mátégyerek apjának az emberei? Való-színűtlen és vérszegény. Átbököm valamelyik kölyköt a lándzsával, még a hétvége előtt? Tiszta sci-fi, romantikus ábrándcet. Elveszem Zsófit, élek, dolgozom és meghalok – erre még gondolni is rossz. Hinnye azt a!... Ennek a tör-ténetnek csak szánalmas vége lehet. Pedig milyen dühösen és ütősen indult a délelőtt.”

Eigel István rajza

ÁRVAI FERENC ÖDÖN

Háromsorosak

1.

*Szerelemre vetett ágyam
csak féloldalt melegszik.*

De csitt! Valaki kopogtat?

2.

*Holnap megpróbálok mindent jól csinálni,
hogy ezentúl kevésbé legyen könnyebb.
Ne tarts bakot! Úgy nehezebb.*

3.

*Nemfiatalpárként beszélgetünk.
Az őzgida léptű lány és én.
Először önfeledten.*

4.

*Vágyálmaimat Érosz űzi szerte,
mikor ablakomon hűvös hangjával
kopogtat.*

A kisperesti váróban

*Már megint okosnak néztek.
Egy magát lelki betegnek valló hajléktalan asszony.
Ha jól emlékszem XY-né Jutkaként mutatkozott be.
Fogatlan, kócos és olcsó italszag lengte körül.
Szürke rongyai, mint csúf díszek, lógtak testéről,
de szeme szikrái Zeusz villámain is elvakították volna.
Síróssá szomorodott, mikor bemutatkoztam.
Volt egy Ödön nevű ismerőse, aki
egyetemista korában autóbalesetben halt meg.
At akart ölelni, de nem engedtem.
Mondta, hogy ne haljak meg.
Nem fogok, válaszoltam,
és hogy mennem kell, mert indul a vonatom.*

Kőbánya téglaházait...

*...harmonikások járták öreg-kopott,
hangos szerszámaikkal...
Betevőért éneklő hangszereik hangja
némán szivárgott át a lakásokon...*

LOSCHITZ FERENC

A napisten

alá és föl föl és alá
jobbról balra meg balról jobbra
mintha üzenné mondaná
mintha az égbolt mörögné
a Napisten száján a szót
párás csillagok körbefogják
a bolygók szőrös porfogók
a szót nem értik kapnak morzsát
igen a Napisten a rőt
ősznek nyárnak nagy urasága
trónol testes felhők fölött
az arca kerek szeme sárga
alá és föl föl és alá
jobbról balra meg balról jobbra
ki hallja meg ha mondaná
és mi változna attól fogva
ha minden jel és toldalék
tüzes esőként hullna át még
száz dimenzió s maradék
aranyfénye volna s az árnyék
ami ránk vetül pusztá köd
az ütemtelen lázas égen
ami eddig még működött
most nem akar kezdődni mégsem
a Napisten száján a szót
minek hallaná meg az ember
a szavak mondatok ragok
tele vannak a felelettel
alá és föl föl és alá
jobbról balra meg balról jobbra
az ó az í a ti a tá
éles sípökká hangosodva
fölborul minden mintha még
jelezné hogy van ég van isten
s a dolgok megoldásaképp
agyunkon kell hogy átsüvítsen
mint porontyának úgy mesél
a csonttól hústól megfosztottak
kedvével mikor hús az éj
és történetét hogy magad vagy
alá és föl föl és alá
jobbról balra meg balról jobbra
megnémulna ha mondaná
véget érne ha belefogna

CSELENYÁK IMRE

Párhuzamos ellenirány

A vezető dünnögött magában, a volán átvezetette karjába a gép rezgését.

Kati... Hiába a másfél év. A seb nem gyógyul igazán. Nem lehet fölötte napirendre térni. Folyvást azt reméli, hogy egyszer újra kezdődik. Ugyan mi? A szerelem? Vagy az élet? Röhej!

Vasúti átjárón haladt át. A nyírcsászári állomás előtt ismerőst pillantott meg. Egy nőt, aki a vonatra várt, magányosan, a fénylő sín pár mentén, lábánál utazótáskája hevert. Hirtelen lefékezett.

– Debrecenbe? – kiáltott ki a lehúzott ablakon.

A nő odakapta a fejét, de nem válaszolt.

– Debrecenbe? – kérdezte ismét.

Ezt már nemigen lehetett szó nélkül hagyni.

– Miért, rám van írva?

– Gyere, elviszlek!

A nő meg se moccant.

– Nem ismered meg, Margit? – csodálkozott el a férfi. – Lajos vagyok. Sokszor megnyírt a nővéred. Na, gyere már, én is Debrecenbe megyek.

A nő fölemelte a táskáját, és tétován elindult az autó felé. Lajos kiszállt, elvette a csomagot, bedobta a hátsó ülésre, majd megkerülte a kocsit, és ajtót nyitott a hölgynek.

– Ja, tényleg – csapta össze Margit a tenyerét. – Lajos! A szakállad miatt nem ismertelek meg.

Te is megváltoztál, futott át a férfin. Jól megnőtt a valagad, a lábodon visszerek kígyóznak. Amúgy a dereka még karcsú, és ebben a virágmintás nyári ruhában megjárja.

Az indulás után percekig hallgattak. A férfinak jól esett az ismerős társasága, a nő némiképp örült, hogy a vonatot autóra cserélte. Elégedettek voltak, mindössze a szótlanlás kezdte feszélyezni őket.

– Mi van a nővéreddel? – szedte össze magát a férfi.

– Császáriban lakik. Már iskolás gyermekei vannak.

– Te nem mentél férjhez?

– Az már a múlt.

Lajos rápillantott utasára. Az arca kedves, alig hagyott rajta nyomot az idő. Talán hat évvel lehet fiatalabb nála.

– Gyerek nincs?

– Nincs.

Most talán azt gondolta: még elég jól nézel ki, Margitka.

– És te megőszültél?

– Nem.

– De van menyasszonyod, ugye? Látásból ismerem, hogy is hívják?

– Kati. Csak annak már vége.

Margit hosszasán fürkészte a férfi arcát. Annak idején tetszett neki. A haverjával járt át Gebéről nyíratkozni. A konyhában volt berendezve a nővére alkalmi fodrászata, volt ott akkora nyüzsgés... Szeretett a víg kedélyű, szilaj fiúk között téblábolni, hiszen közöttük olyanokat hallott, amelyeket neki még nem illett volna. Kivált Lajos tetszett neki. Kislányos önbizalommal ki is jelölte leendő férjének.

– Milyen rég találkoztunk – mondta ki önkéntelen.

– Néha még láttalak Meggyesen, a bálban.

– Igen, én is láttalak téged.

– Te már akkor Debrecenben laktál, nem? – pillantott feléje Lajos.

– De, már ott laktam.

Teherautó húzott el mellettük, a széllelés megringatta az autót, és megborzosolta a férfi haját.

– És most hol dolgozol? – kérdezte a férfi.

– A Biogálban.

– Van lakásod? – Érezte, hogy nem túl tapintatos, de valahogy ez érdekelte.

– Az isten nyílt! – fakadt ki ettől Margit. – Albérletben lakom. Egy ideje minden rosszabbul megy.

A férfi talán azt gondolta: látod, milyen rohadt ez az élet. De az is lehet, másként vélekedett: vénlány vagy már, Margit, nincs túl sok dobásod. Az érzései viszont másfelé terelték gondolatait. A nő itt ül karnyújtásnyira mellette, és őszintén vall magáról. Egyszerre fölismerte, hogy ez akár merész tervekre is jogosíthatja.

– Most van valakid? – Elhűlt saját vakmerőségétől.

– Nincs. És te hol laksz most?

– Debrecenben.

– Van lakásod?

– Van.

Van...van...van! – visszhangzott Margit tudatában.

Elképzelhető, az ötlött az eszébe, hogy meg kellene fognia ezt az embert. Hozzámenni, gyerekeket szülni neki, szépen élni... Lehet azonban, hogy csak addig merészelt eljutni: találkozni-e még? De talán nem is járt a fejében semmi ilyesmi.

– Katival mi történt?

– Ha jól tudom, fél éves a kislánya. Egy pénzes régiségkereskedőhöz ment hozzá. Savec vagy Sabec, a franc tudja, hogy hívják.

– Hol laknak?

– Fogalmam sincs.

Hazudott. Katiék is Debrecenben éltek, még az utcát és a házszámot is tudta, de valahogy nem akarta Margit

orrára kötni. Mint ahogy azt sem, hogy Savec neki csupán egy véres húscafat, hiszen saját kezűleg fogja széjeltranszírozni. Ám az egész most érdektelen. Itt van Margit, akit lehetne szeretni – szarni a visszerekre!

– Bocs', hogy ilyeneket kérdezek.

– Nyugodtan.

Sebességet váltott, s eközben a legkisebb ujjperce hozzáért a nő meleg térdéhez. A több hónapi önmegtartóztatás és valami kínzó ösztön erőnek erejével arra kényszerítette, hogy azonnal hajtson be egy dűlőúton az akácok alá, tépje le a nő virágmintás hacukáját, és kíméletlenül tegye magáévá. Ez a vészjósló kíváncsi kisütötte benne a valóságérzet biztosítékát, s pillanatnyi hallucinációkat vetített eléje. Imbolygó házak közt kanyargó út, kalimpáló lábak, vigyorgó jázminbokor, bozontos hónaljszőrzet... – Ne... Nem szabad!

Döccent a kerék, nyikkanás követte.

– Jaj! Szegény cica!

– Elütöttük? – ocsúdott föl a férfi.

A nő megsejtette a férfiban vibráló feszültséget. Egyszerre vonzotta és taszította ez a különös hevület. Kicsit most félt, kényszerűen kérdezett valamit.

– Hová jársz szórakozni?

– Nemigen járok sehova. Elég sokat dolgozom.

– Tényleg, hol is dolgozol?

– Egy kft-nél. Reggeltől estig.

– Dohányzol?

– Nem.

A nő cigarettázott, de most erősen megfogadta, hogy leszokik. Ezennel el is kezdi. A táskájában lapuló fél doboz szofit majd kidobja. Jön egy új élet, új otthon, boldogság... Ámbár ki tudja, mi motoszkált tényleg a fejében.

– Te jársz szórakozni? – kérdezett vissza Lajos.

– Ritkán. Már idejét sem tudom, mikor voltam.

– És kivel?

– A barátnőmmel. Vagyis nem a barátnőm, csak a szobatársam. Sokszor úgy fölbőszít, meg tudnám tépni. Az lesz a nagy nap, amikor megszabadulok tőle meg az albérlettől.

A férfi rápillantott. Félreérthetetlen. S Margit beszédesen visszamosolygott. Aranyos nő ez! Szép nagy a popója, de az jó.

– Mit tudsz a férjedről? – Jobb nem jutott az eszébe.

– Már meghalt. Rendőr volt, lelőtték.

Elakadt a társalgás, amely egyébként sem volt valami élénk. Lajos sehogy sem tudta eldönteni, hogy most forszírozza ezt a kényes témát, vagy tegyen úgy, mintha nem is hallotta volna. A hallgatgatás kétségkívül egyszerűbbnek tűnt, csak hát így nem megy semmire.

Nagy sokára, Nyíradonyt elhagyva szólalt meg ismét.

– Kényelmesen ülsz?

– Igen. Klassz kis autó ez.

Ehhez most jó pofát kéne vágnia. Bókolnia, önfeledten fecserésznie, vicceket mesélnie. Nehéz, baromi nehéz, a rohadt életbe.

Margit megkönyörült rajta, alvást színlelt. Magában viszont bosszankodott, hogy ez a Lajos, aki nyilvánvalóan akar tőle valamit, nem képes szavakba önteni szándékát. Az útnak lassan vége, s még meg sem beszéltek egy debreceni randevút.

Alszik, nem zavarhatom, nyugtatta magát a férfi. Mindjárt oldódott a görcs, kicsit bátrabban lélegzett, a pulzusszáma is csökkent valamelyest. Valószínűleg arra gondolt, a sors akarta, hogy találkozzanak, mert egymásnak rendelte őket. Habár, ki tudja?

Debrecen határában Margit kinyitotta a szemét, és csábosan rámosolygott. Végre elég bátorság gyülemllett föl benne...

Legalább két órája ücsörögtek már a presszóban. Ez alatt a kínok-kínját élték meg. Lajos alig bírt épkézláb mondatokat gyártani. Csak az járt a fejében, hogy Margit terebélyes hátsó fertályába mártogatja meredt hímveszejét – majdhogynem érezte a sikamlós testet, hallotta a kéjszóhajokat.

A nőt sértette ez a magatartás. Már a negyedik szál cigarettát szívta, pedig idejövet nem állt szándékában rágyújtani. Érthetetlen volt számára Lajos különös, el-tompult viselkedése. Borzasztó! Olykor makog valamit, aztán csak a szakállát babrálja. Egyébre se képes.

– Iszol még egyet? – szólalt meg Lajos.

– Iszom.

Intett a pincérnek, aki már tudta a dolgát. Az asztalra helyezett öblös konyakospoharakban egykedvűen himbálózott a borostyánszín párlat. Mindketten az italban fickándozó fénypontot lesték. A férfi rettegett, hogy rosszul áll a szénája. Valahogy át kéne esniük az első szeretkezésen. Attól lehiggadna, utána már...

– Csirjő!

– Neked is!

Hirtelen Kati után vágyott. Bitang jól megvoltak. Az ital végigmarta nyelöcsövét, leért a gyomrába. Hogy ismerkedtek meg? Már nem emlékszik. Érezte Margit cigarettájának szagát. Katival lehetett miről társalogni, volt közös témájuk. Ezzel az átkozott szófukarsággal semmit sem tud kezdeni. Csak lennének már túl az első éjszakán.

– Gyere föl hozzám – bökte ki vakmerően.

– Csak így!? – Meglehet, a nő már rég ezt várta, mégis csodálkozást színlelt.

– Nem vagyunk már gyerekek.

Először virította ki lapjait, vállalván a vereséget. Borzasztóan restellte magát, mintha szemérmertlenség kapták volna.

– Meglátjuk – nevette rá Margit. – Kérhetek gondolkodási időt?

– Ahogy akarod... – Csoda, hogy ki tudta nyögni.

– Bocs'.

A nő fölállt, elindult a toalett irányába. Lajos riadt szemmel követte. A betyár hétszentségit! Feszés szoknya, passzos blúz, piszkosul meg lehetne farkalni – de hogy az úristenbe?!

Lajos lehúzta a maradék konyakot. – Brr! – A zene már idegesítette. Azzal sem tudott megbékélni, miért pont a terem közepén telepedtek le. Úgy vélte, mindenki őket vizslatja. Égett a szakáll alatt a bőre, szíve erősen kalapált. – Ez a bár okádék, a világ egy nagy veder-szar, nem fog eljönni!

– Emlékszel... – Margit jókedvűen ült vissza. – Emlékszel, mikor tréfából megnyaltad a fülem?

– Nem.

– Tényleg nem emlékszel?

– De – hagyta rá mégis.

– És emlékszel, hogy én erre mit kiabáltam utánad?

– Nem.

A nő csiklandósan fölnevetett.

– Lajos, a tököd olajos!

A söntés mögötti polcon sorakozó üvegeket, palackokat vette számba. – Lajos, a tököd olajos! – Margit viharos kacagása mintha mérföldekről hangzott volna, alig ért el hozzá. Viszont a kristálypoharak csengését, melyeket a csapos rakosgatott a pulton, élesen hallotta. Csengés, bagószag, merevség. Csillogtak a fémcsovek, a nedves körfoltok az asztallapon, a harangvirág formájú falilámpák, meg a pincér fülbevalója.

– Menjünk... Ha... hazakísérlek. – Mintha forró enyvbe mártotta volna a nyelvét, szájpaddlásához ragadt, nem bírt egyebet kinyögni. Fölállt, elindult a kijárat felé.

Egymás mellett baktattak a Nagytemplom felé, mely kivilágítva uralta az éjszakai várost. Meglehet, nem is ők haladtak, a járda csúszott lassan, hangtalan alattuk.

Talán még nincs veszve minden! – harsogott a kétségbeesés a férfiban. – Csak közölné végre, hogy rendben. Ejtené ki a száján, hogy velem jön!

A kapuban azt remélte a nő, hogy a férfi megismétli a meghívást. Ennyit azért elvár, hogy még egyszer megkérjék.

Néhány perc múlva Lajos magában botorkált egy rosszul megvilágított mellékutcában. Ajkára dacos vigyor fagyott, amit a kurta-furcsa búcsúzással hozott magával. Gúnyos diadalmámort érzett. Még szerencse, hogy nem élte bele magát! Semmit se remélt ettől a nőcitol, így nem érte csalódás. Nagy picsájú, visszeres lábú kurva!

Félórája imbolygott már a kapuban. A lába remegett, sokszor úgy vélte, összeroskad, mégsem indult lefeküdni. Kirázta a hideg albérleti szobájának a gondolatától is. Az el nem ismételt meghívás, a mogorva elválás reménytelenül megkeverte benne azt a mozaikképet, amit válása óta hihetetlen önfegyelemmel és akarattal önmagáról összeállított.

Az őt váratlanul megszólító férfi hangjának zöngését úgy itta be, mint szomjazó a forrásvizet. A becéző szavak megbűvölték, és abba a tartományba repítették, ahova leginkább vágyott. – Most minden mindegy!

Karon fogták, megsétáltatták, hízelegtek a fülébe. Elvitték az Aranybikába, Martin itattak vele, megtáncoltatták. Szemébe bókoltak, megnevetették.

Aztán a Don Juan ott helyben szobára vitte, ahol nem a legkíméletesebben, de legalább jó alaposan megdugta. A hajnali ébredés megalázó volt, mert a lovag búcsú nélkül akart kisérranni. Margit felserkent.

– Csak így?!

– Bocs', szivi! Szép volt, jó volt, de nekem családom van! – Azzal lelépett.

A nő sebtében összekapta magát. Lehetőleg feltűnés nélkül szeretett volna távozni, a recepciónál azonban elfogta a kíváncsiság. Bártortalanul a portáshoz fordult.

– Megengedi, kérem, hogy...

– Tessék!

– Ki vette ki a tizenégyes szobát?

Az öreg szánakozva csóválta meg a fejét, de arca csupa részvét volt.

– Ezt tőle kellett volna megkérdeznie, még előtte... Azért magának megsúgom – közelebb hajolt a nőhöz. – Savec Bálint, az ócskás. – Mutatóujját a szája elé helyezte: – No, de én nem mondtam semmit.

Vajon van olyan hely, amelyet neki jelöltek ki? Mi ez a csikorgás, hova viszi a lába, a teste miért bűzlik, hány óra, és melyik vágányról indul a következő élet?

Könyvek olcsóbban!

www.debrecezeny.hu

www.konyvhalo.hu

„Táguló ker(e)tek”

Beszélgetés Báger Gusztáv költővel

Mondhatnánk, különös sors, különös írói pálya. Hiszen egyáltalán nem törvényszerű, hogy egyik legkiválóbb közgazdászunk, pénzügyi szakemberünk – noha korábban is írt – jóval az ötvenen túl adja fejét a versírásra. Csupán az utóbbi tíz évben van a pályán igazán. Ebben az időszakban kilenc könyvet publikált: Örök párbeszéd (Cserépfalvi, 1996), Iker-képek (Tevan, 1998), Vízrajz (Tevan, 1999), Magánterem (Tevan, 2000), Tűnő ajtók (Tevan, 2001), Időtáv mollban (Széphalom Könyvműhely, 2003), Heikalt es Wasser. Die Nacht eines Beamten (Wiesenburg Verlag, 2001), Statues de cendre – Hamuszobor (Édition bilingue – Kétnyelvű kiadás, L' Harmattan, 2002), A tükör éle (Tiszatáj könyvek, 2005). Határhelyzetben van Báger Gusztáv költészete. Egyszerre köt és elold. Szinte valamennyi kritikusa (imponáló az ő listájuk is) a termékeny kettősségeket emeli ki. „Egyedi, eredeti, az avantgardon és a kései Pilinszky-n iskolázott hang ez az elhallgatásos, rejtőzködő, a szavak közti csöndet megcsendítő líra.” (Bella István); „Báger költészete asszociációkkal teli tömörítés. Elvontsága tele van konkrétsággal.” (Lengyel Balázs); „Báger a legkülönbözőbb szerepekben élhette át önmagát: innen hangjának furcsasága: a végső bölcsességek és a fiatalos üdeség összemosódása. Se nem édes, se nem sós, mint az óceáni folyótorkolat – ez a víz különleges élőlények otthona.” (Oravecz Péter); Az új Báger-kötetben olvasható: „telekhatárt nem ismerő / három betörő: / a kutató a macska és a tolvaj // mint bálna háta / siklanak át / az ismeretlen / másba”. A jó irodalom is ilyen: minden vágya, hogy a fölfedezésre váró ismeretlent – „táguló ker(e)tekben” – megszólítsa.

– Személyes életemről nagyon keveset beszéltél eddig. Talán egyetlen írásod van (Emigrációm a költészetbe, Tiszatáj, 2004/12), amely önéletrajzi fogantatású. Kezdjük tehát a beszélgetést azzal, hogy mesélj egy kicsit vasi, csörötneki gyerekkorodról. Milyen környezetbe születél, hogyan nőttél fel, milyen korai, egyéniséged jelentősen alakító élményekre emlékszel?

– Meghatározó élményem a gyerekkori magány, a finom, kiporciózott, szemcsés csend, ami sokszor burokként körülvett a szabad ég alatt. A fűben apró bogarak zizegése, a bokrok mögött a juhok, a fákon nyakkendős fecskék csivitelése, a fejemben pedig a vers, mint egy embrió moccanatlanul várja, hogy kinőjön a nyárból. Megszülessen a kis textus a forró papíron, amire nyári nap süt. A csörötneki gyer-

mekkor polihisztor-kapkodásai közben egyszer a nagyanyám úgy leintett, hogy sírni sem tudtam. „Édesapád a Don-kanyarban maradt, anyádat lefogta az ÁVÓ, azt se tudjuk, él-e – hát hogyan lehetnél te költő!? Még gimnáziumba se mész, kenyeret csak a technikum ad, ha már bevégezted.” Aztán a Szombathelyi Közgazdasági Technikum 1957-ben adott is oklevelet a kezembe. Foglalkozása: (közgazdasági) technikus – még nyolc évvel később is megbecsült bejegyzés volt a személyi igazolványomban. Ázsiója különösen megemelkedett egyetemi tanársegéd koromban, amikor gépkocsivezetői vizsgám elején a bizottság nagy határozottsággal közölte, hogy a gépkocsi nekem nyilván a kisujjamban van – kár lenne velem húzni az időt. Nyírfalelkű nagyanyám e történeten jót nevetett

és igazolni látta azt a kedvenc mondatát, hogy „minden jó valamire”. E megnyugtatóra szüksége is volt, mert velem kapcsolatban állandósult az elégedetlensége, hogy hiába tanultam annyit, még tanár se lett belőlem, hiszen csak tanársegédségig vittem a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen.

Az élet széles-hosszú vonalzóí így lettek levélnehezékek azon a megsárgult dosszién, amely ifjúkori verseimet őrzi. Zárkájukból csak néhánynak sikerült kiszökni és onnan az Ady-szerelmes Kőszegfalvy Magda (népszerű nevén: Léda) tanárnő, Káldi János szombathelyi költő, Simon István, Nagy László és mások kezével megsimogatva tértek hozzám vissza.

Léda tanárnő – technikus éveimben – valósággal röptetett. A magyar órákon nyúlánk szép alakja kicsit oldalra hajolt és mindig kinőtt a nyitott ablakon. Csak hallgattuk versolvasó hangját és néztük szökeségét a kékbe emelkedő létrákon. Amikor Gyöngös-parti lakásában én olvastam föl a verseimet, néha megtörtént a másík, fordított csoda. E pillanatokban a levegőben egyszer csak minden megállt, s én ilyenkor mindig Juhász Gyulának éreztem magamat.

Verseivel a Rába-parti füzesekbe olvadó Káldi Jánossal az Írószövettség Vasmegyei Csoportjának egyetlen szobájában, a római Romkert tözsomszedságában hajoltunk a papír-

A nagymama és az édesapa

lapok fölé. Hangja még simogató verseinél is bársnyosabb volt. Versei nekem csónakok voltak, melyekben a Rábán visszaveztem az Őrség határán fekvő szülőfalumba, ott kiszálltam, kopott férfibiciklire ültem, és dudorászva olyan gyorsan kerekkeztem, mint a meszes. És ilyenkor mindig felvillant előttem a költő biztos testtartása, amint kerékpárjával végigszáguld a szombathelyi szűk utcákon. A veszélyekre hiába figyelmeztette a szép gyermekverseivel is óvó Gazdag Erzs, költőtanárom csak szó nélkül, szelíden mosolygott.

Az ötvenes évek végén – egyetemi éveimben – sok volt a fagyott róza, a nadrágzsebbe mélyen visszadugott vers. Én is elmentem néhány alakuló-színesedő vásári forgatagba, de ott a túlságosan sok és hanges fűzfapoéta tülekedésében elsüllyesztettem a meglobogatott papírdarabokat.

– A tehénpásztorkodás közben is könyvet olvasó, a „nyírfalelkű nagymama” fölügyeletét elhagyó fiú hirtelen tervhivatali kutató lesz, cambridge-i ösztöndíjas, aki keresztül-kasul sétálhat a park gyepén. 1975-től hat évig Genfben ENSZ tisztviselő voltál. Majd itthon ismét egy új tendencia híveként próbáltál tervjellegű jövőképeken gondolkodni. Hogyan gondolsz vissza első emigrációd, a közgazdaságtudományba való – önkéntes – száműzetésed idejére?

– A hatvanas-hetvenes években elhatalmasodott rajtam a gazdaságkutatói szenvedély. A gazdálkodás lehető legjobb modelljének keresése, a korszerű társadalom- és gazdaságtervezési kultúra kialakulásának elősegí-

tése került nálam reflektorfénybe. 1965-től az Országos Tervhivatal tudományos kutatójaként hittem abban, hogy a tudomány eszközeinek alkalmazásával a szakemberek – a jó sakkjátékoshoz hasonlóan – képesek átlátni a döntések távoli következményeit is. A jó sáfárkodás reményében ástam bele magamat a rendszer-szemléletű közgazdasági modellgondolkodás rejtelseibe. Kiváló közgazdászokkal (Faluvégi Lajos, Ganczer Sándor, Hetényi István, Hoós János, Kemenes Ernő, Kornai János, Németh Miklós, Medgyessy Péter, Morva Tamás), modern-polihisztor rendszerkutatókkal (Hajnal Albert, Kindler József) és matematikusokkal (Dancs István, Prekora András) dolgoztam együtt.

A gazdaságirányítást és a társadalom-tervezést megalapozó tudományok világában tett utazás a végső eredménykudarccal ellenére igen gyümölcsöző volt számomra. Mai értékrend-szerem szerint a költészethez hasonlóan itt is a lényeges semmiségekkel lehetett foglalkozni.

Munkám nemegyszer fizikailag is kiraga-

dott a hazai valóságból és nemzetközi konferenciákra, tanulmányutakra repített. Közülük az egyik különösen meghatározó volt fejlődésemre, további életemre.

1967-ben – kutatóként – fél éves ENSZ-ösztöndíjat kaptam, melyből négy hónap a Cambridge-i Egyetemre, két hónap pedig az Oslói Egyetemre szólt. Jóllehet az ösztöndíj igencsak fapados volt, számomra mindkét hely magát a mennyországot jelentette. Angliában az álmok egyetemén olyan nemzetközi hírnévű professzorokkal adott meg a folyamatos konzultáció lehetősége, mint Joan Robinson, Richard Stone és a magyar származású Lord Nicolas Kaldor. Elbűvölt maga a város is, régi kollégiumaival, óriási parkjaival és különös hagyományaival: a tanárok például keresztül-kasul járhattak a parkokban, az évszázados bunda-gyepen, a diákok meg csak a kijelölt sétányon mehettek. Soha nem láttam olyan öntudatosan ma-

A költő édesanyja

gasra emelt tanári fejeket, mint azokban a parkokban. Külön értékeltem, hogy közöttük lehetett az enyém is, azé a falusi fiúé, aki másfél évtizeddel ezelőtt még úgy olvasta ronggyá a Mozart csodálatos utazásairól szóló könyvet, hogy könyvtartója egy hangyaboly volt (tehénőrzés idején).

Nemzetközi tudományos kalandozásaim másik állomása Genf, ahol 1975–81 között az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának Titkárságán ENSZ-tisztségviselőként dolgoztam. Ezt akkor is, azóta is a legnagyobb ebbéli szerencsémnek tartottam. Harminchét éves voltam, nagyszerű ifjú feleséggel az oldalamon – aki két gyermekkel ajándékozott meg – Genfben, a világ legszebb mini-fővárosában! Ezt a szerepet Genf annak köszönhetette, hogy akkor a kelet-nyugati párbeszéd meghatározó színtere, igen fontos nemzetközi tanácskozások helyszíne volt.

Innen származott az a reményem, hogy – na végre! – az ENSZ égisze alatt lehetővé válik majd megszabadulni a tudományos tevékenység már igencsak megtapasztalt politikai béklyóitól és hatékonyan tudom alkalmazni azt a tudományos eszköztárat, melyet elsajátítottam. Mindezt az esélyt Jacques Royer igazgatónak, a titkárság előrejelzési és programozási osztálya francia vezetőjének köszönhettem. Egy moszkvai tudományos tanácskozás szünetében – miután meghallgatta előadásomat a magyar gazdaság modellrendszeréről – megkérdezte, hogy nem akarok-e dolgozni vele Genfben. Persze hogy akartam!

– *Juhász Ferenc és Kalász Márton fedezett föl, Nagy Lászlóval is kapcsolatba kerültél. Nem akármilyen ajánlók ők „a költészet szentegyházába” való belépéshez. Mikor és hogyan ismerkedtél meg velük? Miért próbáltál menekülni a költészettől? Hogy aztán mégis csak Kalász Mártonnak legyen igaza: a költészet elől*

nem lehet menekülni. Hiszen a 90-es évek elején meg – nyilván életpályád alakulásával is összefüggésben – a költészetbe emigrálsz. Milyen fölismerés vezérelt, amikor az átmeneti gazdaság diagnózisai és terápiái mellett költőként „az átmeneti ember befejezetlen leltára” felé fordultál?

– Simon István nemlétező bátyám helyett is bátorított és fogadott. Amikor látta, hogy korog a kollégista gyomor, a kis Logody utcai lakás – Mária asszony figyelmével – csodatévő helyévé változott. Nagy megtiszteltetésnek éreztem azt is, hogy István autóval elvitt a szüleihez Bazsiba, ahol igen hamar ott-hon érezhettem magamat.

Közös utazásaink során megismertem Nagy Lászlót is, és én akkor még egyáltalán nem sejtettem, hogy kinek a botja bökődött a verssoraim felé. Annyira kedvesen egyszerű volt! Annyira! Egyikük közelségében sem nyomódtak soha gombócokká hangszálaimon a kimondás előtti szavak. Egyszer azonban mégis! A Kútvölgyi Kórházban történt, amikor hárman meglátogattuk a lábadozó Juhász Ferencet, aki nekem már akkor vezércsillagom volt. Ők, Hárman. A Költők. És én. Hihetetlennek tűnt! Igen, talán Ferenc miatt rándultak görcsbe bennem azok a bizonyos szógombócok, pedig vastag kékcíkos pizzamájában olyan megszeppent volt, mint egy börtönlakó. Kútvölgyi látogatásunkra Ferencsel nemrég együtt emlékeztünk, amikor a Zeneakadémia melletti Pizza Hutban elköltötünk két szeletet... és korholt: „hát, nem nyughatsz te sem!”

Hogy közhellyel fejezzem ki magam, vannak az életnek olyan szférái is, amelyek iránt a gazdasági racionalitás süket és vak. (Gazdasági racionalitáson azt értem, hogy ideologikus

Tizennégy évesen

vagy gazdaságtani elméletek rögeszmés sémái szerint gondolkodunk egy-egy társadalom természeti, humán és művi „emberalkotta” világáról, forrásairól és arról, hogy ezekkel hogyan kívánatos sáfarkodni.) Bennem – kisdíák korom óta – a költészet, a művészetek iránt volt érzékenység. És megvolt a késztetés is, hogy alkotóan éljek, vagyis, hogy a költői formák intellektuálisan is és érzelmileg is egyaránt felfokozó (helyesebben: emberivé kiteljesedő) kihívásai szerint gondolkozzam, éljem meg a világ és a személyes életem dolgait. Ez a késztetés szakadatlanul élt bennem.

Leltárt kellett készítenem a „mögöttes lét”, a lelki szféra lírai eredményeiről. Végül beláttam, a költészet elől nem is akarok elmenekülni, hanem inkább „belemenni” szeretnék mélyrétegeibe. A legbensőbb bugyrokba bejutni a verssel, mint meghosszabbított karral, oda, ahonnan látszik a létezés értelme, célja. Mert a költészetben is használható a modell-szemlélet, persze nem automatikusan, hisz sémák nincsenek,

csak etalonok. A nagy klasszikusok és a kortárs óriások modelljei mindig előttünk lebegnek, mint minták. Ezek azután beépülnek, szinte vérrünkké válnak, mint nyelvi hagyomány, és így tudunk tovább lépni a magunk útján. Aki nem ismeri az elődeit, könnyen megbotlik, mert nem ismeri az út buktatóit. A genetikai sajátosságok szellemileg is működnek. Nem predesztinációról van szó, hanem a familiáris, társadalmi és nyelvi lehetőségek átörökítéséről. Mindig más munkájába állunk be, nem mi kezdtük csinálni az irodalmat, mások nyomaiba lépünk, amikor elindulunk. Ezért kíváncsok a múlt folyamatos tanulmányozása, a jövőkutatás – mert így nevezzük olykor az alkotásfolyamatot – elképzelhetetlen múltkutatás nélkül.

– *Ismerni vélem gondolataid, aggodalmaid. Mindketten tudjuk, hogy a harmadik évezred elején már legkevésbé sem a művészet, a humánus áll nyerésre. Hányszor tapasztalhatjuk, hogy közönybe fulladnak a legszebb versek, a fölkaparó festménylátomások, a jó könyvek és folyóiratszámok. Nem történik semmi – és mégis történik valami. Mert ami a különféle alkotói műhelyekben forrong – Orbán Ottó szép szavaival – „megrázza az idő félkész épületét”. Mit tehet ma a költő?*

Amikor Kata lánya a cipőjéről ismerte fel édesapját

– A váteszi szerep tarthatatlansága, a rurális hagyományok elsoványodása nem csak a technokrata világ érzéketlenné válása miatt következett be. A Kádár-érában szükség volt egy metanyelvre, ami rejtve üzent a vájt-fülűeknek a honi viszonyok anomáliáiról. Ehhez társult a szókimondás bátorsága, ami akkor nem nagyotmondásnak tűnt, mint ma, hanem a hatalommal szembeni állásfoglalásnak. Volt hite a kendőzetlen közlésnek, a nyers igazság szabatos megfogalmazásának még akkor is, ha nem párosult reflexiókkal vagy metonímiákkal. A modalitás kifinomultsága és a distancia nem volt abszolút elvárás. A hév, az indulat sok esetben helyettesítette a stílus kidolgozottságát.

Ma, a demokratikus társadalmi viszonyok között olvasói és szakmai elvárás, hogy távolságot tartson a szerző a mondandójától, nagyobb az objektivitás iránti kereslet, a precíz megfogalmazás iránti, amelynek során az emberi nyomorúságot is „reflektálva” közvetíti az alkotó. A dekomponáltságot, az alulretorizálást is csak közvetben fogadja el a kánon. Az ezredvégi és az ezredeleji verselés úgy klasszikus, hogy törött, roncsolt, a jelentésadás nem a mindennapi tudat és nyelvhasználat által megvége. De a vers, mint műfaj megtalálja ma is olvasóit. Kevesebben vannak, mint a hatvanas-hetve-

A költő felesége és Kata lánya

nes években, de a folyóirat-termést tekintve elegendően ahhoz, hogy éljen, lüktessen az irodalmi „portál”.

A technikai vívmányok: internetes újságok, honlapok, e-mail, mobilköltség, csak használnak a líra befogadhatósági mutatóinak. Egyre több a csatorna, amin keresztül lehet „művészi” információkat közvetíteni. Persze a magyar irodalom külföldi fogadtatása is fontos, ezért rendkívül megnőtt a jó műfordítások szerepe. Az én esetemben ez működött, de több külföldi fórum kellene a kortárs műhelyek megismertetéséhez, új szellem, friss, üde atmoszféra teremthető, amikor két nyelv kommunikációba lép a műfordítás révén.

– *Tandori Dezső írja, hogy költészetedben mintha a húszas évek expresszionizmusa visszhangzana. Ugyanakkor „olyan elegánsan és szellősen laza tud lenni Báger verse, hogy kicsit alkotótársul is bevon. Nem nehezít le. Nem zengeti ki, nem beszél túl.” Tandori mondja azt is, hogy nem köteleződsz el a pólusoknak. Hiszen a hagyományból és kortárs költészetből olykor ellentétes beszédmódokat, poétikai magatartásokat is követésre érdemesnek gondolsz. Verseid emiatt is besorolhatatlanul egyéniek. Tehát az irodalmi múltból, közelmúltból, valamint a kortárs jelenből milyen inspirációk*

alakították ezt az összetéveszthetetlen hangot?

– Inspirációim valóban nem kanonikus elvárásokkal kompatibilisek, hanem személyes adottságaim és érdeklődésem hívja elő őket. Emlékelesztő pillanatok, nüansznyi képek, bizarr filmkockák villannak fel, válnak szavakká és állnak össze mondatokká. A grammatikus tér, ami létrejön verseimben, legtöbbször rengeteg szabad vegyértékkel rendelkezik. Nyitott több irányba, hogy rá lehessen kapcsolódni az olvasói kíváncsiság tapadókorongoskáival. Valóban a nyelv mond ki dolgokat néha helyettem a versben, előjön úgy, ahogy épp nem akartam, de hagyom, hogy alakítsa, rágja, gyúrja az anyagomat a „beszéd”, a múlt, a hagyomány.

Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Szép Ernő, Füst Milán, Nemes-Nagy Ágnes, Pilinszky János, Somlyó György, Tandori Dezső, Rába György, Oravecz Imre, Orbán Ottó, Parti Nagy Lajos, Térey János, Gergely Ágnes, Kukorelly Endre, Tolnai Ottó, Kovács András Ferenc és folytathatnám a sort, mind hatnak ebben a táguló keretek közé „szerkesztett” kontextusban, ami az én szövegvilágom.

Az expresszionizmus és az impresszionizmus tejtestvérek. Benyomásaim kifejeződése a vers, kifejeződéseim lenyomatai a benyomások. A szavak mindig színeket is hordoznak, nem csak zenét. A ritmusról nem is beszélve. Tehát ha olvasok, hallom is, amit látok. Ez ma fontosabb, mint bármikor. Elmondható, hangzó verseket írok, legalábbis erre törekszem. Az úgynevezett posztmodern Gesamtkunstwerk Richard Wagnerrel

szólva, nem lehet más, mint egy több rétegű tablókép, amelyben a hangok és a stílusok mind egy „mondanivaló” szolgálatában állnak. A lényeg mindig az: mivégre? Miért élünk? Erre lehet a válasz Isten tisztelete, dicsőítése, de a szabadságvágy hangsúlyozása is megfelelő reakció. A költői én dönt, mit választ.

– *Verseid kivételes affinitást árulnak el az ironia, önironia, groteszk*

A költő édesanyja az unokákkal

iránt. Legújabb köteted, A tükör éle első ciklusának különös címe van: A bohóc kihallgatása. Aztán jönnek a beszédes verscímek: Átverés, Becsapottak. Milyen létélmény fogalmazódik meg azokban a versekben, melyekben még a bohócot is kihallgatják? „Lombikban orchideák”, s „ezerszemű paloták”, „pálmazegélyű beach-ek” és „ringó yachtok” díszelei között kielégíthetetlen öröme gyorsul a játék. Egyik versed címe: Irányok, 2004, a második Magyar

írók, 2004. Itt – igaz, nem tradicionális módon – mintha közvetlenebb közéleti hangokat ütnél meg. Végül is mi az, amiben benne vagyunk? Mik ezek az irányok? S vannak-e egyáltalán irányok? Vagy inkább korunk válaszképtelensége a jellemző?

– Minden ember költő a lelke mélyén. Csak van, aki engedi is felszínre törni az írói ént. Jómagam engedtem a kísértésnek. A történelmi változások

készítettek erre elsősorban. Két rendszer határmezsgyéjén születtek első verseim, átéltem minden „rezsimet”, amit csak el tud képzelni magyar ember. És sikerült embernek, írónak maradnom, úgy hiszem. Mindig a szellemi értékeket tartottam elsődlegeseknek, nem az anyagiakat, bármennyire is furcsa ez egy közgazdásztól. A valóság maradandó dolgai szellemi látások alapján jönnek létre, felülről. Ahogy a Bibliában írja Bölcs Salamon király, a Példabeszédekben, ha nincs mennyei látás, elvadul a nép. Igen, a „konstrukció” alapja az irodalomban is a terv. Dizájn, filing, stb. Ezek a szavak is visszaadják, hogy a materiális létezés mögött konstans az értékálló szellem, a gondolati töltés a mag. Isten a szájával kimondta, hogy legyen! És lett! A te-

remtőerővel rendelkező szavakban „átrendező” erő van. Nem hasonlítható persze a költő a mindenható Istenhez, de a „szellemmel” felkent, megolajozott szavak a költő szájából is erőként áramlanak ki, okoznak változást, hatást érnek el. Ezért mégiscsak meghatározónak vélem az irodalmi megnyilatkozásokat ma is. Nem járt le a szavatossági ideje a költészetnek.

A közéleti „hangot” nagyon óvatosan kell temperálni. A közvetlenség sem divat ma. Derűs-fátyolos ki-

ének, ironikus siratók, abszurd szonettek, stilizált lét-tények, ilyenek és ehhez hasonló entitások születnek ma elégiák, episztolák és ódák helyett. Irányok? A kánon szerinti vagy a magán-irány-skála? – kérdezhetnék vissza Kántor Zsolt szavaival. A kanonizált trend szerint nem vagyok besorolható sehová, de ez érem Tándori szerint. Azt hiszem, maradok ilyen.

– *Verseid német és francia nyelven is megjelentek. A „célnyelv” visszaadta-e, ami a „forrásnyelven” megszületett? Milyen visszhangjuk volt ezeknek a köteteknek?*

– A visszhang kitűnő mind a két helyen. A kritikák jók. Az ottani szakmai fórumok szívesen fogadtak, integráltak rögtön maguk közé. Ebben a honi irodalmi közélet nem követte „őket”. De a célnyelv is működőképesen közvetítette üzeneteimet, mérvadó nyelvi lektorok szerint. A francia nyelv persze lágyabb, költőibb, mint a német, ezért más verseket válogattam Párizsban és más verseket Heidegger hazájában. Azért azt hadd említsem meg, hogy ebben a két országban jobban odafigyelnek egy könyv megjelenésére, egy író bemutatkozására, mint Kelet-Európában. Pedig ez valaha fordítva volt. Franciaországban és Németországban van fórum, egyfajta tisztesség írónak lenni. Magyarországon manapság inkább hóbortnak tartják és abnormalitásnak. Ez persze magyarázható a jóléti rendszerek másságával, de nem menthető fel az itthoni „klíma”, mert hagyományaink ezen a téren szerteágazóak.

– *Életrajzokban az áll, nemcsak a magyar, hanem a német írószövetségnek is tagja vagy. Hogyan történt ez?*

– A Wiesenburger Kiadó keresett meg, hogy kiadná verseimet. Nem kis

szerepe volt ebben annak, hogy verseim porosz, filozofikus vonulata jól fordítható Goethe anyanyelvére. Meg kell említeni még Máté Imre Németországban élő magyar író barát-

Édesanyjával a 81. születésnapon

tom közvetítését, aki fordított is. Németül a bölcséleti töltésű reflexiók kaptak leginkább helyet a könyvben, Franciaországban pedig a lírai attitűd domborodott ki, a zeneibb, sanzon- és kuplé-szerű versek kerültek előtérbe.

– *Ma is felelős, magas beosztású tisztségű van. Ugyanakkor már már legendák keringnek arról, hogy milyen kíváncsisággal vegyülsz el az irodalmi Don Quijoték társaságában. Olyan körökben mozogsz, amelyek között – egyébként sajnálatos módon – többnyire nincs átjárás. Miért érdemes széllal bélelt költővel, kócos titánokkal társalogni? S egyáltalán, milyen irodalmi barátságok az igazán fontosak számodra?*

– Nagyon fontos Lengyel Balázs, Kabdebó Lóránt, Hubay Miklós,

Tándori Dezső és Kalász Márton barátsága. Ezek természetesen nem találkozásokban mérhető viszonyulások, hanem abban, hogy megértene, kommunikálnak a szövegeimmel.

Reményeim szerint jelentek nekik valamit jómagam is.

A széllal bélelt, kócos titánok társaságában újra fiatalnak, frissnek érzem magam. Jobban feltöltenek izzással, mint a kialakult, kész establishment korifeusai. Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek a kánonon belül jó barátaim, de a kánonon kívüli srácok őszintébbek, közvetlenebbek. Ők találják ki az új, meglepően eleven formákat, amelyek olykor kérésre születnek, mégis beírják magukat a fellapozhatatlan jövő könyvlapjai közé.

A tisztségem indifferens költészeti szempontból. Bár most az Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézetének főigazgatójaként dolgozom, az alkotáslélektani hatványaim ezen a poszton is „bágeri” állagúak. Akárcsak a lírai zóna ku-
lisszái között.

– *Mikor kerül a boltokba következő, immár a tizedik könyved? Milyen írói tervek foglalkoztatnak?*

– Készül válogatott kötetem. Nem akarom kiforgatni eredeti kontextusukból a régebbi darabokat, de mindig új helyzet, ha belekerülnek a már megírt szövegek egy vadonatúj könyvbe, másképp hatnak, hiába ugyanazok. Persze új versek is lesznek benne. Egyfajta számvetés lesz, korszak-leltár. Úgy gondolom, mérleget kell készíteni lelki-gondolati szinten is. És utána újabb verseket írni. Ez befejezhetetlen és szerethető szerep.

Olasz Sándor

BÁGER GUSZTÁV

Martonvásári Eroica

*Ahogy elrobogó vonat metszőkése
felaprítja hegedűk vonóját,
ujjaim július partitúráját
markolásszák-tépik.*

*Ez a nyár is, mint a másik:
felejtésem katlanába
szépen beleolvad.*

*Fel-feltörő lélekzene, meg-megtántorít,
törzsek fénymérőjén felkúsznak az árnyak.*

*Egy dacos fiúarc fölött
lobogó haj borít
nyomasztó sátrat a tájra.*

Brazil dalok

1

*amazoni sűrűben
fáért fejsze nem érték
tűztáncuk ritmusát
hol verslábakra mérték*

*mint ötszáz évvel ezelőtt
a bronzsívű indiánok
vaskereszted kertjében
holtig táncot járok*

2

*hajóorról szétnyílt örvény
hol emelkedni látszik az ég
déliáboktól ájuldozva
hullámzó fény dombra fut*

*hol szárított rózsza a föld
napjaim is repedeznek
élénk színek stadionjában
táncolsz előttem kiscsikó*

*pilláid kolibri rezgését
irigykedve nézik
fülbevalód papagáj-tűzésén
hangos kövek bólintanak*

*hullámzó vállak karéjában
ringó melled száz vonala
déliáboktól ájuldozva
táncolsz előttem kiscsikó*

Madárnyom-olvasó

*mint szénát hányó villák hegye
rövid nyelek ágas végén
balról-jobbról hajlanak*

*a bal olykor előbbre fut
a jobb közel de elmarad
két pár közt nagyobb szünet*

*agyag-hóban hűlt jelek
télre szénát gyűjtenek*

Ballada

Bella István halálára

*Hetek. Kilencek.
Összeolvadt csapatok.
Közös fürdőzés,
biztosított öröklét –
Ti, már megnyugodhattok.*

*De távolról követő
Én-Egyetlen Istenem, mondd,
miért vagyunk mi Egyetlenek?*

*Felhőkön át nem süthet,
elbitangol fölöttünk a nap.
Virágcsokrunk kezünkbe fagy.*

*Nincs szárazföld.
Egykéket hátra
árvíz terít.*

TÖRÖK BÁLINT

Recsk

A nagy nemzetek győzelmeikből, diadalaikból merítenek erőt jövőjük építéséhez, a kis népek éppen fordítva. Vereségeik, alávetettségük nem egyszer megmaradásuk forrása. Történelmünk egyik mélypontja a múlt századi szocialista korszak. Nem azért, mert legyőztünk, hiszen a világ legtermészetesebb jelensége az, hogy az erősebb, az erősebbek legyőzik a gyengét, hanem azért, mert az erőszakkal ránk kényszerített szovjet változatú szocializmus megteremtésében és fenntartásában mi magunk (a magyar nép képviselői) is részt vettünk. S ez a részvétel tette igazán veressé a vereséget.

Fokozta a helyzet súlyosságát, hogy a tanítványok messze túlteljesítették szovjet mestereik példáját. Sztalin halála után Moszkvában is megsokallták magyar elvtársaik túlzásait. 1953 júniusában a szovjet fővárosba rendelték nyolc magyar pártvezetőt, s fejükre olvasták a túlzott iparfejlesztést, a mértéktelen beszolgáltatást és a nép embertelen elnyomását. Rákosinak külön is szemére vetették, hogy sokszor ő adott parancsot a fizikai erőszak alkalmazására. Elképzelhető, hogy milyen állapotok uralkodhattak a börtönökben és az internálótáborokban, ha azt még a szovjet elvtársak is elítélték.

A kommunista pokol legmélyebb bugyra Magyarországon a recski haláltábor volt. Erről sokáig szinte semmit sem tudtunk (egyes kivételektől és kivételesektől eltekintve), a nyolcvanas években azonban megtört a hallgatás. Előbb is lehetett hallani Recskről, hiszen az „elleneséges” rádiók, a nyugati magyar orgánusok közöltek visszaemlékezéseket a haláltáborról, de azok vagy eljutottak Magyarországra, vagy nem. Még a rádióadások voltak a leghatékonyabbak, mert lassan – a zavarások ellenére is – kitanulmányoztuk az ismétlések rendjét.

Az első Recskről szóló nyomtatott anyag, ami Bécsben kezembe került, Nyeste Zoltán *Recsk. Emberek az embertelenségben* című, az amerikai Magyar Öregdiák Szövetség kiadásában megjelent visszaemlékezése volt. Egy évvel előbb, 1981-ben már megírta Sztáray Zoltán *A recski kényszermunkatábor* című tömör ismertetését a müncheni Új Látóhatár számára. Ezután sorra jelentek meg a visszaemlékezések. A nyolcvanas évek közepe táján már szamizdatban is kézbe vehették a magyar olvasók a Recsket ismertető dokumentumokat. Végül legális tájékoztatáshoz jutottunk Böszörményi Géza és Gyarmathy Livia riport-sorozatából, melyet az Alföld adott közre, majd 1989 februárjában bemutatták e két szerző dokumentumfilmjét, *Recsk 1950–1953. Egy titkos kényszermunkatábor* cím-

mel. Ugyancsak ebben az évben került a könyvpiacra Böszörményi Géza *Recsk* című könyve, melyben rabok és rabtartók emlékeznek vissza az internálótábor életére, ki-ki a maga módján. 2005-ben vehettük kézbe e könyv bővített változatát (részben Gyarmathy Livia munkáját) a *Széphalom Könyvműhely* gondozásában.

A kötet bevezetőjében M. Kiss Sándor azt írja, hogy „az internálótáborok történetében a döntő év 1948”. S valóban, az 1945 és 1947 közötti rövid demokratikus korszak még nem tette lehetővé a kommunista terror nagyarányú érvényesülését. A Böszörményi Géza könyvében közölt vallomások szerint csupán két recski rabot tartóztattak le 1947-ben, a többségüket csak 1948-ban. Az ENSZ ideiglenes kényszermunka bizottságának jelentése szerint is csak a többi népi demokrácia után, utoljára, 1950-ben épült ki Magyarországon a szovjet mintájú kényszermunkatáborok rendszere. Ez persze nem jelenti azt, hogy előbb nem voltak törvénysértések, rendőrségi túlkapások, internálások. De jelenti azt is, hogy 1950 előtt még az internálótáborokban is tapasztalni lehetett a magyarországi hagyományokból megmaradt humánus jeleit. Sasvári Andor, az egyik tanúságtevő, akit 1948 tavaszán tartóztattak le, elmondta, hogy Budadél internálótáborból elmehetett kollokválni a műegyetemre, igaz, egy ór kíséretében, de bilincsek nélkül. Tabódy Istvánnal pedig, aki 1947-ben került a budai táborba, az történt, hogy egy régebbi ügye miatt meg kellett jelennie az egyik pesti rendőrkapitányságon, természetesen egy ór kíséretében. A tárgyalás azonban elmaradt, s a rab ekkor azt javasolta kísérőjének, menjenek föl a közeli lakásába megebédelni. Nem lévén otthon bor, közölte az örrel, hogy leszalad valami italért. Az ör becsületszóra elengedte Tabódyt, aki természetesen megtartotta a szavát. Ilyen „lázasságokról” az ávós uralom idején még álmodni sem lehetett. A jövőt világosan jelezte a kistarcsai tábor átvételének módja. Erős államvédelmi alakulatok vették körül a tábor, a rendőrségi állományban lévő őrseget lefegyverezték és elzavarták. Mindez 1950. május 5-én történt. Ezután késő őszig – ahogy a tábor kiépült – átvitték az internáltakat Recskre. Recsk már a szó szoros értelmében haláltábor, megsemmisítő tábor volt, ahol nem kellett elszámolni a foglyokkal.

Böszörményi Géza könyvét nehéz ismertetni, hiszen Dante tollára lenne szükség ahhoz, hogy vissza tudjuk adni a szerző vagy a tanúságtevők által leírt borzalmakat. Mert oly egyszerű azt kimondani, hogy verés, pofozás, talpalás (a talp verése gumibottal), gúzsba kötés, de eszméletvesztésig, s talán a legszörnyűbb: az egyik fogoly kezének elégetése egy jól megrakott dobkályhán. A foglyok többsége szerint a legnagyobb kínt mégis az éhezés jelentette, hiszen a kemény bányamunkához igazán nem volt elégséges a sovány rabkoszt. Jellemző a recski álla-

potokra, hogy még az ávosok által kidobott kenyérről is lekapták a penészt, hogy valami enivalóhoz jussanak.

Hogyan lehetett ezt kibírní? A könyv egyik fejezetének ez a címe: *Erős várunk: a szellem*. Egy alkalommal egy parasztszekérbe befogtak tíz rabot. A tíz rabnak tizennégy diplomája volt. Az egyikük (Rainprecht Antal) közben Shakespeare-rel szórakoztatta társait, hol magyarul, hol angolul deklamálva a szebbnél szebb drámarészleteket. Ez adta az ötletet: megszervezték a fogolyakadémiát. Esténként Jónás Pál és Sztáray Zoltán közgazdasági előadásokat tartott, Nyeste Zoltán az atomfizikáról beszélt, Böszörményi Géza Arany-verseket szavalt, Görgey Guidó egész Mikszáth-, Dosztojevszkij-, Dickens- és Flaubert-regényeket ismertetett, Faludy György saját verseivel szórakoztatta társait (ketten megtanulták a költő feleségéhez írt versét, s előbb szabadulván, mint Faludy, felkeresték az asszonyt, s elszavalták neki férje alkotását), Czebe Valér operaelőadásokat tartott, eleitől végig elfütyülve sok-sok klasszikus dalművet. Nem csoda, hogy egy parasztleányból, a tizenkilenc éves Földi Jóskából kitört az elragadtatás: „Milyen boldog vagyok én, hogy ide kerültem... Az ország legjobb szakemberei a legkiválóbb nevelést adják.” A többiek is „boldogok” voltak, legalábbis nem szerettek volna a másik oldalhoz, az ávosokhoz tartozni. Érdemes idézni Faludy György summázó véleményét: „Akkor, ott Recskén lett világos először előttem, hogy a szellemi élet, ha testi kalóriát nem is ad, de lelki kalóriát ad nekünk, valahogy megerősíti a magatartásunkat az élettel szemben, tehát – éltet. Mert azok közül, akik ilyen előadásokra jártak, senki nem halt meg.”

Nyilván nem ezért mondta az egyik ávos, hogy „a tábor olyan volt, mint egy tündérkert”. Többségük nem látta ilyen szépnek Recsket, de a súlyos bántalmazásokra nem akartak emlékezni. Az örök közül az egyetlen Kovács János, aki, bár azt tanították nekik, hogy különbek mint a Gestapo vagy az SS vagy a nyilasok, de miként Böszörményi Gézának mondta: „Rájöttem, hogy nem vagyunk” különbek.

Ezt az összehasonlítást a rabok is megtették, s ugyanaz volt a véleményük. Megdöbbenő volt számukra az a lényeges különbség, hogy a náci ellen – mint az ellenállás résztvevői – valóban harcoltak, tehát ellenségeik voltak,

de a kommunisták ellen – bár nem értettek velük egyet – semmit sem tettek letartóztatásuk előtt. Ha a demokrácia építését nem lehet kommunistaellenességgnek felfogni, vagy ha a besúgó felhívás visszautasítása nem minősíthető ugyanúgy. Tehát a letartóztatottak zöme ártatlan volt. Ennek ellenére szabadulásuk után nem forraltak bosszút, tulajdonképpen – magas színvonalú erkölcsiségről téve tanúbizonyságot – inkább sajnálták fogvatartóikat.

A fényképekkel, névsorokkal kiegészített több mint ötszáz oldalas könyvben természetesen néha tévednek a

visszaemlékezők (keresztnevcseré, ténybeli tévedés stb. előfordul), ezek a tévedések azonban általában jelentéktelenek. Csupán Michnay Gyula közlését tartom fontosnak korrigálni: Nagy Ferenc nem felejthette el közölni titkárával, hogy svájci tartózkodásából nem jön vissza, mert eszébe sem jutott az emigrálás, hiszen ötéves kisfiát itthon hagyta. Éppen ezzel kényszerítették Rákosiék lemondására. Ezt egy újabb kiadásban korrigálni lehet.

Böszörményi Géza *Recsk, 1950–1953. Egy titkos kényszer-munkatábor története* című könyvének második, bővített kiadása ércnél maradandóbb emléket állít azoknak a magyar fér-

fiaknak, akik az úgynevezett szocialista korszak terrorjának legszörnyűbb terhét hordozták. Ez a könyv a magyar megmaradás forrásává válhat, hisz olyan erkölcsi példaképeket állít a XXI. század magyarjai elé, melyek fél évszázaddal később is erőt sugároznak. A magyar történelem utóbbi évszázadai tele vannak vereségekkel és a vereségek utáni megalkuvásokkal. De minden évszázadnak megvan az a forradalma, lázadása, szabadságharca, amikor megmutattuk, hogy bennünket nem lehet végleg legyőzni. A XX. század második felének ilyen csodája volt az 1956-os forradalom és szabadságharc. Meggyőződésem, hogy 56 elképzelhetetlen Recsk nélkül. Az a bámulatos erkölcsiség, amit a recskiek adtak a magyar népnek, az a csodálatos erő, ami e könyv lapjairól is sugárzik, az volt 56 szent mozgalmának a lehetetlent is lehetségesnek tartó eszmei alapja.

Köszönet ezért mindenkinek, a recskieknek, köztük elsősorban Böszörményi Gézának, de minden tanúságtévének, a könyv munkatársainak és a kiadónak egyaránt.

Eigel István rajza

Az anyanyelv erejével

Gál Sándor:
Egybegyűjtött művei V.
Írás és irodalom
AB-ART, Pozsony, 2005.

Az 1937-ben született Gál Sándor a szlovákiai magyar irodalom egyik legjelentősebb és talán legsokoldalúbb alakja. A születési év itt érdekes módon némileg a sokműfajúság (vers, elbeszélés, regény, szociográfia, dráma, kritika, esszé, újságcikk) magyarázatául is szolgál. Neki a világháború, a jogfosztottság, a kommunizmus, a paraszti életforma felbomlasztása, az első generációs értelmiségi lét mind személyesen átélt tapasztalata. De nem csupán a különböző élethelyzetek feldolgozása kívánhatta meg a változatos formákat, hanem az átéltekből leszűrt felismerés is: „kikerülhetetlen a közösségi felelősség”. A közösségi felelősség pedig, különösen kisebbségi körülmények között, a folyamatosság fenntartásában lel feladatára (Fábry Zoltán példája, mint annyi mindenben, ennek belátásában is meghatározó jelentőségű Gál számára): „1950-től nekünk újra mindent az alapoktól kellett fölépítenünk (...) egyfajta folyamatosságot próbáltam tovább építeni. Hiányérzetem volt, miért nincs nekünk az, amink egyszer már volt, s miért nincs az, ami másutt lehet (...) most sem arról beszélek, hogy az én érdemem a folytonosság megteremtése. Inkább egyfajta kényszerhelyzetről beszélnék: ami nem volt, azt valakinek meg kellett csinálni. Fábryval szólva: a szükségből erényt kellett kovácsolni (...) S ezért gyengébb írásaimat is vállalom. Helyük és szerepük van.” (Az utóbbi kijelentést magyarázza az az eszmefuttatás, mely szerint egy nép „kollektív gondolköre” nem csak a remekművekben nyilvánul meg: „ha a mai írók közül (...) valakitől három-négy verset, vagy két-három novellát nem lehet kikerülni (...) az már óriási eredmény. De azért a többit is meg kellett csinálni, hogy a jéghegynek legyen csúcsa.”

Sokszor szorosan alkalomhoz kötődnek az *Írás és irodalomban* összegyűjtött színházi és könyvkritikák, elmélkedések és emlékezések, dokumentumközlések és naplójegyzetek, akárcsak a szerzővel készült interjúk. Egy kötetbe rendezésüket az indokolja, hogy mind a címben kiemelt témákat járja körül. Az alkalmiságot gyakran megkísértő hervadékonyságtól pedig egyéni és közösségi sors egymásvetülésének állandó érzékeltetése óvja meg az írások többségét. A személyesből kibontakozik a felföldi magyarság történelme, kultúrája, közérzete. Bár miről is szóljon a szerző, az magához húzza az élet egész fonadékát. Stílusának és észjárásának ebben áll a magától értetődő természetesség hatását keltő varázsa. Ugyanakkor sajátos feszültséget hoz létre a gondolatiság és az

érület ellentétes irányultsága. Az előbbi gyakran esetlegesnek és eklektikusnak tűnik, a szerző többnyire kedvetlenül és rosszat sejtve áll szemben a modern világ jelenségeivel. Az ezredvégtől különösen fölerősödik a borúlátás, visszatérő téma lesz az emberiség biológiai kimerülése és szükségszerű pusztulása. Mindezen azonban át sugárzik a gyermekkor emlékéből és az egykori falusi közösség megtapasztalásából felfénylő teljesség látomása, amely azt sugallja, hogy lehetséges a szép élet, a megtartó hagyomány, az értelmes cselekvés.

A jó élet látomása nem istentagadó, de szigorúan evi-lági: „pogánnyá keményített a huszadik század”. Gál szerint így is szerves egésszé állhatnak össze a jelenségek. Épp ez a szerves egész, ez az összefüggő fonadék az, amire, illetve amelynek hiányára figyel a szerző az egyes jelenségek értelmezésekor. Ezen a ponton találkoznak a látszólag oly szerteágazó fejtegetések. Az egymásba szövődő kapcsolódások gazdagsága révén válhat erőssé a közösség éppúgy, mint a természet, a nyelv, a költészet, a kultúra, vagy a tudat harmóniáját meghatározó „belső tér”. A közösségi megmaradás és kibontakozás elsősorban a kisebbségi lét és a modernitással végbenemő életformaváltás kapcsán visszatérő téma. A természet mint a derű talán egyetlen tartós biztosítéka tűnik föl a naplójegyzetekben, de a természetélmény hiteles megelevenítését – és egyben a kisebbségi irodalom újabb területfoglalását – méltányolja a szerző Gyimesi György vadástörténeteiben is. A vers „anyanyelvünk ünnepe”, működő egységet, világot hoz létre. A nyelv ereje is a dolgok összekészítésében van: „Szólni kéne a nyelv csodáiról, neveink, szavaink szépségéről, amelyek úgy szelídítik egymáshoz a képeket, metaforákat, ahogy a szél nyáridőben a fák koronáját”. Ezért „anyanyelvünk erejével minden szellemi érték birtokba vehető és továbbadható (...) benne és általa megújulhatunk és föl-emelkedhetünk”. A létezés eleven fonadékába helyezkedve élhető meg az ünnep, „a csend, s a csend mögötti végtelen, amely feltehetően befelé tágul”, valamint az emberi méltóság: „kell, hogy megtanuljuk Fábry Zoltántól a legnehezebbet: méltóságunk megőrzését (...) úgy, hogy ne alacsonyodjunk le soha senki előtt, s úgy, hogy senkit se alacsonyítsunk le emberségében”.

A nagy összefüggések feltárása mellett, mint a kötetben közölt emlékezések és dokumentumok egy része is bizonyítja, az aprómunkára szintén volt gondja az írónak, jelentős szerepet játszott például a nemzetiségi kultúra intézményeinek kiépítésében. Gyakran csekélységnek látszhatnak ezek a dolgok, de a pusztulás közegeiben „ami több a semminél, abba már érdemes belekapaszkodni”.

Hiszen ritkák az ünnepek. Gál szerint „nyelvet sorvasztó időben” élünk (nemzedéke feladatát, „irodalmunk szük-

séges egységének új alapvetését” épp ezért egy helyen „második nyelvújítás”-ként határozza meg). A banalitás, a semlegesség, az öntudat feladása mindennapos. A banalitás a saját közegből való kiszakadás kísérője. A semlegességről megvilágító erejű sorok szólnak: „A semleges ember – embertelen ember. A semleges embernek nincs felelősségtudata. A tudatosan semleges ember megalkuvó ember, s emberségét önmaga előtt is elveszítette. Az egyén semlegessége: Pilátus-szerep – én nem ölök, de nem is akadályozom meg az ölést. A semlegesség nem elv, és út sem lehet.” Az öntudat hiányát Gál kisebbségi keretekben fogalmazza meg, de nem csak arra érvényesen: „Elhittették s elhitetik ma is a magyar iskolákban a magyar gyermekekkel, hogy nekik sem saját nemzeti karakterük, de még csak saját nyelvük sincsen – mindent átvettek. (...) Ma se történelmi, se nyelvi, se nemzeti tudata nincs a háború után született nemzedéknek. Nem érzi, nem érti a ’valahová-tartozás’ fontosságát, erejét, szükségét. Csoda hát, ha gyerekeiket nem adják magyar iskolába?”

A szerző úgy látja, hogy nem a harmónia megléte, hanem a hiánya, a kétségbeesés ösztönöz alkotásra: „ha a teremtés-kényszer legmélyebb rétegeit bontom fel, akkor a kétségbeesést látom a legelemibb erőnek”. A szlovákiai magyar viszonyok közt szabályba is foglalható ennek az erőnek az útja: „Az indulásnál elemi erővel van jelen az útra bocsátó közösség, a szülői táj; ezt követi a tőle való elszakadás (a város, városiasodás, a világirodalom különböző irányzatai felé való tájékozódás stb.), majd megindul egy belső folyamat: a visszatérés azokhoz az értékekhez-élményekhez, amelyek az otthon egyszeri valóságából fakadtak. Tapasztalataim szerint ez egy új, magasabb költői minőséget jelent (...) mindez szinte képletszerűen leírható. Van tehát elsőnek az otthon (tézis), ezt követi a nagyvilág (antitézis), s végül a világotthon (szintézis)”

Sturm László

Helyreálló (világ)rend

Koncsek József:
A tájjal maradtam
Hétkrajcár Kiadó,
Bp., 2006.

A mögöttünk hagyott évtizedekben fogalommá vált a kilencek költőcsoport neve. Hírnevük részben politikai okokra vezethető vissza, noha általában tartózkodtak a politikától. Költői hitvallásuk, fellépésük azért nem tetszett a hatalomnak, mert nyíltan hangoztatták, hogy nem hajlandók a politikát szolgálni: „*Nem iszunk csatákra csendülő pohárból, / csak tiszta forrásból, / csak tiszta forrásból*”, ahogy Utassy József írta. A hatvanas évek vége felé Csoóri Sándor és még egy-két költő mellett a kilencek szólaltatták meg nemzedékünknek azt az életérzését, amelyet a budapesti ősz és a prágai tavasz emléke táplált bennünk.

Koncsek József költészete is jó példa arra, hogy a kilencek mennyire nem akartak közel menni a politikához. De érzelmi és morális alapon, a hagyományok, az anyanyelv tudatos ápolásával – társaihoz hasonlóan – ő is következetesen képviseli a demokratikusan felfogott közösséget. *A tájjal maradtam* kötet cím jelzi: az otthon, a szülőhaza, a nevelgető táj s az emberi sokaság szeretete kapcsolja hazájához, amelyet szélében-hosszában magáénak vallhat, nemcsak szorosabban vett szülőföldjéhez, Szokolóhoz és Magyarnándorhoz, hanem Tapolcához, Miskolcához, Szombathelyhez, Budapesthez és Pomázhoz is. Nemcsak a térben, hanem a művelődéstörténeti időben is nagy a kiterjedés: az *Ó-magyar Mária-siralomtól* József Attila, Radnóti Miklós, vagy Juhász Ferenc és a nemzedéktársak költészetéig. De bármily szépen cseng a haza szó, rá is érvényes a villoni paradoxon: *Befogad és kitaszít a világ*.

Jelez hiszen magányosságot is *A tájjal maradtam* kötet cím. A költőnek minden oka megvan erre: társaiénál is nehezebben alakult eddigi pályája. A kilencek hűséges kritikusa, Vasy Géza állapította meg róla, „az irodalmi élet mostohagyerekéről”, hogy életművének nincs meg az a természetes íve és tagoltsága, amelyet az első, csoportos, majd egyéni bemutatkozással kezdve, többé-kevésbé szabályos időközönként betakarított verseskönyveknek kellett volna kialakítaniuk az évek, évtizedek során. Ennek oka, hogy verseit sokáig nem adták ki, és egy időre mintha meg is felejtkeztek volna róla – pedig időközben egy kitűnő kisregényt is letett az asztalra. Szerb Antal írja az irodalmi „triászokról”, hogy a hármakból egy rendszerint lemarad. Még nagyobb a kockázat, ha kilencen alkotnak szövetséget. Ám a hivatástudat minden akadályt legyőzhet. Láttunk már példát a hosszas késleltetésre s a késve is elkövetkező kibontakozásra. Fokozza reményünket, hogy Koncsek a kedvezőtlen fo-

Vásárolja kedvezménnyel a Magyar Napló Kiadó könyveit szerkesztőségünkben!

Nyári akciónk:
3499 Ft helyett
2499 Ft-ért

**Az év műfordításai 2006
(Hamletgép)**

Szerk.: Turczai István
A/4, keménytáblás, 360 oldal

Az év műfordításai a közelmúlt és a kortárs világirodalom legismertebb alkotóinak életművéből

nyújt színvonalas ízelítőt a legjobb magyar műfordítók tolmácsolásában.

Az akció a készlet erejéig, illetve 2006. augusztus 31-ig tart.

gadtatás ellenére is az életöröm költője tudott maradni. Így látom őt – ő így dacolt a próbára tevő korral.

Most már szeretné magát végre igazán megmutatni, hogy látva lássák. *A tájjal maradtam* című verseskötet régi és új verseket egyaránt tartalmaz a hatvanas évek elejétől napjainkig. Néhány későn megjelent kötetével vagy inkább versfüzetével a háta mögött arra kényszerül, hogy utólag rekonstruálja fejlődésének állomásait. A hátrányt előnyére fordíthatja: hatvanadik évén túl erősebb kontúrokkal rajzolhatja meg költői arcképét, mintha nem támadtak volna költőútján fájó hiatusok. Várhatók tőle további versválogatások is, amelyekben majd más beállításban láthatjuk arcvonásait. Ugyancsak régi és új versekben. A költői egyéniség a bemutatkozás óta szinte változatlan, jóllehet a kötet legalább négy évtized munkáit öleli föl, s a téma, a külső forma vagy a sorsalakító történelem ihletése igencsak változatos volt.

Az ütemhangsúlyos verstől a jambikusig s a jó lélegzetvételi tagoló ritmustól a merészen tördelt szabad versig sokféle alakzatot kipróbált Konczek József. Témái a szülőhelyen, a természetben, a családtörténeten és a személyes életrajzon túl a történelmi régiségben vagy a képzőművészeti alkotásokban is otthonosak: szerzeágazó érdeklődése nyitott emberre vall. Stílusa a népdal példáiból és ritmusai- ból éppúgy merít, mint a modern expresszionisták és szürrealisták beszédmódjából. Csontos János észrevétele az *Együtt és külön* című, a kilenceket szemlélő könyvében, hogy minden fontosabb gyerekkori lakóhelyéhez és nagyobb témaköréhez más-más verselési mód, ha nem is egymásra cáfoló ars poetica tartozik. Sokfélesége mégsem eklektikus, mert a hatásokat egybeolvasztja és szervesíti az anyanyelv szépségeire való fogékonyság és az a fajta boldogságra orientált életérzés, ami nem túlságosan gyakori a panaszkodásra és kesergésre hajlamos hazai költészetben. Tud örülni a költő a sokféle megismert tájnyelv szavainak, meg tudja becsülni az élet apró örömeit: a létezés maga is érték, nem csupán komor tragédiák forrása.

Nem mintha hiányoznának verseiből az élet sötétebb színei. De jellemző rá, hogy az elsíratott barát és költőtárs, Rózsa Endre is mosolyog a róla megemlékező versben. A több műben megidézett nagyanya, aki a költőnek a természet rendjéből fakadó szépséget közvetítette falusi gyerekkorában, ugyancsak az életöröm és a természet-közeli közösség üzenetének hordozójaként merül föl a múltból meséivel, régi történeteivel. A folklór-ihletés mellett külön említeném a Konczek-versek erősségei közt az erotikát, az életességnek ezt az ízléssel kezelt eszközét, amely a *Köszöntő* című, pajzán vőfély-dalban, az ifjúkor *csókvitézi* tetteit földidéző versekben épp olyan vonzó, mint a vallomásosabb szerelmes költeményekben vagy a tájversek egy-egy megszemélyesítésében. A *Hősi ének egy ménről* a bővérű lírai leírás, a megjelenítés remeke, de a záró sor váratlanul átemeli a képsort a

mágia varázsos birodalmába: a hágtásban kimerült tenyészcsődör „... az istállóban elfeküdt, / s szárnyaira hajtott a fejét”. Ez a vers a nagy költői antológiáknak is díszére válhatna – kár, hogy a szemérmesen szerkesztett reprezentatív gyűjteményekben még mindig baj van a kréta körül.

Konczek József verseinek különös erényei közé tartozik a táj antropomorfizálása, az érzéki és emberszabású metaforák, megszemélyesítések merészsége. A sóhajtásnyi rétek, a parázsvirágok, a dombok elé morzsolt eső pergése, az archa csapó langyos eső, a kenyérmag csipőjű asszonyok s a képszerűen megjelenített növények, állatok sokasága. A küllős margaréták szálló körhintái, a bódító kígyóhagymák nyílása, a családos krumplibokor hajladozása, a vakondtúrás robbanása, a jázminszaggatás, a dongóbrummogás, a börsönyvérű tölgyek s a zöldborsó lövöldöző végvári katonasága épp olyan felejthetetlen, mint egy-egy jóízű tájszó, falunév, személynév. A Dürer- vagy Rippl Rónai-festmények megelevenítése is jól illik ebbe a természeti környezetet, falvakat, kisvárosokat, parasztembereket, vasutasokat, bányászokat és asszonyaikat földidéző sorba. A képzőművészeti alkotások nem úgy ihletik meg Konczek Józsefet, mint másokat, akik a festői művek láttán műélvezetüket szeretnék szavakkal kifejezni. A festmény modelljét maga elé képzelve ő mindjárt a költői élményt rögzíti; egy Dürer-portréval például édesapja vonásait asszociálja. Újabb művei közül a *Kikiáltó-versek* abból a rétegből valók, amelyből népdalgyűjtő költőelődök és muzsikuskok tárták fel modern művészetük nemes anyagát. Ilyen jegyzettel látja el ezt a kis ciklust: „szöveg-reinkarnációk édes egykori beszélt nyelven a gyermekkori 1940-es évek vége felé, amikor a váci piacon mindenféle árusok hangosan kínálták portékáikat”. A költő vállalhat küldetést a társadalmi harcokban is, de nem tagadható, hogy az anyanyelv „szócsodáinak” gyönyörködtető ápolgatása sem kevésbé fontos. Bizony mondom, a *Vásári képmutogató* regőt éneklő Weöres Sándor is megsüveglé, s a fotósdalait író Szécsi Margit is megbecsülné ezt a verscsoportot.

Lelki rokonai közül másokat említenék: a falusi tájban is otthonos ifjú József Attilát, Tersánszky Józsi Jenőt, Berda Józsefet, társai közül leginkább Kiss Benedeket. Ebből a kötetből legalábbis a kedély derűs vagy derűsfanyar hangjait vélem kihallani – inkább, mint a tragikumot. Meg kell becsülni ezt, hiszen ritkaság, hiszen érték. De érdekelne, hogy ebben a „tájjal maradtam” helyzetben mi motiválja egzisztenciális magányát „odakint” és „idebent”. A „tájat” már gyönyörűen megmutatta, szülőföldjéről már tudunk annyit, amennyit egy költőtől várhatunk. Kíváncsi vagyok neki, hogy alkati derűjét megőrizve nézzen szembe a következőkben a világ borúsabb, végzetesebb és filozofikusabb felével is.

Alföldy Jenő

Az emlékezés útjai Jámborné Balog Tünde:
Árapály a Vizes utcán
Széphalom Könyvműhely,
Bp., 2005.

Van-e egyértelmű igazság? A jelenkorban tudósok és egyszerű emberek mind gyakrabban jutnak arra a felismerésre, hogy nincsen. A posztmodern kor teoretikusai előszeretettel vélekedtek úgy, hogy éppen ez a nincs az egyetlen egyértelműség. Mit tehet e léthelyzetben az ember? S mit az író, akinek ráadásul a nyelv a legfontosabb kifejezési eszköze, az a nyelv, amely ugyancsak s látványosan kérdésessé vált, mint a valóságot kifejező eszköz. Tehát nemcsak a valóság valódiságának hite vált feltételelessé. Miről lehet, miről kell írni az ezredforduló tájkán? Ha nincs egyértelmű bizonyosság, akkor ezek a fakulóban lévő posztmodern tézisek is kérdésessé tehetők, s mindenkinek joga van írónaként a maga alkata és meggyőződése szerint alkotnia. Elismerve, hogy a világ és a róla való gondolkodás polifon jellegű, ám ebből a totális polifóniából mindenkinek joga van a maga személyes polifóniáját megteremteni.

Az íróvá válás általában az ifjúkorban szokott bekövetkezni, a személyiség és a világ első birtokbavételének esztendeiben. De van az íróknak egy másik típusa is, amelyik érettebb korban, sok élettapasztalattal kezd munkához, amikor elérkezik az emlékezés ideje, s vele együtt az elmúlástudaté. Az emlékezésben nem csupán a saját életút idéződik fel, hanem azoké is, akiket ismerünk, rokonaink, ismerőseink voltak, de már nem élnek, csak tudatunkban és más utódok emlékezetében. Továbbá azok, akiket általunk ismert elődeink még ismerhettek, a dédek, az ükök. S ez óhatatlanul felveti azt a kérdést, vajon én is élni fogok-e és miképpen mások emlékezetében. S meddig terjedhet ez az idő? Úgy van-e, amiként egykor Kormos István megfogalmazta *Szegény Yorick* című versében: *Halálon túl kicsit / mondjuk ötszázöt évvel / senki nem tudja rólam / hogy én valék Yorick*. Azaz nagyon-nagyon ritkák a kivételek? Félezer év bizony hatalmas időtávlat a nemzedékek sorában, s csak azokat tartja számon a szélesebb közvélemény, akik valóban rendkívüli személyiségek voltak, egy-egy szűkebb közösség pedig azokat még, akiről írásos anyag maradt fenn, s az szakmailag, családtörténetileg vagy egyéb okokból jelentőséggel bír számára.

Az emlékezés legtipikusabb epikai műfajai az emlékirat, az önéletírás és a vallomás. Ezek nem élesen különülnek el, átjátszhatnak egymásba, de nem azonosak. Az emlékirat a legtárgyasabb, középpontjában az átélt történelem áll, így sok a jeles történelmi személyiség által írott mű (Bethlen Miklós, Görgey Artúr, Károlyi Mi-

hály). Az önéletírás középpontjában már a saját élet áll, a személyiség alakulástörténete. A legjelesebb példák nagy íróktól származnak (Goethe, Tolsztoj, Kassák Lajos, Déry Tibor). A vallomás a legszemélyesebb, a belső élet itt a leghangsúlyosabb, s érthetően itt is az íróké a főszerep (Szent Ágoston, II. Rákóczi Ferenc, Rousseau). Az idetartozó munkák java tiszta szépirodalom, s ezek műfaji szempontból nemcsak egymással érintkeznek, hanem a regényeknek, elbeszéléseknek azzal a csoportjával is, amelybe sorolható szerzők a valóságosságra törekvő és a többé-kevésbé fikciós jellegű történetmondást keverve vállalják és egyúttal el is hárítják művükkel kapcsolatban az önéletrajziséget, mint például egyes munkáiban Déry Tibor, Németh László, Illyés Gyula.

A (vissza)emlékezés mindig önéletrajzi és valamilyen szinten történelmi jellegű. Jellegében meghatározó szerepet játszik az, hogy milyen pszichés tulajdonságokkal rendelkezik az emlékező, s kitüntetetten az is, hogy milyen az időhöz való viszonya.

Jámborné Balog Tünde képzőművészként és e szakma tanáraként kezdte és folytatta életpályáját, s érett korban, de könyvei alapján törvényszerűen kellett eljutnia az íráshoz. Érdemes idézni eddigi három könyvének mottóit. József Attilától van az első: „*enyém a múlt és övök a jelen*” (*Medárd lépcsőjén*, 2000.) Berzsenyi Dánieltől a második: *Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül, / S minden míve tűnő szárnya körül lebeg! (Az én kalendáriumom*, 2002.) S végül a legújabb könyv ismét József Attilát idézi: *Csak ami nincs, annak van bokra, / csak ami lesz, az a virág, / ami van, széthull darabokra. (Árapály a Vizes utcán*, 2005.) S ide kívánczik még egy idézet az első kötet legelső novellájának kezdete: „Különös tartomány a múlt, benne éppúgy megtörténhet bármi, mint a jövőben, nincsenek korlátai, szabadon kalandozhat át rajta az emlékezet és a képzelet, még az is megeshet: találkozik az ember valaki ösével, ahogy én is ösanyámmal, Váncsa Teréziával, akiről az égvilágon semmit sem őrzött meg a családi hagyomány. Csak annyit lehet tudni róla, amennyi az okmányokból kikövetkeztethető.” Valahogy így van ez valóban. Amiként Thomas Mann megfogalmazta a *József és testvérei* első mondataiban: „Mélységes mély a múltnak kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?”

Jámborné Balog Tünde elbeszélései és főként az *Árapály a Vizes utcán* szerves egységet alkotó novellaciklusa az emlékezés személyes és kollektív rétegeiből merítenek, s ehhez a műfajcsoport módszertani és poétikai jellemzőinek egyéni felhasználásával hozzák létre a maguk különleges szintézisét.

A helyszín, a Vizes utca egy alföldi kisvárosban található, s mintegy kétszáz éve létezik. Azelőtt folyómeder, később holtág volt, majd feltöltötték, parcellázták, beépítet-

ték. A természet azonban nem fogadott szót az embereknek, s a régen volt meder ma is árad és apad, homok- és sárfolyóként létezik, házakat repeszt meg, tárgyakat nyel el.

A novellaciklusban a kétszáz évből három fő időszakasz válik hangsúlyossá. Az egyik a kezdet, az utca keletkezésének időszaka, s ebben két központi alak a Földmérő és a Prédikátor, tehát két írástudó. A másik időszak metszetei a személyes életidőből emelődnek ki, nyomatékosan az ötvenes évekkel. Ebben már az önéletrajziság, a személyesség a meghatározó. S természetesen ez jellemzi a harmadik időszakot, az emlékezés idejét, a tágabban értett jelenidőt is. Túl sok szereplő nem jelenik meg a novellaciklusban, amely inkább az utca története, nem annyira a családé a régmúlt tekintetében. Már az is kisebbfajta csoda egy magyar család esetében, hogy Váncsa Terézia ükanyáról bármifajta irat fennmaradt. Gondoljunk csak bele: egy ma huszonöt év körüli ember esetében – a nemzedéki reprodukciós átlagot ugyancsak negyedszázadnak véve – kétszáz évre visszatekintve, a szülők és az ő szüleik száma nyolc nemzedék alatt kétszázötvenhat fő. S ez csak a legközvetlenebb ősök száma, hiszen mindenkinek lehettek testvérei, azoknak gyermekei, stb. Kétszáz év nem is olyan fantasztikusan nagy idő, az ősöknek és a vérrokonoknak ez a száma azonban a családi és a személyes emlékezet számára már beláthatatlan. S egy szépirodalmi műben sem lenne követhető.

A történelemábrázolás főbb rétegei: a Kárpát-medence történelme, az alföldi kisvárosé, a Vizes utcáé és lakóié, a családé, az emlékező és társáé. A nagy történelmi mozgások a háttérben maradnak, a középpontban a mikrotörténelem marad mindvégig. Ezt a világot a tárgyiasság, a személyesség, a látomásos felidézés, a mitikusság sajátos vegyítéséből keletkező szimbolikusság hatja át. Ebben nagy szerepe van annak, hogy a szerző a társadalmat és a természetet szerves kapcsolatban szemléli. Felfogása szerint az ember természeti lény is, benne létezik a természetben, de nem ura annak. Ez a mű tehát nem csupán a Vizes utcában élő nemzedékeknek a története, hanem a természeté is. A főmotívum a folyóágból lett homokfolyó, amely láthatatlan, de létezik, bármennyire nehezen hihető is. Egy ilyen természeti jelenség megtapasztalása különleges élmény lehet, ennek motívummá emelése isteni adomány egy író számára. Jámborné Balog Tünde visszafogottan, mégis tündéri módon él ezzel az adománnyal, megteremtve a józanul mágikus realizmus alföldies változatát. Azt is tanúsítja ezzel, hogy bár a táj jellege és a tudat között valóban lehetséges kölcsönhatás, az Alföldön sem csak a földönjáró tárgyiasság irodalma születhet meg, hanem az a fajta látomásosság-mitikusság az epikában is, amelynek például Sinka István vagy Kiss Anna költészete a nagyszerű példája.

Mindezt e novellaciklusban az teszi magától értetődővé, hogy a főmotívum alapjának, a víznek igen gazdag a szimbólumköre. Ez az egyik a legsokrétűbb, egymással ellentétben is álló elemeket összefogó jelkép, hiszen a kezdetet és a véget egyaránt jelölheti. A szimbólumkör ugyancsak jelentésgazdag tagja a folyó, mely a halált és az újjászületést, a halhatatlanságot egyaránt jelöli. Az idő múlására figyelmeztet, az állandó mozgásra, változásra. Közismert Hérakleitosz mondása, hogy nem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba. A Vizes utca folyója különleges, holt folyó, „a mi Styxünk” az egyik megfogalmazás szerint (*Homokfolyó*). Van is, nincs is. Láthatatlan, mégis érzékelik a fölötté járó-kelő nemzedékek, s ha kertjeikbe temetkeznének, idővel alvilági Styxként sodorná tova maradványaikat ez a homokfolyó. Az utca lakói mintha kikötött tutajokon élednének, hogy aztán haláluk után alászálljanak az ösanyagba. Ez a Styx rendre emlékeztet a Vizes utca léte előtti időkre. Akkor még közösséges folyóág volt, mitikus többletjelentését csak feltöltése után nyerhette el. Ezt gazdagítja a hold-szimbólummal való egybekapcsolása is, amelyet leíró szinten a szomszédos Hold utca elnevezése jelez. A holt folyó egyúttal holdfolyó is: „Alattunk – a Vizes utca alatt – a várost bekerítő folyó elásott holtága áradt és apadt a holdciklusoknak megfelelően, apály és dagály váltakozott a föld mélyén. Medárdkor, a nagy esőzések idején föltört az alacsonyabban fekvő kertekben, és a kisebb házak úgy ringtak sodrásában, mint a dagadó vitorlájú gályák nagymama bádogg teásdobozán. Finoman himbálózott a padlás, akár egy hajó fedélzete, és én nyikorgó gerendák árbocterdejében sodródtam új, ismeretlen partok felé.” (*Nagymama háza*)

A Hold az éjszakához köt, a változékonysághoz, a halálhoz, de a naprendszerhez s magához a Naphoz és a Földhöz is. Folytonosan figyelmeztet az időbeliségre, a születésre és az elmúlásra. A naprendszer kozmikus jelentéskörű, az emberen túli világra, a végtelenségre is utal. Ezzel kapcsolatosan fontos a Földmérő alakja, aki nemcsak felmérte a városkát, hanem kiszámította, s a templom tornyában megjelölte az odatartozó meridiánt, azaz délkört. S mondotta volt: „Az én Meridiánom itt van, nem az Éjszaki-tenger partján, nem is a Canariákon. Itt állítom fel Isten segedelmével.” Tudatta azt is segítőjével, a Prédikátorral, hogy: „Miképpen kegyelmed mondá, Barátom, amit megjelölünk, az vagyon, amire nincsen jelünk és szavunk, bármekkora legyen is, az maga sincsen”. Mire a Prédikátor, ugyancsak naplója szerint, így válaszolt: „Az elnevezés! Nevet adni annyi, mint teremteni. Tudja meg, a Biblia szerint is az Ige volt az első, abból támadta minden. Aminek a nevét kimondá az Úr, az lőn. Aminek nintsen neve, az maga sintsen.” A meridián kijelölése az otthonosságtudat erősítésének a szel-

lemében történt, hatása mégsem ez lett. Különleges, baljós dolgok történtek, biblikus látomásokat rögzít a Prédikátor naplója. A Földmérőnek pedig meghal szeretett Katája, ő maga pedig eltűnik. „Mintha a föld nyelte volna el, mondogatták a városban”. (Idézetek: *Magunk Meridiánja*). A folyóág valóságosan létezett egykor, a meridián csak egy képzetes vonal. A naprendszer működési törvényei kötik össze őket. Az ember ezeket a törvényeket felismerheti, de módosítani nem képes rajtuk, sorsát csak ezekhez alkalmazkodva élheti meg.

Az emlékezés időutazás, és nem kötődik szükségképpen a kronológiához. Amikor a múlt felidéződik, jelentkezik, az élő átléphet a múltba, abba is, amelyben ő maga még nem is létezett, s ebből a múltból visszajuthat a jelenbe, olykor magával hozva a régen megholtakat is. A képzelet játéka, a látomás valóságként jelenhet meg, mint a *Rókakucsmás nő* zárlatában, ahol az utcát söprő néni távozása után a holt édesanya halad végig az utcán, majd mellé társul a címszereplő is. A Proustra is visszautaló módszert az első kötet egyik novellája pontosan leírta: „Elég egy apróság, egy íz, valami szagfoslány, egy szó, vagy mint most is, a holdkelte egy idegen helyen, és megrohan a múlt, látom a Szomszédot, jellegzetes, hintázó járását, átimbolyog a csorda által fölvert gyógyházszínnel felhőn az utca másik oldaláról. Aggódva nézem, mert úgy látszik, két csizmás lába menten összegabalyodik, s ő elvágódik a porban, de ez nem következik be soha, vagy csak igen ritkán, és akkor sem az én szemem láttára.” (*Láttam fakó lovát*)

Az *Árapály a Vizes utcán* novellaciklusában alakok, tárgyak, helyszínek, események hitelesen, szimbolikusan, mítoszi sugárzással, jó atmoszférikus egységben jelennek meg. Elődei, emlékei mindenkinek vannak. Szépen és jól, teljes esztétikai élményt nyújtva írja le Jámborné Balog Tünde az emlékezet működését, súlyát, emberi, erkölcsi megtartó erejét. Tanúsítva, hogy a múltat nem lehet eltörölni. A holt folyó könyve nem a felejtésé, hanem az emlékmegőrzésé.

Vasy Géza

„Immanens irodalomtörténet”

Szigeti Lajos Sándor:
Verssor(s)ok
Széphalom
Könyvműhely, Bp., 2005.

Nomen est omen. A *Mezey Katalin* vezette kiadó igazi szellemi műhely és vállalja célkitűzése és neve minden ódiáját. Missziót teljesítve jelentet meg irodalomtörténeti, elméleti alkotásokat, mikre szükség, komoly igény van. Anyagiakban megtérülő hasznát nemigen remélhet az ebből a szempontból (!) önzetlenül munkálkodó alkotógárdája. Nincs terem sorolni a műveket, melyekkel a „Széphalom” tágitotta szellemi horizontunkat. Megemlítem pusztán: Szigeti Lajos Sándornak ez a hetedik önálló könyve, s a második immár, melyet a „Könyvműhely” gondozott. 1996-ban hangütésében, számos elemében a mostani munkát előző, az *Evangélium és esztétikum, Bibliai motívumok a modern költészetben* jelent meg tőle a kiadónál. Az egyszerűségével is megragadó, fekete-fehér borítótér (Reuter Katalin munkája) a szerző fia, Szigeti Bálint „Nagyapám emlékének” című síküveg kompozícióját adaptálja. A végtelenbe futó sínpárok képe tisztelgés a mozdonyvezető apa-nagyapa életműve előtt, ugyanakkor érzékeny utalás a kötet érzelmileg telített, a lét végső kérdéseit is érintő több tanulmányára. A munkának az emocionális jellegét hangsúlyozom itt, ahogy Szigeti is teszi a bevezetőjében. Jeleznem kell mégis az erős elméleti alapozást. Irodalomtörténészünk korai alkotásainak is sajátja volt az már. Gondolok elsősorban a motívumértelmezéseit bemutató, mára fontos hivatkozási alapul szolgáló, 1988-as, *A József Attila-i teljességigény* című monográfiájára. Talán régi barátságunk (is) felhatalmaz, hogy az egykori, a tizennyolc éves Szigeti Lajos egyik nekem írt leveléből idézzek pár sort. A beszámoló előrevetíti későbbi, teoretikus hajlamát: „Nemrég szereztem két igen jó könyvet. Az egyik Arnold Hauseré, a másik Jakobsoné. Persze, el nem olvastam őket, csak olvasgattam, de eltettem őket »jobb időkre«”. (Pécsett, 1969. aug. 2.) Hozzáteszem, hogy mindkét mű éppen akkor jelent meg magyar fordításban.

Zárom a szubjektív kitérőt és az ötletes című kötet bemutatására térek. Fülep Lajos 1952-es kritikájának példáját hívom segítségül. Nagy öröm, hogy a mester munkái iránt – ez Fodor András érdeme is! – ma is élénk az érdeklődés. (Ady *Új versek* kötete – Ilia Mihály emlékeztetett rá – éppen száz éve jelent meg. Gyakran feledjük, hogy első érdemi méltatását Fülep írta az Ország című lap 1906. március 7-i számában.) Az általa igen-igen tisztelt *Lyka Károly* tanulmányáról

Megjelent az IRODALMI JELEN júliusi száma!

Pollágh Péter, Sebők Zoltán, Berka Attila, Faludy György, Bodansky György, Bächer Iván, Kormos Anett, Vezényi Pál, Kőbányai János, Kerekes Tamás, Mózes Attila, Bokros László, Bányai Tamás, Puskel Péter írásai;

G. István László, Acsai Roland, Dankuly Csaba, Weiner Sennyei Tibor, Bágyoni Szabó István, Zudor János, Eszteró István, Fűri Mária, Borbély Szilárd versei;

Interjú Csongrádi Katával;

Kritika Körösi Zoltán, Falesik Mari, Buda Ferenc, Márkus András, Muszka Sándor, Cseh Zoltán, Gergely Edit, Domokos Pál Péter könyveiről;

Film- és színházkritika;

Beszéd a palackból – Szűcs Géza, A bűség zavara – Onagy Zoltán, valamint Sándor vagyok én is! – Johann von Kronstadt rovata.

szólva indítja így az elemzést: „A dicsérettel kezdődő, hibák megmondásával, javító szándékú tanáccsal végződő bírálat már szokásos formája helyett ez a rövid ismertetés mindjárt az elején túl akar lenni a megrováson, hogy a zavartalan örömmön végezhesse.” Őt követem Szigeti Lajos Sándor könyvéről szólva, és sorolom a megjegyzéseimet, az általam hibának gondolt momentumokat, hogy aztán az erényeknél időzhessek. A szerző a műfajban, különösen napjainkban és saját előző köteteihez mérten is, szokatlanul terjedelmes munkát adott a kezünkbe. Több ötszáz oldalnál, és talán – témái szerint is – érdemes lett volna két kötetben kiadni részben a tanulmányokat, másrészt egyes recenziókat és emlék- vagy megnyitó beszédeket. Az „átfedésekért”, „a szükségesnek vélt ismétlésekért” ugyan elnézést kér, én mégis, gondosabb szerkesztéssel, elkerülhetőnek tartom azokat az újabb kiadás esetén. Nem látom szükségét a német nyelvű dolgozat közlésének (*Kriseologie und Modernität in der Dichtung*, Bernát Árpád 60. születésnapjára.), hiszen gondolatmenete, példatára a kötet más írásaiban is megtalálható. Bár a fordítások becse valóban megéri az ízeletést. Bántónak érzem továbbá a szinte szó szerint megismételt passzusokat más-más tanulmányokban. Ami különböző időben, kiadványban érthető és szükséges, esetleg elkerülhetetlen, az a kötetbe szerkesztett darabokat olvasó számára már zavaró lehet. Különösen az, ha az ominózus részletek egymáshoz olyan közel kapnak helyet, mint pl. az első tanulmányt záró rész és a következő, a *Ritmus és globalizáció* című indítása (41–45., valamint a 49–52.). Hasonló a helyzet *Utassy József* képversével (*Az én keresztem*). A példa kétségtelenül telitalálat. Háromszor szerepel azonban a könyvben, és ez már gyengítheti még a remekmű hatását is. Helyesnek érzem ugyanakkor, hogy a gondolati ív és a pillérek erősítése érdekében Szigeti az előző tanulmányköteteiben megjelent munkáit is felhasználja, beépíti. Méltánylandó az különösen a *(De)formáció és (de)mitologizáció* című (Suprasegmentum, Szeged, 2000.) nagyon kicsi példányszámban kiadott munka esetében. Nem szerencsések viszont az olykori hosszú mondatok. Esetenként nehezítik az egyébként közérthetően megfogalmazott gondolatok befogadását. (Feltételezem, hogy ebben már az „áldva-átkozott” számítógép is ludas. Pl. 43.) A *pásztortűz* (1921–1944) című kolozsvári folyóirat bemutatása értékes, hiányt pótló munka (*Meghalt a Nagy Pán?*). Panaszlom azonban, hogy *Áprily Lajos* versét a *Patroklos alszik* címűt, amelynek alcíme A halott Ady emlékének két költeménynek véli, így fűz kommentárt is hozzá (239.). Fájó ez azért is, mert közismert, nemrég még antológia-

és szavai darab volt. Ha pedig engedünk a szerző feddést is rejtő biztatásának és „kézbe vesszük” a lap 1921-es évfolyamát, annak 77. lapján is bizonyosságot kapunk Szigeti figyelmetlenségéről. Végül pedig sokkallom a tizenöt mottót. Értem a szándékot, hogy a kötetben nagy gonddal vizsgált alkotókra így is igyekszik – már előzetesen – föl hívni a figyelmet. A súlyos citátumok egy csokorba szedve azonban inkább halványítják egymás fényét, mintsem sugárzóbbá tennék azt. A tanulmánykötet erényei viszont az említett fenntartások, a jelzett és egyéb tollhibákat hamar feledtetik.

A könyv jellegét leginkább meghatározó dolgozatokat olvasva világossá lesz, hogy Szigeti Lajos Sándor, igen üdvözlhetően, korábbi munkáiban kialakított vizsgálati módszerét fejleszti hatékonyan tovább. Leginkább a *Modern hagyományra* (Lord, Bp., 1995.) gondolok, amiről így nyilatkozott: „...alapvető feladata volt: szempontokat adni egy immanens költészettörténet megfogalmazásához.” A meghatározó motívumok kiválasztása, történetiségük és főbb sajátosságaik alapján lényegében „a modernség genealógiája-kialakulásának és mibenlétének kérdése” volt az *Evangélium és esztétikum* tárgya. Jórészt hasonlóan építkezők, némiképp árnyaló jellegűek a *Verssor(s)ok* írásai. Tehát az előző kötetek bázisán bővíti, főként pedig erősíti saját kánonját, a preferált alkotói kört bemutatva (*Baka István, Bertók László, Körmendi Lajos, Nagy Gáspár, Tornai József, Utassy József* és mások). A kötet hét fejezetre osztva, huszonnyolc írást tartalmaz. Esetenként egymást kiteljesítő, máskor látszólag (!) nehezen összeköthető dolgozatokat (líra-próza; XX. századi vagy korábbi klasszikus és a kortárs szerzők). Mégis az azonos, az immanens irodalomtörténeti látásmód által egységbe fogott munkák ezek.

A bevezető, a nagy ívű tanulmány, a *Líra az ezredfordulón* valóban a kötet szemléletét előlegezi, ami megnyerően szubjektív, ugyanakkor szigorúan, de sohasem szárazon elemző. Esszékről, azaz kísérletekről lesz szó, a kifejezés montaigne-i értelmében. *Gyergyai Albert* fogalmazta meg azt, hogy jó művelői a műfajnak, „akiknek van stílusuk és mondanivalójuk is hozzá.” Szigeti vitathatatlanul közéjük tartozik. Hiszem, hogy ez az irodalmári attitűd a legmegfelelőbb, különösen a kortárs alkotások bemutatására és értékelésére. Az ezredforduló lírájának forrásvidékeit is kutatva Szigeti Lajos Sándor egy régi görög mesével kezd. A kiüresedés a szabadságban élés képességétől foszt meg – mutat rá a parabola. Azzal pedig a költészetünkben is tükröződő mai közéletünkre utal. Majd briliáns példabeszédet idéz, *Bálint György* művét, *A szavak felkelése* címűt (1938), ami jól asszociálható a „poszt-

modern” alkotói világlátás dilemmáival. Az erdélyi Székely János a „huszadik századi magyar irodalom egyik legkülönösebb alakja” (Szakolczay Lajos) ezt így fogalmazta meg az 1970-es évek közepén: „Megromlott a szó lelkiismerete – mondom – a kényes ízlés már csak szégyenkezve veszi szájára, lehetőleg el is kerül.” (*A valódi világ*, Osiris-Századvég, Bp. 1995., 237.). Az elidegenedés élettérzése, úgy látszik, a „koramodernségre felelő neomodernben” is jellemzően az infinitívuszos alakzatokban érhető tetten. Kimutatja Szigeti számos példával (Ady Endre, Kosztolányi, József Attila, majd Nagy László, Utassy József és Nagy Gáspár verseiben). A szerzővel együtt reméljük, hogy felelevenített alkalmazása nem az „immigrációhoz, nem az identitásvesztéshez fog kötődni, hanem a teljességigény megfogalmazásának eszköze” lesz körünkben is. Az indító tanulmányhoz kapcsolódik a következő kettő is, a *Ritmus és globalizáció* és a jórészt Németh László verselméletéről szóló és a József Attila-, Német Andor-, valamint a Kuncz Aladár-műveket összevető írás, a *Szembeállítás és szövegköztesség*. Az előbbi bevezetőjében Németh László kitűnő szakértője, Grezsa Ferenc gondolatait idézi, majd értékes összefoglalását adja az író Ady-képének. *Magyar ritmus* (1939) című dolgozata alapján elemzi verstani nézeteit. Nyomatékkal emeli ki a Buffont parafrázáló gnómáját: „a forma: jellem”. A másik vizsgálat Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című regényének felidézésével kezdődik. Majd a műben megjelenő fogolytárs, Német Andor, József Attila „legmeghittebb régi barátja” alakját eleveníti. Fontos, hogy Hankiss Elemér már alapműnek tekinthető elemzését említi példának a Német Andor című vers ún. „komplex képeinek” analízisére (*A népdaltól az abszurd drámáig*, Magvető, Bp., 1969.). Életrajzi, filológiai adatokkal bővíti Hankiss dolgozatát, a textus szürrealista elemeire – Szabolcsi Miklósról is hivatkozva – figyelmeztet. Fontos írás ez, hiszen Ignóus Pál az elemzett darabról 1948-ban így fogalmazott: „... - megérteni azonban a talányos személyi utalások megfejtése nélkül aligha lehet; verset megérteni nem muszáj, de alkalmasint nem is árt.” (*Csipkerózsza*, Múzsák, Bp. 1989. 252.) – Az első, az *Önvizsgálat és forma* című fejezet záró darabja a Baka István-elemzések sorát nyitja. Zenei ihletésű művéről a *Dance macabre*-ről értekezik előbb. Később a régi középkori motívum álarcos (maszkos) összefonódott és folyamatos jelenlétét taglalja. Idézi Poe-t, Baudelaire-t, a magyar irodalomból pedig Aranyt, Adyt hozza példának, mint a Baka-mű előképeit alkotó szerzőket. Szigeti munkáira is alapozva Nagy Gábor írt róla értékes monográfiát, amit alapos elemzés

méltat itt. A könyv szerzője „fellelegzett – mint írja –, hogy megszabadult a nyomasztó kötelezettségtől”. Mégis úgy gondolom, ebben és a korábbi műveiben felvázolt Baka-kép az ő monográfiáját is megérlelte már. Mutatja azt olyan kitűnő írás, mint az *Álarcosan* című, ami az „Ady-Újraolvasóban” még *Az Ady-hagyomány Baka István lírájában* alcímmel jelent meg (1999). De a „reneszánsz találmány”-nak (*Somlyó György*), a kötött szonett formának is új életet ad a már klasszikussá váló költőnk, ahogy ezt Szigeti igazolja *A líra szelleme* című értekezésében. Figyelmeztetek az *Agrupnéó-grégoréó* című írásra. Tárgya csak részben Baka költészete, de Szigeti líratörténeti szemléletét igen jól illusztrálja. Módszert ad, mellyel az irodalomtörténész az egymástól független szerzők „mélyen rokon” érzésvilágát feltárhatja. Most József Attila, Dsida Jenő és Baka evangéliumi ihletésű, reminiscenciájú verseit veti össze (*Külvárosi éj*, *Nagycsütörtök*, *Gecsemáné*). A címbeli kifejezések az Újszövetségben a ’virrasztás’, ’vigyázás’, ’éberség’-értelemben használatosak (Pál apostol; Márk, Máté, Lukács), a krisztusi virrasztás-magatartás attribútumai, melyek közül a *csend* kiemelt szerepet kap, kétségtelenül tovább élnek a XX. századi lírában. Mindhárom költő a bibliai magányt, ébrenlétet evokálja létérzésének kifejezésére. Szigeti invenciózusan bizonyítja, hogy Dsida *Nagycsütörtök* című verse lírai énjének egyedülléte a kortárs József Attila és az őket követő Baka István magányával vonható párhuzamba.

Szerzőnk egyike legkitűnőbb József Attila-kutatóinknak. Most sem csak a példái sokasága bizonyítja ezt, hanem két tanulmány is. Egy motívum, jelesül a *csönd*, *némaság* megjelenését mutatja be a költő ifjúkori verseiben (*Öntudatlan kamaszvágdyak*) és majd annak összegzését, beépülését vizsgálja az érett művekről szólva *A kimondás törvénye és az elnémulás* című értekezésben. Véggöveztetése a motívum ambivalens, sőt polivalens voltának bizonyítékait összegzi: „A hallgatás, a némaság tehát lehet a halálra készültség magatartása is, ugyanakkor e magatartás számos más megfontolást is hordozhat (...), mert a versek nem egyszerűen a halálba tartanak, hanem a teljesség felé is...”. Üdvözlönni kell, hogy Szigeti Lajos Sándor „kánonjából” nem hiányzik most sem Illyés Gyula életműve. Ez a mai, a „posztmodern” bővületben születő irodalomtudományi értekezések idején, valóban „meglepő”, de jólesően az. Bár Szigetitől mégsem váratlan, hiszen az itt beválogatott írás előképe már megjelent a *Modern hagyomány* zárlatában. *A költőfestő a gangon* című elemzés az 1961-es *Új versek* kötetben közölt szonett, az *Örök s múlandó* vizsgálata. Az illyési „tárgyiasságra”

mutat az intonálás kapcsán, majd az alkotás in statu nascendi, „előttünk születő” látszatát érzékelteti plasztikusan a zenei és képzőművészeti eszköztára is utalva. Jelzi, hogy égetően szükséges napjainkban Illyés Gyula kérdéseire, feleleteire, ha tetszik, „képviseleti lírájának” aktualizálhatóságára emlékeztetni. – A „szonett-revival” jeles példája Bertók László költészete. A *Deszkatavas* című kötetét bemutatva rávilágít Szigeti, hogy megújuló alkotásmódban mégis Babitsot idézi meg és a József Attila-i hagyományt folytatja. Jelentősnek érzem most is a Tornai József-blokkot. „A méltatlanul nem az őt megillető helyen értékelt” alkotó érzésvilágát „a szürrealista álom és a halál (*Hypnos és Tanathos*) testvériségének” gondolata determinálja – fejti ki Szigeti. A kései Vörösmarty és Ady rezignált hangját, de „mégis-hitét” parázsló sorait idézi az *Így lettünk* című verséből: „Pedig tudjuk, nem lesz több megvirradás. / Magasba tartjuk tetves glóriánkat.” Köszönet illeti a gesztusért is, hogy mintegy búcsúként, gyűjteményes kötetébe válogatta a Körmendi Lajoshoz írt „nyílt levelét”. A nemrég eltávozott barát, a költő, író, szerkesztő (Oláh János búcsúztatta a Magyar Napló, 2005/2 számában) válogatott versgyűjteményét, a *Régi kútba nézek* (2001) címűt laudálja Szigeti. Az életművét az első, a *Barbaricum* kötettől tekinti át. Figyelmeztet: Körmendi ugyan a népi hagyományokhoz ragaszkodik, de a „poeta natus nem nélkülözi a poeta doctust sem”. Alkotásait XX. századi líránk folyamatában láttatja (leginkább Radnótira emlékeztetik). A *Quo vadis*, a talán legjelentősebb versének befejezését idézi már akkor (2002 ősz) ő is, a címbeli, a bibliai kérdésre a válasz: „Hazamennék, amice”.

A tanulmánykötet szerzője XX. századi folyamatos hatású költészetünkről szólva következetesen, teljes joggal tekinti Ady Endre líráját a kiinduló, a viszonyítási pontnak. Ezt teszi a magyar poézisben különösen jelentős ló-pegazus motívumkört elemezve Kassák Lajos életművében és a jeles kortárs, Zalán Tibor 1977-es verse kapcsán. Nagyon jó a kultúrtörténeti alapvetés a görög mitológia példáitól a „danteien eretnek” (Szauder József) képekig, majd Petőfi és Ady ló / lovas motívumáig. Különösen figyelemre méltó a Csokonai-párhuzam, amely a XX. századi modernségben a klasszikusokra alludáló attribútum megjelenésére figyelmeztet. Nem kevésbé dicsérendő, hogy feleleveníti az 1968-as, akkor reveláló, verselemző konferenciát, melynek egyik fő témája Kassák *A ló meghal a madarak kirepülnek* című művének vizsgálata volt és eredményei – áttételekkel bár – ma is hatnak. (*Formateremtő elvek a költői alkotásban*, Akad., Bp. 1971.) A motívumkutatás hozadékaival alátámasztott hagyománytörténet eddigi zá-

róköveként és/vagy nyitányaként értelmezi Szigeti az *Ének a napon felejtett Hintalóért* című Zalán-verset, és egyetérthetünk ezzel a konklúzióval.

Nincs terem kitérni azokra a dolgozatokra, amelyek a fent említettekhez hasonlóan fontosak. Nem ejthetek érdemi szót a mai erdélyi költőkről (pl. Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Markó Béla) szóló vagy *A nem(zetiségi) lírai próza* című, Grendel Lajos, Gion Nándor és Szilágyi István műveit értőn bemutató tanulmányokról. Különös becsű munka pedig a Krúdy Gyula és a Márai Sándor világát összekapcsoló írás, a *Pastiche és palimpszeszt* is.

Apersziük („ötletek”). Ez a szó áll könyve hatodik fejezetének élén. Valóban üdítően kedves és szellemes, mégis meggondolkodtató darabokat olvashatunk itt. Fűz Veronika szobrászművésznék a szegedi Panteonban elhelyezett Kölcsey Ferenc-portróját avatta a *Gyertyaláng egész világunk* címet kapott beszéddel. A szoborról és a Kölcsey-műről elmondott asszociációk sora ez a beszédmű. Nem feledkezik meg a költőnkéről mint szónokról emlékezni sem. (Gyakran feledjük: „...szónok volt, aki nem alkudott”!) Ugyanakkor egy remek kis poézis- és motívumtörténeti áttekintést is kapunk a sorokat olvasva. Sinkó János szegedi festőművész tárlatát megnyitva a társművészet, a „szonett-piktúrák” iránt érdeklődő irodalmár szólal meg előttünk. Az alkotói processzus hasonlóságára nagy átélessel figyelmeztet a két művészeti ágról, a festészetről és a líráról szólva. Békési Imre nyelvész professzor 2001-ben megjelent könyvének már a címe is példaadó: „Oszatlan filológia”. Szigeti bemutatja a művet, főként annak szemléletét. Azt, hogy az irodalomtudomány és a nyelvtudomány egymástól oly elválaszthatatlan, mint – Péter László hasonlatával élve – „egy dió két fele”. Tudnunk kell, hogy Békési könyvének látásmódja nélkül nem mondhat igazán érvényeset sem egyik, sem a másik, s „még a maga birodalmát és hatáskörét is aligha védelmezhetné meg.” (Cicero)

Végül emlitem, hogy a címet Sík Sándortól kölcsönzött befejezés („Sensus Numinis”) értelemre és érzelemre együtt ható motivikus összegzés. Nemcsak a gondolati ívet zárja, de figyelmeztet az elemzés, a „megértés” korlátaira is. A vájtfülűeknek és a nem „hivatásos olvasó”-nak, a laikus közönségnek is katarzissal szolgál. Rávezet arra is, hogy megértsük, amit más műnemekre és műfajokra is érvényesen a regényről írt tanulmányát zárva Ottlik Géza így fogalmazott meg: „A valóságnak, a regénynek is rejtett tárnáiba érkeztünk: hagyjuk őket nyugodtan a hallgatás közeteiben, járataiban, földalatti tartományaiban.”

Papp István Géza

európai figyelő

Írók, költők Ukrajnából

VALERIJ ILLJA

[csak a darvak...]

*Meghalni és nyomot sem hagyni
magunk után a kirabolt földön.
Tarasz Sevcsenko*

*csak a darvak hangjában él tovább
akit a kétségbeesés templomi zászlóként az ukrán
mező fölé feszít
minden ősszel Isten hív magányos daruként repülsz
a tarló fölött
ahol a legtisztább nyelv könyörög könnyeid
rejtekében
a mélyén halott kakukk madár
Tarasz apánk ne hagyj magamra*

Imádság

*a csillagos ukrán égbolton verseimmel
a darvakat röpitő szélben mezűtláb megyek az eke után
és a vérben fuldokló kürtök bánatával
lelkemre telepszik a pusztá
ahol a mag árnyéka a kard árnyékának oltalmában
hullik a barázdába
amelybe én már teljesen belenőttem
mezővé válok engedd hogy a lelkem a darvak után
repüljön
s változtass szülőföldemet szólító daruhanggá*

[hull a hó...]

*hull a hó
a sötét ablaküveg mögött rebbenő szemek
valaki ismét könnyet hullat a feneketlen mélységbe
hull a hó
valaki a hóban valakit a mezőn elsodorva
hull a hó csöndesen mint az ima
elhamvadt szavak a könnyek hamujára*

Virágzó virágok

*az éjszaka megszűrte a csöndet
amelynek mélyén a tücsök
mint száraz virág lelkét
a virág kékje egy tehén párás szemébe rejlett
nyugalom árad belőle a pásztorgyerekekre
ok nélküli könnyektől virágai
a tiszta fűbe ugratja a nyúlfiat
a legmeghittebb virág illata érzik a gyermekkorból
ahol nagyanyja arcát a tehén nyakához szorítva sír
menedéket keres az emlékektől
fagyos viráglehelet süit belőlük
szürke ökrök ballagnak ezüst eke előtt
akinek virágot dobott a kertből a sövényen át
elengedte az eke szarvát és kedvesen hívja
a nagyanyját virágözön
angyalok az árvagyerek körül
angyalok s virágok hunyorognak
s a nagymama már nincs sehol*

Oláh János fordításai

Ukrán összeállításunkat Oleg Mikitenko, a Vseszvit Kiadó igazgatója válogatta.

VOLODIMIR BAZILEVSKIJ

Az őszinte hang

Az őszinte hang hiánya megöli az irodalmat. Az őszinte hang adottság. Természetes képesség, aminek csak a hiányát vesszük észre.

Az őszinte hang szerves adományával rendelkezett Tarasz Sevcsenko. Tévedhetett, de sohasem volt képzetlen. Ezért tévedéseiben is őszinte volt.

Őszinte hangjuk másoknak is volt. De hangjuk nem volt állandóan őszinte, őszinteségük különféle okokból meg-megszakadt.

A bolsevik korszakban az őszinte hang gyakran elcsuklott, jöllehet sokaknál heves rohamokban elő-előtört.

A költők közül a kivételesen érzékeny tehetségű Volodimir Szvidzinszkijnél és Jevhen Pluzsniknál.

De hát nem a kivételekről, hanem a szabályról van szó.

Most már tudjuk: nagy hiba azt hinni, hogy ha megszűnik a cenzúra intézménye, ha megvalósul a politikai szabadság, az őszinte hang normává válik. Merthogy nem válik azzá.

Az a köznapiság, hogy lehetünk szabadok a rabok között és rabok a szabadok között, csak közvetve céloz arra, hogy nem elég a tehetség. Jellemre van szükség.

Az ember függő lény. Még a magánya is csak mások jelenlétének a következménye. Ezernyi eltérhetetlen szállal kötődik a hozzá hasonlókhhoz.

Innen ered a gyakran ösztönös, tudattalan, nagy félelem az őszinte hangtól. És elterjedt a színlelt őszinteség.

Ezért enged gyakran az egyén az olyan játéknak, amelyben az igazság helyébe az igazság látszata lép.

Az álarc-ember álarc-emberrel kommunikál, és megszokásból elleplezi a mindkettejük számára előnytelen igazságot.

Olyan mélyen belemerülnek szerepükbe, hogy nem veszik észre a hamisságot, és gyakran maguk is áldozatul esnek az általuk játszott előadásnak. Ez akkor fordul elő, ha túllépnek a határhelyzeteken, és a játék megszakad.

A rítus megszegése a kapcsolatok végét jelzi.

A szépirodalom, különösen a költészet rendkívül érzékeny terep. Itt az őszinte hang hiánya nemcsak káros, hanem életveszélyes.

Vaszilij Rozanov, kijevi levélírójára hivatkozva azt írta, hogy az írók *félnek attól, hogy saját arcuk legyen*.

De az író azért ír, hogy a saját nevében nyilatkozzék. Hogy megmutassa magát, a maga egyediségét, s nem azért, hogy azt a sablont sokszorozítsa, amely a személytelenséggel, az egyéniség elvesztésével kezdődik. A saját arc leplezése a bennünk levő irodalom leplezését jelenti.

Az a szerző, aki attól való féltelmében, hogy majd nem tetszik kortársainak vagy egyéb konjunkturális

okokból lemond önmagáról, automatikusan elveszti az őszinte hangot és a kioltott irodalom előállítója lesz.

A hazugságot, bármilyen kifinomult legyen is, előbb-utóbb felfedik és elítélik. Ez is az említett álarc. Állandó viselése fantom-létre ítél. A hiányzó jelenlét. Elég egy kicsit meglebbenteni az álarcot, hogy az írómester-ség drámája bizonyossá váljék.

A legötletesebb írói pirotechnikai bravúr sem képes megmenteni azt a verset, regényt vagy elbeszélést, amelyből hiányzik az őszinte hang. Ha az őszinteség-színlelő hajlam pusztító szenvedéllyé vált.

A költőknek tudniuk kell: a vers minősége az első mondatától függ. Ha itt nem a kellő hangot ütik meg, minden odavan. Ha a szöveget sikerül is elegyengetni, a tévedéseket nem lehet elrejteni.

Lev Tolsztoj, miután elolvasta Fjodor Tyutsev 1871-es programversét, ezt jegyezte fel: „T. M.!!!” (Tyutsev. Mélység.) és kihúzta a két első strófát. Mély gondolati töltésű vers, a feleslegtől megszabadulva remekművé változott.

A prózaírók is tudnak arról, milyen nagy jelentőségű az első mondat, amely megadja az őszinte alaphangot.

Mihajlo Kocjubinszkij *Elfelejtett ősök árnyai* című kisregénye így kezdődik: „Iván tizenkilencediknek született a hucul Palijcsuk családba.”

Vaszil Sztefanik *A levél* című elbeszélésének kezdő mondata: „Olyan világos volt a házban, hogy Hriciha anyó Ivanko minden ujját láthatta, ahol a falhoz ért.”

De mit is jelent valójában az őszinte hang? A tények pontos ismeretét? A természetes intonációt?

Ezt is, azt is. Meg a tizediket és a századikat. A legfontosabb az a szubsztancia, melyet nehéz megfogalmazni. Talán csak a zene képes rá.

Az egyik változatot Borisz Paszternak javasolta. Ez az az eset, amikor „véget ér a művészet és a televény meg a sors lélegzetét érezzük”.

De a lélegzetet vissza is lehet tartani.

Az őszinte hang a lélek összhangja, amely összpontosít, majd természete szerint kinyílik, akár egy virág.

A virág nem gondol arra, hogy pirkadatkor megcsípheti a dér. Az őszinte lélek sem a kellemetlenségekre gondol, amikor szóra nyílik.

Helyzete a növény némaságához hasonlítható, amelyet a fentebb idézett Vaszilij Rozanov a természet hangtalan mélységének nevezett.

Hogyan találjuk hát el az őszinte hangot, amelytől azután soha ne váljunk meg?

Nem tudom.

De egyben biztos vagyok: az őszinte hang minden nagy irodalom tengelye.

Misley Pál fordítása

DMITRO PAVLICSKO
A bűnbánat zsoltárai

(részletek)

V.

*Én nagy bűneim
Bocsásd meg Istenem,
Ha szülőföldemért
Ellened vétkezem!
Hazugnak hittem én,
Mint látónak a vak,
De megvilágosult
Bennem a pillanat.
Látóvá tett hazám,
Hazugságé gyűlöletem,
Hatalmasságaink
Elől elrejtezem.
Szolgát színelve én
Becsaptam zsarnokom,
Ki a lázadás szellemét
Dajkálva álmodom.
Nem szisszent föl a kard,
Elhagytam igazam,
Kezemben csak a pajzs,
Így adtam föl magam.
Az álarc eltakar,
Bocsáss meg Istenem,
Vén hetmant egykoron,
Adj kegyelmet nekem!
Ki Poltavára várt,
Hogy hadra keljenek,
És várt az igazságra,
Hogy a cár arcába vágja.
Bocsáss meg, Istenem,
Elveszett a csata,
A lelkemre zuhant
Sok ezer Poltava.
Ukrajnám szabad,
A holt feltámadott,
S ez boldogságot ad,
Ha élek, ha halok.*

Oláh János fordítása

XXIII.

*A függetlenség áldott idején:
Mikor Ukrajna-anyánk feltámadott,
A hamvukba holt imák és regék,
Az ősz szellemek és ősbibb panaszok,
A büszkeség, mely elfeledtetett,
A lányhomlokokon csillámló kék s arany –
Magasba törve mind életre kelt,
Nőtt, nőtt a fűszál, s a beton meghasadt,
Fellélegzett és megpezsdült a kert,
Színpompás lett a kiszáradt gyümölcsös,
Kit holtnak hittek, mind feléledett,
Hit és remény és erő ötvöződött.
Hol a rágcáló szű? Elköltözött,
Az ifjak szíve csupa rajongás ma,
Alvajáró a zord mélység fölött,
Biztos tartással, biztos igazával?
Szelleméről a holt anyag lemállt,
Győzedelmesen hágott a halálra –
És ott, hol az ég sötét gomolygás,
Arcot láttam a villámokon át,
Karját az Isten fölöttünk kitárta.*

XXIV.

*Ahogy a nap kihuny, s csillagos lesz a nappal,
Jeges kőburokzat nővi be a bolygót,
A kozmikus térben lelkeink összerakva,
Te vagy a fáklya, ki magmaként lobogsz most.*

*Olvad a jég: vizek borítják a földet is,
Nálunk rusnyább, kibe életet leheltek,
A nap a szabadság vágyával öltözteti
Állat-testét – az Istentől lelkesedett.*

Kovács István fordításai

VOLODIMIR BAZILEVSKIJ
Marcus Aurelius
győzelmes vereségei

Marcus Aurelius történelmi álom volt. A történelmi önfeledtség pillanata.

Mit tudunk róla?

Egyik szoborportréja az életszerűsége miatt vonzó. Tűnődő ifjú arc, kellemes vonások. Göndör haj. Finom, szinte lányos áll, gödröcskével. A koraérettség és a szelíd akarat kifejeződése.

Sem harciasságot, sem védtelenséget nem sugároz. Arany középút. A szenvedélyek és a kapkodó rohanás fölé emelkedő lélek egyensúlya. Egy melankolikus ember portréja, aki azonban valami olyasmit tud, ami sokak számára elérhetetlen.

Az ábrázolás megegyezik azzal a leírással, amely állandó arckifejezéséről fennmaradt. Olyan arc, amelyen sem öröm, sem bánat nem tükröződik.

Tizenkét éves korában a tudományok elsajátítására a sztoikusokhoz adják, ahol bölcs nevelőkkel körülvéve a majdani uralkodó buzgón készült elmélyült filozófiai tanulmányaira.

Antoninus császár örökbe fogadja, tudja, hogy később majd atyja örökébe lép. Mindez mély megrázkódtatást jelent az elmélyedésre hajló ifjú számára.

De Marcus Aurelius római volt és sztoikus. Mint római tisztelte a kötelességet, mint sztoikus, azt az elvet hirdette, hogy mindenkit a sorsa vezet. Zúgolódní a sors ellen hiábavaló dolog.

Nem szegült ellene, hanem megpróbálta megjavítani. Amikor teljhatalmú uralkodó lett, hasonlóan gondolkodókkal vette körül magát. Elhitte Platónnak, hogy az államok felvirágoznának, ha filozófusok irányítanák őket, vagy ha az uralkodók filozófusok volnának.

Marcus Aurelius kora a görög filozófia fejlődésének tetőpontját jelentette. A kollektív bölcsességet tisztelve a császár mindenféle kedvezményben részesítette a filozófusokat, magas állásokba emelte és magas javadalomban részesítette őket.

Filozófusnak lenni nagy tekintéllyel járt. Az akkori hatalmaságok mind kötelességüknek érezték, hogy legyen házi bölcsük, aki egyszersemind nevelői és gyóntatói feladatokat is ellátott. Azt a szerepet vette magára, mint ami a későbbi korokban a keresztény papoknak jutott. A házi filozófussal megbeszélték legfontosabb ügyeiket. Rendkívüli esetekben a filozófus a halálba is elkísérte urát.

A császári bőkezűség és rokonszenv hírére nemcsak ragyogó elmék, hanem különféle szélhámosok is repültek Rómába, mint darazsak a mézre, a birodalom minden zugából. Ott bonyolították nyereszkeskedéseiket, adták-vették a zsíros állásokat a beláthatatlan birodalmi térségekben.

A császár bölcsőbb volt annál, mint hogy ezt ne vetesse észre.

A felvirágzás azonban elmaradt. A gazdaság hanyatlott. A társadalom humanizálása, amire annyira törekedett Marcus Aurelius, gyilkos ellenállásba ütközött a légiónok részéről, amelyek csak egy nyelven, az erőszak nyelvén értettek. Megbomlott a fegyelem, mind gyakribbá váltak a lázadások és az önkényeskedések.

De ez nem Marcus Aurelius veresége volt, hanem a filozófiáé. Nem Marcus Aurelius, hanem Platón és Seneca veszített.

„A jóság húsz esztendeje” (Renan) nem változtatta meg az emberi természetet, de meglágyította atavisztikus vonásait.

Marcus Aurelius uralkodása mintha a bűnbánat gesztusa lett volna. Vezeklés a császárok kegyetlensége miatt.

Az uralkodó nem származásuk, hanem becsületességük, nemes lelkük és érdemeik miatt tisztelte az embereket. Enyhített a rabszolgák helyzetén. Támogatta a védteleneket, gondoskodott az árvákról. Igyekezett betiltani a véres gladiátorjátékokat. Amikor pedig ezt nem sikerült elérnie, megparancsolta, hogy szelídebb harci eszközöket használjanak.

Amfiteátrumba igen ritkán és akkor sem szívesen ment az uralkodó. A játékok alatt hivatalos dolgaival foglalkozott: olvasott, aláírt, hivatalnokokat fogadott.

Egész életében jósággal próbált felelni a rosszra. A rosszakaróknak úgy lehet legjobban megfizetni, ha nem leszünk hozzájuk hasonlók. Ez az ő egyik vezérével.

Gúnyolódtak rajta. Hadvezére, Cassius vénasszonynak nevezte, aki csak a filozófálgatáshoz ért. Azt állította, hogy az állam irányításához másfajta emberek kellenek.

A gunyoros Lukianosz a közhangulatnak megfelelően nevetségessé tette a szélhámos filozófusok külsejét: ha ezek a szakállukért tíz-tízezer sesterciust kapnak, akkor a kecskéknek is fizetnünk kellene.

A jóság a legnagyobb ínségben sem hagyta el Marcus Aureliust. Amikor a már említett Cassius fellázadt ellene és magát császárrá kiáltotta ki, ő, a törvényes császár igyekezett megóvni a lázadó életét. A legyőzött vagyonáról az államkincstár javára lemondott.

Ez a különös uralkodó nem szeretett háborúzni. A Capitolumon látható lovas szobra nem sugároz harciasságot. Mégis, jöllehet nem kedvelte a háborút – s ez is egy ellentmondás –, kiváló hadvezér volt.

A pártusok, kvádok, markomannok és más barbár népek feletti győzelmei akár vereségnek is tekinthetők, ha ő maga nem kételkedett volna törvényességükben.

A rómaiakat mentette a filozófus, a filozófust a római. Előkelő nemzetség leszármazottja.

Mégis, katonaként megnyerte a csatát, de mint bölcselő elvesztette azt. Ez a kényszerkettősség tükröződött élete legnagyobb művében is, amely a halála után került elő.

Könyvét a császár tábori körülmények között, a sátrában írta, nehéz, harci hétköznapiak után, többnyire „a szomorú északi telek idején” (Renan).

A kis terjedelmű, görög nyelvű kézirat, amelyre személyes holmijai között bukkantak, az emberi szív és értelem kivételes alkotásai közé tartozik.

Marcus Aurelius önmagához írta művét, és nem kortársai vagy utódai okulására. *Elmélkedéseit* vallomásoknak is nevezik, de ez nem vallomás a Szent Ágoston-i vagy a Rousseau-i értelemben, bár vallomásosság kétségkívül van benne.

A mindennapokra szóló intelmek gyűjteménye. Mindazokra a kérdésekre próbál válaszolni, amelyeket az élet ad fel a halandó embernek. Nem dacolás és verseny a sorssal, hanem verseny is és küzdelem is. Az öntökéletesítés, az önkorlátozás és a lemondás útján. A lelki aszkézis és a múlt dolgokról való lemondás útján.

Marcus Aurelius remekművének ereje mindenekelőtt etikai igényességében van. A tökéletlen emberi természet tökéletesítésére irányul; az ember legnagyobb féltelme a halálféltelme.

Marcus Aureliust követve értelmetlen dolog félni a haláltól. A halál is a természet műve. A test csupán az életerő egyik törékeny megjelenési formája. Ha a test csak részecskéje az egésznek, akkor semmi olyan nem történhet vele, ami ne felelne meg az egész természetének. Minden anyagi igen hamar eltűnik a világlényegben, elnyeli a világértelem. De ami elhal, nem hull ki a világból.

Tiszta formában megjelenő materializmus. A sztoikusok természetfilozófiájukat tekintve materialisták voltak. Talán ezzel magyarázható fatalizmusuk.

A pogány Marcus Aurelius fatalizmusán – reflexióinak nyugodt folyama ellenére is – olykor áttör egyfajta ellenkezés vagy zúgolódásféle az igazságtalansággal szemben: a halál világbíró Nagy Sándort egy sorsra jutatta öszvérhajcsárával.

Ez nem a császár gyengesége. Ez ösztöne a létezőnek, amelynek nem elég az ész érvelése. Reflektor-impulzus az eltűnés fenyegetése előtt.

Az ilyen lelkiállapot az élet felülvizsgálatára ösztönöz. Marcus Aurelius is áttekintette életét.

Az általa rajzolt kép szinte idillikus. Visszapillantva életének fordulataira, a császár felsorolja azokat az embereket, akiknek közülük volt az ő sorsához. Valamennyien csodálatos, nagyszerű emberek: nagyszülők, szülők, nővére, tanítói, rokonai és barátai.

Senkit sem akar megsérteni. Ő a szerető unoka, érzékeny gyermek, figyelmes fivér, jószívű barát. Még a nagyapja szeretőjére – akit pedig nem szívelt – sem mondott rossz szót. Csak úgy mellékesen szólta el magát: az isteneknek köszönheti, hogy hosszabb ideig nem nevelkedett ezen asszony környezetében.

A sztoikusok a boldogságon a lélek egyensúlyát és a szenvedélyekről való lemondást értették. Vajon ő boldog volt-e?

Igen, feleli a sztoikus Marcus Aurelius, mert minden kellemetlenség ellenére, nem szomorú, nem esik kétségbe, nem fél a jövőtől, vagyis nem törte meg mindaz, ami vele történt.

De mi történt vele? Milyen kellemetlenségek érték?

A sztoikus Marcus Aurelius meg volt elégedve a feleségével. Hálás az isteneknek azért, hogy asszonya engedelmes, odaadó és egyszerű.

A történetírók más véleményen vannak az ifjabbik Faustínáról. A császár ledér erkölcsű felesége még a matrózokkal és a gladiátorokkal is lefeküdt. A férje erényei idegenek és érthetetlenek voltak számára. Férjének a császári udvar vigalmai és az amfiteátrumban rendezett véres játékok iránti undora, az élet örömeitől való tartózkodása, szomorú arckifejezése, nyájas mosolya, nyugodt hangja idegesítette őt és taszította tőle. Ha valaha szerette is férjét, hamar csalódhatott benne, és igyekezett válogatás nélkül minden gyümölcsöt leszakítani az élet fájáról.

Kalandjairól egész Róma tudott. A színészek név szerint emlegették számos szeretőjét.

Amikor azt tanácsolták a császárnak, hogy váljon el tőle, Marcus Aurelius rá jellemző szomorkás mosolyával válaszolta, hogy nem teheti, mert akkor vissza kellene adnia a hozományát.

A történetíró azt írja: a világot vezérlő értelem, amely a fennkölt lelkek tökéletesítéséről gondoskodik, a legnehezebb megpróbáltatást küldte Marcus Aureliusnak: a feleségét, aki nem volt képes megérteni őt. Amikor váratlanul elhunyt, a szenátus a császár kérésére istenítette őt.

Mindez mit jelent? A felszarvazott császárt nem nyomasztotta a nehéz teher? Nem vette észre a feleségét? Nem akarta észrevenni? És hogy lehet ezt összeegyeztetni azzal, amit tábori sátrában írt? Hogy nevezhetjük? Ármánynak? Szent hazugságnak?

Marcus Aurelius, aki boldogtalanságában látszólag boldog volt a feleségével, még szerencsétlenebb apa

volt. Megszegve a római hagyományt, hogy csak arra méltó ifjút jelölhet utódjául, ő a fiát, Commodust tette meg örökösévé.

Commodus az apja ellentéte volt. A sors szép külsővel, kivételes fizikai erővel ajándékozta meg, ész dolgában viszont szűken mért neki. Kegyetlenkedő, részes ember volt, éjszakánként a nyilvánosházakban ténfergett, nappal saját kezűleg öldöste a vadállatokat az amfiteátrumban, ahol a császárok közül elsőként lépett fel mint gladiátor. Ez hallatlan arculcsapás volt a közvéleménynek. Azt olvassuk róla, hogy 725 alkalommal szerepelt gladiátorként. Könnyörtelensége nem ismert határt. Gyilkolt szenátorokat és egyszerű polgárokat. A tulajdon felesége és a nővére is áldozatául esett.

A császárság szelleme, amely mintegy homályban maradt az Antoninus-dinasztia alatt, újra feltámadni látszott. Feléledt Tiberius, Caligula, Néró vészjósló árnya.

Az építmény, amelyet oly nagy következetességgel és igyekezettel emelt Marcus Aurelius, egyszer csak inogni kezdett. Mindez azonban a császár halála után történt.

Marcus Aurelius jelképes személyiség volt. Hozzá kapcsolják az antik világ végét. A császár háborúkban aratott győzelmei és reformista erőfeszítései ellenére a Római Birodalom életereje elapadt.

De ő maga is – az askéta típusú, sápadt és korán megöregedett ember – ennek a hanyatlásnak a megsemmisítője volt.

Az antik világ napja feltartóztathatatlanul leáldozott.

A történelem horizontján megjelent a keresztény kor halvány fénye.

Marcus Aurelius személyiségének tragikuma rejlik abban is, hogy jóllehet világszemléletében és életmódjában a jövőendő korhoz kötődött, mint császár és római kénytelen volt így vagy úgy küzdeni ellene. A történelmi szakadék kiszélesedett.

Commodus megszegte azt az atyai szabályt, hogy nem kell a cészárok útját járni. Római Herkulesnek kiáltotta ki magát, és megkövetelte, hogy áldozzanak neki, akár egy istenségnek, még az Örök Város nevét is Commodus városára akarta változtatni.

A rómaiak nehezen hitték el, hogy Commodus Marcus Aurelius fia, inkább Faustina hűtlenségének számlájára írták.

Sejtette-e Marcus Aurelius, milyen szörnyeteg rejtőzködik a fia személyében?

Nem sejtette, tudta. Mint ahogy Faustina hűtlenségéről is tudott.

A tragédia nyomai kiolvashatók a könyvből. Egyes híresztelések szerint a császár a fia halálát kívánta. Meg akarta fosztani őt a hatalomtól, de már késő volt. A fiú

árnyékot vetett a kanonizált atya fényes alakjára. Az életrajzírók el akarták tüntetni az árnyékot.

Bárhogy volt is, Marcus Aurelius saját élete csődjét személyesítette meg.

De hogy tudott élete drámája fölé emelkedni? Honnan merített erőt hozzá?

Ennek megértéséhez azonban tisztáznunk kell Marcus Aurelius egyik legfontosabb alapelvét: a dolgot olyannak fogadjuk el, amilyennek ideáljaink szerint lenniük kell, s nem olyannak, amilyenek valójában.

Ennek ellenére érezzük, hogy ez nem a teljes igazság.

A British Múzeumban látható Marcus Aurelius egyik szoborportréja, amely őt főpapi ornátusban ábrázolja.

Van valami kimondatlan ebben a portréban. Ezt a kimondatlant Marcus Aurelius magával vitte a sírba.

Mi mást tehetnénk, szemügyre vesszük lelki alkatát.

Élete könyvében minden megtalálható.

Mai szemmel nézve sok benne az evidencia. De nyilvánvaló dologga csak azért válhatott, mert tizennyolc év-százada írták. Marcus Aurelius korában persze nem volt az. És az akkori divat hatása sem érezhető írásában, hiszen az újdonságok hajszolását az ízléshiány jelének tartotta.

A könyv parancsokat tartalmaz, az önmagához intézett parancsokat. Nagyon csökkent volna a hatása, ha teteleit nem szentesíti szerzője élete.

Maga sem sejtette, hogy a keresztény életideál hírnöke lett, pedig a keresztényüldözések alól ő sem vont ki magát. A példa egyedülálló, hiszen Marcus Aurelius politeista volt és római császár.

Meghajolt a sztoikus Epiktétosz előtt, akit példaképének tekintett. Epiktétosz viszont rabszolga volt, így nem volt veszténivalója. Marcus Aurelius császár mérhetetlenül sokat veszített.

Fiatal éveit óta készült élete hőstettére. A cinikusokat (künikoszok) utánozva ő is csupasz deszkalapokon aludt. Csak ritkán engedett anyja kérlelésének, hogy vékony állatbőrrel vonják be a deszkát.

A sors mintha szándékosan állított volna számos akadályt elé, hogy lehetetlenné tegye haladását. De ő legyőzte az akadályokat.

Marcus Aurelius értő pszichológus módjára azt tanácsolja, hogy még az állatok iránt se érezzünk úgy, ahogy az emberek egymás iránt éreznek.

Tudatában volt annak, hogy az évek múlásával csökkennek az ember értelmi képességei, hogy mindenkit fenyeget a felfogóképesség tompulása. Tehát sietni kell.

Az emberi élet tartama pillanat; minden testi dolog rohanó vízfolyás; minden lelki jelenség álom és ködkép; a test romlandó; a lélek ide-oda kapkodás, a szerencse kifürkészhetetlen, a hírnév bizonytalan. Mulandó az is, aki dicsőít, és az is, akit dicsőítenek; aki emlé-

kezik, és az is, akire emlékeznek. (Huszi József fordítása nyomán. Marcus Aurelius *Elmélkedései*. Európa, Bp., 1975.)

Valaki rosszul viseltetik irántad? Ne törődj vele, ez az ő dolga. Nem az a dolgod, hogy arról fecsegsz, milyen tisztességesnek kell lennie az embernek, hanem hogy te magad tisztességes légy.

Hol nyíltan, hol közvetve Marcus Aurelius elismeri önnön gyengeségeit, amelyek végül is erényekké válnak. Felejtsd el a könyveket, fékezd tudásszomjadat, az idő elmúlik. Ne díszítsd gondolataidat, ne ragaddtasd magad bőbeszédűségre, ne törekedj arra, hogy egyszerre sokféle dologgal foglalkozz. Kortársaidat nyerd meg magadnak, s ne gondold az utódokra. Mi közöd hozzájuk?

Szemrehányást tesz magának: a sír szélén állsz, és még mindig nem szabadultál meg a sietségtől, a hívságtól.

Magát győzi meg: a siker feltétlenül eljön, ha minden dolgot úgy intézünk, mintha az a legutolsó feladatunk volna.

A császárok és filozófusok szembeállításakor Marcus Aurelius az utóbbiaknak adta meg az elsőbbséget, mert ők képesek meglátni a dolgok lényegét.

Sajátos elképzelése van a gögös, jóllakott és öntelt emberekkel való bánásmódról. Azt tanácsolja, hogy képzeljük el őket evés, alvás, szerelmeskedés és szükségük végzése közben.

Marcus Aurelius könyve kitűnő életrajz. A jószág felé irányuló belső mozgás rajza.

Jellemét szinte a tenyerünkön látni, amikor bevallja, hogy az ember sehol máshol nem érzi magát olyan kellemesen és gondtalanul, mint a saját lelkében.

Marcus Aureliusnak az a szentenciája, hogy ami nem hasznos a kaptárnak, az a méhnek sem hasznos, mély, burkolt mondanivalót tartalmaz.

Mint olyan ember, aki önmaga fölé tudott emelkedni, Marcus Aurelius a tragikus dolgokról is tudott derűs hangon beszélni: hamarosan mindent elfelejtesz, és – ennek megfelelően – rólad is megfeledkeznek.

Marcus Aurelius írása a talajvesztés állapotáról adott finom helyzetjelentés.

Magányos színésznek is nevezték őt. Ha ez színészet volt, akkor az előadást szünet nélkül játszották. Élethosszig.

Különös dolog. Az, amit az egyházatyák később a lét legfelsőbb törvényének hirdetnek meg, a pogány Marcus Aurelius számára napi viselkedési norma volt.

Bölcsessége abszolút, írja biográfusa, eljutott arra a pontra, ahol az ember már sem örömet, sem felháborodást nem érez. Változatlan nyugalommal, arcán a szomorkás elidegenültség kifejezésével állt a maga látha-

tatlan lelki magaslatán, és az igazak tekintetével szemlélte a világot.

A betegség egy Duna-menti hadjáratban érte utol. Mint mindig, az általa aratott győzelmek nem örvendeztették meg. Akkorra már elveszítette ifjúkori barátait.

Közeledni érezvén halálát, Marcus Aurelius nem vett ételt és italt magához. Betegsége hatodik napján, a történetíró szavai szerint, magához hívta környezetének hozzá közel álló tagjait, és a reá jellemző könnyű iróniával beszélt nekik a halálról.

Amikor azok sírásban törtek ki, a császár elmosolyodott: „Ne sírjatok. Én megyek elsőnek, ti majd csak utánam jöttök. Inkább a légiókkal törődjétek.”

Az utolsó napon a sors a legnehezebb megpróbáltatás elé állította: találkoznia kellett méltatlan fiával.

Majd magára húzta takaróját, mintegy elhatárolódván mindattól a szörnyűségtől, amelyben birodalmát hagyta.

Éjszaka jött érte a halál.

Átadjuk a szót Renannak: „Testét Rómába szállították, és Hadrianus mauzóleumában temették el. A nép iránta érzett szeretete megható módon nyilvánult meg. Annyira szerették, hogy soha sem a teljes nevén emlegették, vagy a címei után, hanem életkortól függően ki »Marcus atyánknak«, ki »Marcus testvérünknek, Marcus fiamnak« nevezte.”

Halála után a szenátus és a nép Marcus Aureliust az istenek közé emelte. Egy évszázad múltán is a házi istenek között őrizték szobrocskáit.

Sohasem volt törvényesebb kultusz, mint az övé, összegzi Renan.

A történelem nem felfelé tartó mozgás szerint halad. Újabb Marcus Aureliust sem teremthet. Annál magasabbnak és vonzóbbnak érezzük magányos alakját.

Marcus Aurelius mint államférfi egy utópia áldozata lett. Áldozata azonban megnemesíti az emberiséget.

A filozófia nem mentette meg a római világot a pusztulástól, de fennállása óta először a közjó felé haladás – ha csak rövid időre is – elvitathatatlan ténnyé vált. Az uralkodók önkényeskedéseivel és gonosztetteivel megterhelt kollektív emlékezet legalább rövid időre megpihenhetett.

Az etika és az erkölcs a figyelem középpontjába került. A bölcs uralkodó példája tűnődésre és a lélek munkájára ösztönzött. Az emberek, tudtukon kívül, egy kis időre megjavultak.

Marcus Aurelius megnyerte azt a csatát, amelyet sem Nagy Sándor, sem Julius Caesar, sem Pompeius, sem Hannibál, sem Napóleon nem nyerhetett meg.

Önmagát győzte le.

Nem csoda, ha ridegnek érzi ezt a fennkölt magányt.

Misley Pál fordítása

LINA KOSZTENKO

Szállongó négysorosok

*

*Tágas térségek után vágyom de sokkhatásuk nélkül
Füvek példáját tartom számon fölnövekedésük
S várok valami oly csodára mint a zene, amelyben nincsen móka
S egy szónak értelmére vágytam az örökkévalóra*

*

*Kányafa korállfüzér-ékes
s neked az autó szédületével
vad versenypálya – az Élet
Sorsomat kérdem ez a végzet?*

*

*Bölcs öregek mondták a hegyháton –
Ha elfáradtál pihenj a hágón
És nézz körül mintha az ormon volnál
Tovább csak az megy aki jobb a jónál*

*

*Hű itt mindenki lángész! Babérral alig győzik
És mennyi szobor mennyi vátesz és mennyi múltidő-sík?
A fejlődésről gondolkodók a nincsről csevegnek itt
Ha az értelem-hálót a pók Versekből szövögeti*

*

*Zenét mind több zenét s kevés latolgatást
S hogy hiába – ne hajtogassuk soha
Hisz létünk nem más: túlélési vágy
De bölcs az idő – törli az Álmokat.*

*

*A bolygós emlékkép csillagrobbanás
Az ősbárlangok jég-lehelete
A múlt időben lassúdabb a tánc
A TIT-korszaknak szól a füttyjele*

[Árny, árnyék...]

Árny, árnyék, alkonyat, sárarany nap.

Imádkoznak s rínak a fehér rózsák.

Talán én, te, vagy más láthatatlan

ott üldögél, hol véget ér a tornác.

Tán valakit vár, könnyhullatóan –

valaki jó, jön, zárnyikorgatást hall.

Talán fölkel, és köszöntést mondva,

a földet érinti bús homlokával.

Hol vannak, kik e hajlékban éltek?

Mily tágas e világ, s csodás a lét is!

Az utód búja – akár a méhek

táncszárnyalása a mennyei rétig.

Lehetséges, hogy ezer év múltán

génjeimben végleg elszenderedve

e földön keresem családom múltját,

gyászdalban, regékben, hősénekekben.

Kút, kerekeskút, hová a hangod?

Mért dermedt belé az eperfaág is?

Bedeszkázott ablakok, ajtók –

rozsdamarta a kulcslyuk, a zár is.

Esőverte a házfal fehére.

Ki sírja-ríja át az éjszakákat?

Legmagányosabb magány a végzet,

a semmit teszi csak sütőlapátra.

Tán vétkeinkre és fájdalmunkra,

s az árva lelkeknek ez volna gyógyír –

hűlt emlékképe ablaknak, kútnak,

mezsgye és körtefa... ki mond itt jó hírt...

Kovács István fordításai

JEVHENYIJA BOZSIK
Eljő majd az az idő

Egyedül van. Magányos. Odakint, az esti utca forgatagában mindenütt párok, kettesben az emberek. Mennek, megállnak, ácsorognak. Nevetnek. Vitatkoznak. És továbbmennek. Látszik, ennek így kell lennie: a magányos ember tekintete a tömeget nézve többnyire nem a magányos járókelőket ragadja meg, hanem a tovasiető vagy az ábrándozó párokat. A rokkant ember is elsősorban mások lassú vagy heves, hanyag vagy ruganyos lépteit figyeli.

Egyedül van. Magányos. Attól a naptól kezdve, amelyről azóta is pletykálnak a szomszédasszonyok. „Rendkívüli eset: a múltkor részegen jött haza az ura. És akkor mi van? Csak egyetlen alkalommal fordult elő, te meg, te ostoba, mekkora patáliát csaptál, még a holmiját is összepakoltad. Egy ilyen embert kidobni!” De én egy szót sem szólok erre, csak sietve kinyitom a lakásajtót, és hamar be, be a szobámba, ahol már senki sem tesz nekem szemrehányást, ahol csak én vagyok, meg mindaz, ami az enyém.

Csak egyetlen alkalommal. Ez igaz. Csak egyetlen alkalommal jött későn haza. Kigombolkozva, szánszán. Zavaros tekintettel, leplezett büntudattal nézett körül a lakásban.

– Mit állsz ott, mint bolond a búcsúban! Gyere ide! Nem hallod, mit mondtam? Én! Én ... – éreztem, ahogy vasvilla tekintete hol a kezembe, hol az arcomba fúródik. – Nem akarsz idejönni? Hát ezt érdemelted tőled! Térden csúszhatnál előttem. Te... Mi vagy te? Hogy is mondják? Na, majd eszembe jut. Pedig ha én, marha, akkor nem könyörülök meg rajtad, máig ott tartanál... A kultúrházban, emlékszel, a sarokban. Még táncolni se kértek fel. Megsajnálalak. Most mit kalimpálsz itt nekem a kezeddél, ne komédiázz, nem a színpadon vagy! Velem, tudod-e, micsoda nők szemeztek? Nem olyanok ám, mint te! Nem is szép, nem is okos,

ez vagy te. Csak a furcsaságaid. Most meg mi a kórság jött rád, mereszted a szemed, kapkodszt levegő után? Ismerjük az efféle praktikákat. Zina persze, az más. Ő belevaló lány. Ihatsz is vele, meg jókedvre derít. Velel meg egy nap egy esztendőnek tűnik. Zina most is... Én meg... igába hajtottam a fejem... Mi vagy te?

Csak egyszer. Egyetlenegy alkalommal.

– Menj innen. Hagyj békén. Ne mondj semmit. Tudom, mit akarsz mondani. Menj már! – kérlelte a férfit.

Elment. Másodszor is megkönyörült rajtam. Elment.

„Nyughass már, te bolond – a szomszédasszonyok máig nem felejtették el az esetet. – Micsoda beszéd ez? Még csak most kezdték az életet. Még minden előttetek van. Persze, ha lennének gyerekeitek... Egy szavadba kerül és visszajön hozzád.”

Lázassággal rohanok a lakásba, be a szobámba. Oda, ahol magam lehetek, ami csak az enyém. Az ablakhoz lépek. Odakint, az esti utca forgatagában mindenütt párok, kettesben az emberek. Talán én is megtalálom egyszer... valahol. Egyszer majd csak meghallom valakinek a lépteit, felismerem. Felismerem? Hát mégis...?

Végül is, az élet mindig nyújt valamit, amiért hálásak lehetünk. Csak észre kell vennünk, idejében, a kellő pillanatban, s meglátjuk... meghalljuk.

A szomszéd lakásból minden este hallom a Pikkargyíjszka Tercija vokálegyütttest, olyan rafináltan, olyan csábítóan éneklük:

*Eljő majd az az idő,
Mikor eszedbe jutok,
Eljő majd az az idő,
Mikor visszagondolsz
az együtt töltött napokra...*

És én napról napra ámítom magam, napról napra reménykedem...

Eljő majd az az idő...

Az én időm. Az én óráim. Az a perc.

Misley Pál fordítása

BAZILEVSKIJ, VOLODIMIR (1937, Pavlis) költő, prózaíró, esszéista, műfordító.

BOZSIK, JEVHENYIJA (1936) prózaíró.

BUZKO, IHOR (1974, Krivoj Rog) prózaíró, most közölt novellájával azonos című kötetéért 2002-ben elnyerte a Szmoloszkip Kiadó díját.

ILLJA, VALERIJ (1940–2005) költő.

KOSZTENKO, LINA (1930, Rzsiscseva) költő, a mai ukrán költészet kiemelkedő képviselője, Sevcsenko-díjas. Több verse magyar fordításban is megjelent folyóiratokban, antológiákban.

MAHNO, VASZIL (1964) költő.

TARASZJUK, HALINA (1948, Orlivka) költő, prózaíró, a *Literaturna Ukrajina* című folyóirat rovatvezetője.

PAVLICSKO, DMITRO (1929, Sztopcsetovo) költő, kritikus, műfordító, politikus, Sevcsenko-díjas. A kilencvenes években a RUH ellenzéki társadalmi szervezet egyik vezetője volt, majd parlamenti képviselő, diplomata. A hetvenes években a *Vseszvit* című világ-irodalmi folyóiratot szerkesztette. Több verse megjelent magyar fordításban folyóiratokban, antológiákban. Önálló fordításkötete *Fénylő kétségben egy madár* címen látott napvilágot 1981-ben.

IHOR BUZKO Csontváz a szerkesztő íróasztalában

„Azt hiszem, minden valamirevaló újság szerkesztőjének íróasztala tele van emberi csontvázakkal...”

Tenyérével végigsimított sima, politúrozott íróasztalán, amely először emlékeztette egy drága koporsóra, olyanra, amelyet a nyugati filmekben látni – fényezett, négyszögletes, intarziás, oldalt sárgaréz pántokkal és fogókkal. Láda azoknak, akik sokat tudnak.

A fenti, tréfásnak hitt megjegyzést látogatója nyilván jó előre kigondolta, meglehet, bizonyos mértékben az a céllal, hogy oldja a légkör feszültségét, és a beszélgetést kevésbé hivatalos mederbe terelje. De hogy hihette ez a kezdő újságíró, hogy neki hasonló humorérzéke van? És hogy neki, az ő posztján, egyáltalán van humorérzéke?

Érezte, hogy ajkát egy pillanatra cinikus mosoly hagyja el. Ma már másodjára.

A nő természetesen azonnal megértette, hogy e nélkül a mondat nélkül is boldogult volna. Sőt, meglehet, hogy e nélkül nagyobb sikert ért volna el. Végül is, a mondás nem volt túl eredeti – mindössze azt jelentette, hogy sok család őriz kívülállókra nem tartozó családi titkokat. Adott esetben szakmai titkokról volt szó, amelyek súlya alatt, a látogatója szerint széteshet az ő íróasztala.

Kitöltötte magának a maradék konyakot, és az üres üveget a padlóra tette. Észre kellett vennie, hogy a konyak csuda gyorsan elfogyott. Nem is nézett az órájára, mivel tudta, hogy attól nem lesz könnyebb – odakint már rég besötétedett.

A lány reggel telefonált neki, és megállapodtak, hogy találkozni fognak. A dolog egyszerű volt, ha nem is teljesen szokványos. A fiatal újságíró interjút kért tőle, a tekintélyes újság szerkesztőjétől, hogy avassa be őt – ahogy a lány mondta – „a saját lapja sikerének titkaiba”.

Az asztala mellett tornyosuló újsághalmazról elvette a legfrissebb számot, és elégedetten nézegette az első hasábot.

„A fenébe is, valóban jól sikerült” – dörmögte csak úgy, magában, s egy korty konyakkal leöblítette mondatát, majd egy futó grimasszal csettintett hozzá (ronda szokás, amitől, nem tudott leszokni), és beleszorgolt a friss újságba. Valóban, nem egészen két év alatt sikerült felemelnie az addig kevésbé ismert lap pél-

dányszámát olyan mértékben, hogy az már-már telefonszámra emlékeztetett. Teljesen logikus feltételezés tehát, hogy ő ismeri a siker különleges receptjeit. Jól lehet bármilyen siker alapreceptje a mindennapi alapos, aprólékos munka. Ezzel a hangzatos magyarázattal éltek előtte is, és nyilván ezután is fognak. Egy szóval, amikor beleegyezett az interjúba, azt gondolta, hogy nagyjából tudja, miről fog beszélni. Annyira elfoglalt volt akkor, hogy fel sem ötlött benne, hogy elutasítsa a kérést és kijelölje a beszélgetés időpontját. Néhány óra múlva pedig a lány már ott ült nála a szerkesztőségben a kopott bőrdíványon.

A csinos farmerkosztümbe feszülő idomok értelmes tekintettel egészültek ki, s az egész beszélgetés esztétikuma kellemes hatást tett rá. Sőt, mi több, az sem bosszantotta különösebben, hogy ismerkedésük során kissé hosszúra nyúlt a beszélgetés „általános része”, s ez nagyon jó jel volt, figyelembe véve az ő jellemző krónikus időhiányt. Egy pillanatra még érdekesnek is találta, hogy interjúalany lehet, noha ez különösebben nem legyezgette a hiúságát, de azért nem rossz reklám a lapja számára. Úgyhogy semmi rossz szájíz nem maradt volna benne, ha a lány nem hozakodik elő ezzel a viccesnek szánt megjegyzéssel a szerkesztői asztalba rejtett csontvázzal.

Ekkor értette meg, hogy nem kellett volna beleegyeznie ebbe a beszélgetésbe. A nő nem azért jött, hogy meghallgasson még egy klasszikus előadást az újságíró művészetéről. A csontvázakat akarta látni szekrényében, vagy az íróasztalában.

Bosszúsán nézte, hogy villog a kis zöld szem a számítógép sötét monitora alatt. Nagy kedvet érzett ahhoz, hogy kirántsa a vezetékét a konnektorból és összetörje a gépet, hogy ez a zöld szem végre kihunyjon, és ne fenyegetsen azzal, hogy bármelyik pillanatban kivilágosodik a monitor. Csak úgy kirántaná a zsinórt, majd eloltaná a világítást, bezárná a boltot és hazamenne. De nagyon jól tudta, hogy pár pillanat és megérinti az „egret”, mire a monitor bekapcsol, és ő marad.

Nehézkesen felemelkedett helyéről, majdnem feldőntötte a székét, és kissé bizonytalan léptekkel a titkárnői asztalhoz ment. Volt még egy rossz szokása, amitől nem tudott megszabadulni: titokban szerette megdézsmálni a titkárnője cigarettáját. Most is majdnem egy tele dobozt talált az íróasztal felső fiókjában (mintha a nő szándékosan tette volna oda, hogy megkísértse őt). Nem gyakran folyamodott ilyesmihez, mondjuk egyszer-kétszer egy hónapban, és csak azért, mert tudta – ha ő egyszer egy teljes csomag cigarettát vesz magának, újra zsinórban fog rágyújtani. A fényes doboz tehát a helyén volt, és ez megmentette attól,

hogy esetleg nagyobb csikkeket keressen a hamutartóban. A második vagy a harmadik szippantás után kifújta magából az egyébként sem túlságosan erős lelki ismeretfurdalást és újra asztalhoz ült.

Egyébként majdnem egy óra hosszat beszélgettek, ami jóval több volt, mint amire számítani lehetett, és mindabból, amit elmondott a lánynak, végül is egészen takaros cikk kerekedhetett. Segítségére volt szerkesztői tapasztalata és a lány azon igyekezete, hogy ha kezdő újságírónak látszott is, azért borzasztóan tehetséges kezdő benyomását igyekezett kelteni, valamint az a közös vágyuk, hogy ne azzal a tudattal váljanak el: kölcsönösen átvették egymást. Valószínűleg az interjúk nagy része így születik.

Néhány érdekes esetet, történetet is el kellett mondania szerkesztői múltjából. Elbeszélésének egyes részletei egyszerűen csak érdekesek vagy mulatságosak voltak, mások viszont okulásul szolgálhattak, de ami a legfontosabb, az elmondottak nem akadhattak fenn a lehetséges cenzúrán, ezért az interjú alkalmas volt arra, hogy bármilyen kiadványban megjelenjék.

Amikor a végén vendége visszatette táskájába a diktafont, nagyon elégedettnek látszott, talán akkor még nem jött rá, hogy a csontvázak, amelyekre ő tapintatlanul rákérdezett, továbbra is érintetlenül maradtak az asztalfiók homályában. Képletesen szólva, az öreg íróasztal sokoldalú bemutatása során magyarázatot kellett fűznie a fényezett asztallapon fellelhető karcokhoz és az évek során az asztal mellett ülő nevezetes személyiségek cigarettaparazsa által okozott nyomokhoz, miközben egyetlen fiókot vagy oldalrekeszt sem nyitott meg. Magában nagyra értékelte a lány dicséretes tájékozottságát, ám ragyogóan kívágta magát semmire sem kötelező általános frázisokkal. Eközben a nyelve annyira megoldódott, hogy vendége gyorsírással akár a kész cikket lejegyezhetette.

Miért is kellett volna tudnia, hogy az egyik, általa említett név olyan ember írói álneve, aki már fél éve nincs ezen a világon.

Hirtelen élmélygés fogta el, ezért megkezdett cigaretta-táját idegesen elnyomta a bronz hamutartóban, amelyet a vendégek asztalán tartott. Mindez arra utalt, hogy hamarosan még egy rossz szokásától megválízik.

A monitor alatti zöld szem folytatta kitarató, alattomos lüktetését, s ez arra emlékeztette, hogy ideje befejeznie a napot.

Az említett nevek a megboldogult Valerij kedvelt és gyakran használt, de nem egyedüli írói nevei voltak. Ezzel a kétségtelenül tehetséges újságíróval közel két évig dolgozott együtt, majdnem a lap alapítása óta, de együttműködésük meglehetősen különösnek tetszett.

Valerij elektronikus postával küldözte a maga cikkei, a tiszteletdíját a bankszámlájára utalták át, ezért gyümölcsözőnek mondható együttműködésük egész ideje alatt mindössze kétszer vagy háromszor találkoztak, úgyhogy még ismerősnek is csak némi túlzással nevezhette őt. Idővel szinte irreális személynek tetszett, az internetes játékok virtuális szereplőjének, aki csak ott, a világháló zugaiban létezik, ott vándorol szintről szintre, megkerülve a veszélyes helyeket, magának titkos fájlokat szerez csupa értékes információval, és időről-időre megküldi neki a cikkei. Egyébként, az esetek többségében, egy valamennyire is gondolkodó szerkesztőnek nem feltétlenül kell személyesen ismernie szerzőjét. Az a fontos, hogyan dolgozik az illető, milyen információkkal rendelkezik és természetesen, hogyan ír. Mindezt Valerij kiválóan csinálta. Kitűnő szimata volt, érdekes titkokra bukkant, és értett hozzá, hogy megfelelően kibontsa őket, hogy az események középpontjában maradjon, és keresse a találkozást a megfelelő emberekkel.

Ma már nem tudná megmondani, mikor és milyen alkalommal látta utoljára. A temetés ezúttal figyelmen kívül hagyható.

Az újságíró haláláról kiadott hivatalos közlemény ízléstelenül banális volt. „...Hajnali két óra körül, VAZ 2109 rendszámú személyes használatú gépkocsiját vezetve... ittas állapotban, elvesztette uralmát a kormány felett, letért az útestről és az út menti villanyoszlopnak ütközött, s az ekkor szerzett sérülései következtében a helyszínen életét veszítette.”

Némi saját nyomozás nagyjából megerősítette a hivatalos verziót. Valóban, éjfél után két óra tájban, egy jól kivilágított útszakaszon, valóban, a saját lestrapált kocsijával, és valóban ittas állapotban lerepült az útról, és egy betonoszlopnak ütközött. Azt nem sikerült megállapítania, hol tartózkodott éjfél után, és hova száguldott olyan későn akkora sebességgel. Egyébként ki fog logikát és következetességet keresni egy ittas ember tetteiben?

Hát ez van. Se lövések, se egy váratlanul elébe vágó kamion az útkereszteződésben, se kábítószer túladagolás, sem véletlen fürdőszobai baleset, sem váratlan leugrálás a tizedik emeletről. Csak közlekedési eszköz vezetése ittas állapotban. Csak ...

Senki sem találhatott okot a fantáziálásra ebben a tragikus eseményben. Természetesen, Valerij elsőrangúan vezetett, természetesen a foglalkozási területe meglehetősen veszélyes volt, de szó sem lehetett szándékos gyilkosságról.

A történet egészen addig nagyjából logikusnak látszott, amíg a szerkesztőségbe elektronikus postával

meg nem érkezett az a bizonyos cikk. Ez pontosan a Valerij halála utáni negyvenedik napon történt. Ebben egy újságíró megsemmisítését célzó, majdnem tökéletesen végrehajtott műveletről volt szó, egy olyan újságíróéról, aki nagyon is fontos információ birtokába jutott, vagyis, egészen pontosan arról, hogyan és miért ölték meg Valerijt.

A monitor alatti kis szem már egy pokolgép villogójára emlékeztetett. Vagy dolgoznia kellene vagy hazamenni. Zsibbadt ujjával megbökte az „egeret”, felserkentve az alvó monitort.

Azt a cikket nem közölte. És természetesen nem azért, mert nem hitt az írásnak. Ellenkezőleg. Abban a szent igazság volt, s erről mindannyiszor meggyőződhetett, amikor megpróbált ellenőrizni néhány tény, ám ilyen esetekben akkora ellenállásba ütközött, hogy többé semmi kétsége nem lehetett a kérdés fontosságát illetően. Ez a gyilkosság a kivitelezés tökéletességével és egyszerűségével lepte meg. Elemi dolgok – egy újságíró a bárba hívni egy beszélgetésre, majd telefonon értesíteni őt, hogy valahol valami baj történt, ezáltal arra készíteni, hogy a jogosítványát kockáztatva kocsiba üljön, amelyet már kipreparált egy szakember, és nagy sebességgel elhajtson. De nem is ez, illetve nemcsak ez volt a döbbenetes a dologban. Ahogy az anyag olvasásába fogott, azonnal feltűnt neki az írás sajátos stílusa és modora. Hihetetlenül hangzik, de tudta, ki írta a cikket, anélkül, hogy az aláírásra pillantott volna. Amikor végre elolvasta a meglehetősen terjedelmes szöveget, azt a nevet látta meg a cikk alján, amelyre számított. Néhány perc múltán visszazökkent a valóságba, hátrább húzódott a monitortól, amelybe már-már belenyomta gyöngyöző homlokát, légszomjat érzett, a szíve sérülékenynek és megbízhatatlannak mutatkozott. Ekkor megértette, hogy az örület határán van. A cikk alatt a megboldogult Valerij álneve állt.

Mindezt persze Valerij valamelyik barátja írhatta. Legalábbis így próbálta magának megmagyarázni... De ebben a magyarázatban nem volt logika. Kinek és miért lett volna arra szüksége, hogy egy elhunyt ember írói álnevét használja és utánozza a stílusát? De valami magyarázatot mégis kellene találnia. Később aztán nem foglalkozott többé vele, áttette a megoldhatatlan kérdések kategóriájába, mivel amúgy is ömlött az anyag a szerkesztőségbe, mint azelőtt, Valerij halála előtt. Ezeket a cikkeket jobbra közzélték is. Másokat viszont lemezre másoltak, így ezek a Valerijról szóló első cikkel együtt a szerkesztői íróasztal fiókjába kerültek.

Megköszörműlt a dohányfüsttől reszelős torkát és elindította a kurzort a közben feléledt monitoron, a meg-

felelő ikonokra kattintva. Napközben már belepillantott a postaládájába, és tudta, hogy ott küldemény várja egy olyan személytől, akinek a cikkeit csak akkor olvassa, ha egyedül van, amikor a munkatársai már hazamentek. Legalábbis, így volt ez az utóbbi félévben.

A modem sajátos hangot adott és megkezdte az információk továbbítását az elektronikus dzsungelen át a megfelelő szerverre.

Furcsa hang volt. Az utóbbi időben már nem úgy fogta fel, mint egy megszokott zörejt, mondjuk a lift zaját a lépcsőházból. Volt benne valami olyasmi, ami a komor, őszi pusztában magányosan álldogáló ember hangulatát idézi. Képzeteiben felrémlert több ezer kilométernyi vezeték, amely átszeli az éjszakát, s kifeszül a telefonpóznák sötétlő keresztjein. Mezőkön és völgyeken át száguld, egybefűzi a kis- és nagyvárosokat, az erdőket és az erdősávokat a néma égbolt alatti álmos, elcsitult térségben. A világháló már nem tűnt olyan megszokottnak és érthetőnek. Az egymás között meglehetősen bizonytalanul összekapcsolt, egymástól száz meg ezer kilométerre található számítógépek halmaza nagyon is veszélyes lehet az ember számára, mivel elvesz benne minden emberi képzelet.

Ezekről a gondolatokról nyugtalan lett, és már bánta, hogy bizonyos mértékig visszaélt az alkohollal, és megfosztotta tudatát az évek során kidolgozott pragmatikus és racionális páncéltól.

Egyik gondolat a másikat húzta maga után, sokkal sebesebben, mint a számítógép az információt a távoli szerverről.

Maradt valami nyugatalanság ebben az átfoghatatlan térségben, valami feszültség, ami sehogy sem akart feloldódni az éterben, és időről-időre érthetetlen módon csatlakozott a megfelelően rendezett elektromos impulzusokhoz és beömlött valamelyik vezetékbe, hogy milliónyi hasonló jellel együtt száguldjon tovább.

Mialatt a számítógép végezte a maga dolgát, kulcsot vett elő a zsebéből, kinyitotta az íróasztala fiókját és a fiók távoli sarkából elővette a lemeztartót. Kivett belőle egy aláíratlan anyagot és betette a meghajtóba.

Annak a fiatal újságírónek igaza volt. Biztos, hogy maga sem volt tisztában a megjegyzése igazi értelmével, mégis száz százalékban igaza volt.

Megnyitotta az elektronikus postaládát, kiválasztotta a szükséges utasítást, majd újra klikkelt.

Ez már kész örület. De mivel profi volt, így meg kell békélnie, és együtt kell élnie mindazzal, amit íróasztala sötét zugaiba rejtett.

Misley Pál fordítása

HALINA TARASZJUK Harmonia mundi

Az asszony lenézett az üres, kertes udvarra, s megpillantotta az elit lakóparkhoz egyáltalán nem illő három, szármalmas külsejű alakot. „Úristen, alszanak ezek egyáltalán? – gondolta bosszúsan. – Már öt óra!” Kegyetlenül érezte magát az éjszaka folyamán megivott üveg Napóleon-konyak és a doboz Parlament cigaretta után. Az utóbbi időben a *drink* (ahogy amerikai unokái emlegették az ivást) nem hozta meg neki sem az erkölcsi, sem a fizikai megkönnyebbülést. Ellenkezőleg, sajgott a mája, kiszáradt a szája, hasogatott a feje, a könnyű eufóriát súlyos depresszió vagy hisztérikus rohamok váltották fel. Azok hárman, ott lent, a hajnali árnyak között, háttérben az ápolt gyeppel, a nyírt sövényvel, az egyenletes és tiszta ösvényekkel, csak bosszantották, ahogy egy csapat kóbor kutya is bosszantotta volna, amelyek mást se tudnak, mint odapiszkolni és fertőző betegségeket terjeszteni. De viszatérni sem akaródzott a néma telefonhoz, a szesz és cigarettafüst szagú hálószobába, és hogy legalább egy kicsit elszakadjon saját problémáitól, borús tekintettel figyelte, amint azok ott hárman, furcsán – egymás után, körben – mozognak a központi sétányon az udvar belseje felé.

– Nézd már! Még van kedvük vigadozni! – csodálkozott. – Magasságos ég! Jókedvük van!... Az egyik embernek keserűség az élete, az ilyen meg jól érzi magát! Még boldog is!

Gyakran látta a háromtagú társaságot az udvaron a szemetes kukák körül. Olykor gondolt rájuk, és ha nem is egészen friss, de azért még ehető élelmiszereket tett a kuka mellé. „Hadd egyenek valamit!” – mondta ilyenkor magában világfájdalmas hangon. Merthogy alamizsnálkodásra nem volt lehetősége – sem metrőval, sem más tömegközlekedési eszközzel nem járt, és azok az utak is ismeretlenek voltak előtte, ahol a szegények járnak –, ezért olykor még friss halszeletet is kitett nekik, de nem a szemetes zacskóba, hanem valami színes, vidám hangulatú reklámszatyorba.

– Ne szoktassa ide a hajléktalanokat, asszonyom – szólt rá feddőleg az egykori tanítónő szigorúságával a házmesterné, amikor egy reggel tetten érte a felebaráti szeretet gyakorlásán.

– Felőlem maga is elviheti – válaszolta szelíden a földkerekség szűkölködőinek oltalmazója, a szemetes alamizsnálkodást gyakorló asszony. Ahogy beült ezüstös metál Volvójába, félszemmel még látta, mennyire elsápadt sértett méltóságában a jóság, bölcsesség és az örök értékek egykori magvetőjének arca.

Azok hárman időről-időre eltűntek, többnyire azonban a fűben heverésztek egymás mellett a fa alatt, a domb oldalában (a padokra vagy nem merészkedtek fel, vagy pedig kényelmetlennek találták őket), eggyé olvadtak a tájjal, szürkén, csiszolatlanul, mint a lakópark területén szétszórt kötőmbök, amelyek a tervezők zseniális elgondolása szerint az érintetlen természet illúzióját keltették a környező, emberi kéz alkotta urbanizáció közepette.

Ám ekkor... A Dnyipro felől fújó szellő kellemesen hűsítette az asszony másnaposságtól nehéz fejét a tizedik emeleti erkélyen, és lassú, egyhangú gondolatait nagyobb pörgésre készítette. Ám ekkor (az asszony valami hasonlatot keresett)... Ennek a három alaknak a viselkedése, mozgása nagy, őskori madarak vagy hullók násztáncára emlékeztette, csöndesen keringtek az udvar aranylóan zöldes kikötőjében. Jobban szemügyre véve őket, azt is észrevette, hogy a hármából ketten, akik a csavargók szokásos öltözkézt viselték – valami nadrághoz és inghez hasonló, de inkább semmihez sem hasonló ruhafélét – a társaság harmadik tagja előtt (minden kétséget kizáróan, ő volt a nőstény) olyan hihetetlen hímtáncot lejtettek, hogy Petipa is megirigyelhette volna! Nyilván tették a szépet a nőstényüknek. Ezek a megrogzott alkoholisták kidüllesztették horpadt mellkasukat, s mint megtépázott vén kakasok hol ugrottak egyet, hol magukat riszálva jártak, körbe, körbe... Sajátosan kellettük magukat (az asszony ezalatt az erkélyen szinte teljesen kijózanodott), mintha azt mondanák: engem válassz! Hát, igen, s én még azt hittem, hogy ezek poligámok, akár a kóbor ebek. Ez a nő pedig... (A gőgös utálkozás, mintha víz mosta volna le, eltűnt az asszony arcáról.) Ez a nő! Édes Istenem, ez a szederjes arcú, az olcsó mérgektől puffadt roncs, magát illegetve kacérkodott, szemlesütve, akár egy tizenhat éves falusi szűzlány! Egyszer csak (lehet, hogy színészné volt azelőtt?) büszkén hátravetette a fejét, és akár egy filmszínésznő, szinte királynői pózban előre lépett, mintegy mesze üzve elragadtatástól megmámorosodott hódoló népes körét.

Az egész jelenet annyira természetes és őszinte volt, a résztvevők pedig olyan kimondhatatlanul lelkesek és boldogok, hogy a tizedik emeleti erkélyen álló asszonynak szinte elállt a lélegzete.

– Harmonia mundi ... – sottogta elképedve –, hát itt van, ez az elérhetetlen és átkozott harmonia mundi... A világ és a lélek harmóniája – harmonia a világgal és önmagaddal! Lám, kik részesülnek az isteni kegyelemben – a társadalom kivetettjei, a megaláztatottak!

A kozmikus igazságtalanság tragikus felfedezése annyira megdöbbentette, hogy váratlanul (ahogy ez különleges esetekben már előfordult vele) felröhögött, mint bolond lány a réten.

Az önkéntelen, durva röhej fájdalmasan hasított bele a napkeltétől bearanyozott, riadt, hajnali csöndbe, visszhangzott az impozáns magaslatok falai között és lemállott vakolatként hosszasan hullott a mélybe.

Azok hárman, ott lent, mint marionett-figurák össze-rezzentek a váratlan, csúfondáros hangtól, mind egyszerre odanézték, tátott szájjal, dermedten és védtelenül, akár a gyerekek.

Az asszony gyorsan az erkély mélyére húzódott, szidta önmagát meggondolatlanságáért, egyszersmind azonban önző módon mentséget is talált:

– De hülye vagyok! Megtaláltam, mivel szórakozzam. Még meglesnek valahol és leütnek. Sem szellemi színvonaluk, sem társadalmi helyzetük nem tartja vissza őket.

Magát okolta a világ bajaiért, miközben visszament a hálószobába. Az órára pillantott: fél hat volt. Lelkében nyugtalanságot és undort érzett, mintha idegen hálósza-ba-titkokat lesett volna meg. Nem, inkább üzekedő kutyákat, persze csak úgy, véletlenül, de egy taknyos kamasz kíváncsiságával.

Leült a vetetlen ágy melletti fotelba, és tárcsázta a férje mobilszámát, majd a nyaralójukat hívta. Egyik sem válaszolt.

Az asszony nagyot sóhajtott, szemét becsukta, könnyet csalva ki belőle, s ettől újra meg újra a reménytelen kétségbeesés pokoli köreibe jutott. Hogy ne gondoljon a férjére, az iménti három embert képzelte maga elé, akik – úgy tűnt fel neki – a bukást, az erkölcsi széthullást, a degradáció utolsó stádiumát testesítették meg. Rosszabbak az állatnál! Mosdatlanok, tetvesek, az utcán alszanak, hulladékokat esznek... ők maguk is hulladék-emberek, s mégis, milyen remegő érzésekkel, mekkora odaadással nézett az a csavargó arra a nőszemélyre! Mint egy királynőre! És ez a vérbajos szakadt csaj úgy lépdelt előttük, mint egy királynő! Mint a világ királyné asszonya! Talán nem is a földön járt! *Én* így sohasem jártam. Persze, arra sem emlékszem, megismertem-e valaha is a balgák boldogságát. Még komszomolista éveimben sem, amikor falkában jártak utánam a kábé-titkárok és az örökké részeg, hímnemű alkotó ifjúság. Talán, mert mindig sokat vártam az élettől? Pedig az él békében a világgal és önmagával, aki kevéssel is beéri, azzal, amit az Isten ad. De, Uram, akkor hogyan értsem az evangéliumi példázatot az elásott talentumról? És hogyan a mezők liliomáról, melyek nem vetnek és nem aratnak, és a királynénál is szebb ruhájuk van? Szóval, mit ír erről a Szentírás? Nem, én bizony kevéssé igazodom el ebben a világban. Főképp azt nem értem, miért van a lelkem tele gyűlölettel és sérelemmel, mint fortyogó szuorokkal. Minek akkor ez a lakás, a pénz, ez a sok rongy, ha egy utolsó csavargó nőt is irigyelnem kell? Ha magamnak is, akár egy utolsó koldusnak, mindent kunye-

rálnom kell, egy jó szót, egy kis jóindulatot valakitől, aki állítólag a legközelebb áll hozzám? Persze, minek is szépitsem, koldus vagyok én is. A házak, a kocsi, a vállalkozások, a bankszámlák – mind a férjem nevében vannak. Minden, amim van – néhány exkluzív rongy párizsi divatszalonokból, melyek rég nem mennek rám, egy gyári bizsut tartalmazó dobozka és egy fél lakás. Ez minden, ami az enyém! Ő bármelyik pillanatban kidobhat az utcára egy szál kombinéban, s élhetek a melltartómba varrt gyémántokból. Aztán idehoz egy fiatal, a gazdag vénemberek utáni hajszában lesóványodott, szemtelen vadmacskát. Manapság mindenütt ilyen égimeszelőket reklámoznak. Nem, az ura ezt nem merné megtenni, tart a gyerekektől. Persze az ilyenek semmitől és senkitől sem riadnak viszsza. Istenem, miért van az, hogy engem folyton csak átvernek, becsapnak, elárulnak, gyűlölnék, semmibe vesznek? Miért? Mit vétettem?

Az asszony rémülten vette észre, hogy lelkében a negatív érzések tömege már-már eléri a kritikus szintet, és ő mindjárt felrobban, mint egy túlfűtött gőzkazán. Ettől a fantáziálástól, a magány és az önsajnálát hasító érzésétől menekülve szeretett volna telefonálni valakinek, beszélni valakivel, szeretne volna elpanaszolni az őt ért sérelmeket, kiönten a lelkét. Egy közeli, együtt érző léleknek, aki legalább meghallgatná őt. De a jó barátok és rokonok már régen elmaradoztak mellőle. A gyermekei külföldön, nagyon messze élnek, ott, ahol ilyenkor még éjszaka van. Egykori jó barátnőit már régóta az ellenségei közé sorolhatta. A szomszédokkal pedig ebben a lakóparkban nem szokás bizalmas kapcsolatot létesíteni: vagy úgysem értik meg őt, vagy ellene fordítják a hallottakat. Teljes társtalanság. Akár ezeket a hajléktalanokat is idehívhatja. Miért is ne? Istennek eme teremtményei nem adnak, nem vesznek, legfeljebb bolhát hoznak a házba. A gonosz kárörvendezéshez pedig nem elég rafináltak.

Ezzel az örült ötlettel kirohant az erkélyre, egyik végéből a másikba szaladt, szemével végigpásztázta a gyepet és a domboldalt. De a három embert, akik az ő kertjükben, ezen a fűvön, az itteni szeméttárolók mellett töltötték szinte a nap huszonnégy óráját, mintha a föld nyelte volna el. Eltűnésük miatt olyan határtalan magányérzet fogta el az asszonyt, hogy sírva rohant vissza a szobába, felkapta a telefont, tárcsázott, de ezúttal sem válaszoltak hívására. Erőtllenül zuhant a fotelba, lehuntya szemét és szabadjára engedte elgyötört képzeletét. Mint egy sérelmekből és kielégületlenségtől felkorbácsolt, mocskos utcanő, szadista, mazochista elégedettséggel kezdte képzeletben felidézni a pornófilmekből ismert, undort keltően leplezetlen jeleneteket, amelyeket éjszakánként kilométerszámba nézett a videóján, szerzetesi magányában. Ilyenkor elképzelte, hogy az ál-

latias játékok főhőse a tulajdon férje, meztelen csajokkal körülvéve. A fantáziálás felébresztette benne a hús kívánságait, szinte önkívületbe került.

– Átkozott klimax, átkozott világ, átkozott élet...

Zihált, érezte a kitörni készülő vulkánt, amely időről-időre, mint Pompejít, váratlanul forró lávával borította el. Az örület közeledte egyszersmind ijesztette, de fel is oldotta a gyűlölt világ kötöttségei, mindenféle kötelességek alól, úgy érezte, hogy nem kell megalázkodnia, kínlódnia féltékenységeiben, eltűnnie férje hűtlenkedéseit, a fiatalka barát-nők telefonhívásait. Szabadjára engedte érzéseit, személyekre való tekintet nélkül, rangjuktól, állásuktól függetlenül, káromkodott, mint egy börtöntöltelék, összetört mindent, ami a keze ügyébe akadt. Hisztériás rohamai rendszerint a férjével folytatott botrányos veszekedésbe torkoláltak. Majd amikor egyszer féltékenységi rohamában Martinival öntötte le a férje sajtótitkárnőjét, aki hogyhogy nem valamelyik nagykövet felesége volt, a férje többé nem vitte őt társágba, nem hívták bankettek-re, állami ünnepek alkalmából rendezett fogadásokra, még a férje baráti körében hagyományos szombati víkendekre sem.

A vulkán kitörni készült. Az asszony érezte forró leheletét, maga is fulladozott, a forróság tetőtől talpig minden pórusát átjárta.

Hogy megmeneküljön a belső tűz hevétől, az éjjeli szekrényre borulva gyógyszerek után kutatott, tenyerébe gyűjtötte a pirulákat, majd egyszerre bevette valamennyit, a fehér, rózsaszín, világoskék, kávébarna színű tablettákat, elhízás ellen, májbántalmakra, vesepanaszokra, szívre, nyugtatókat, altatókat, drága, külföldi gyógyszereket, melyeket neki hoztak az ismerős diplomaták, üzletemberek, a férje adósai és egyéb lekotele-

zettjei. Öklendezett a gyógyszerektől, de a tűz nem akart megszűnni, egész belseje kohóként fortyogott.

Azután valaki megpaskolta elgémberedett arcát, a fürdőszobába cipelte, hideg vizet fröcskölt rá, a torkába nyúlt vastag, szőrös ujjával, amitől felfordult a gyomra, úgy érezte, kiszakadnak a belei, a szeme is bevértzett. Majd egykedvűen ült a szalonban a díványon, kifejezéstelen,

véreres szemekkel nézte puffadt, szederjes arcát a tükörben, és hallotta, hogy a férje mentőket hív, s míg várta őket, idegesen járkált a szobában, ügyet sem vetve reá, majd, amikor megjöttek, levéltárcájából egy százdollároszt húzott elő, és a mentőorvos orra alá tartva, elmentmondást nem tűrő hangon kijelentette:

– Gombamérgezése van. Vagy inkább szív-roham. Mossák ki és hozzák haza. Csak semmi felesleges vizsgálat! Nehogy nekem az elvonósok hozzányúljanak! Megértette? Úgy intézze, hogy egyikünknek se legyen kellemetlenége belőle.

Azután két megtermett mentős karon ragadta és kivitte a lakásból, betuszkolták a liftbe, majd egy felismer-

hetetlen rendszámú mentőkocsiba dugták, erővel egy kényelmetlen hordágyra fektették. Nem tiltakozott. Könnyedén ringatózva az iránta közömbös világ iránti teljes közöny lágy hullámain, s arra gondolt, hogy most, először életében kellemesen, kiegyensúlyozottnak érzi magát.

Amikor a mentőkocsi lassan kigördült az udvarról a forgalmas utcára, az asszonynak úgy rémlett, mintha az autó elsötétített ablakán a reggeli csavargókirálynő lesett volna be. Megvető mosollyal nézte, ami most még jobban eltorzította a leskelődő céklaszínű arcát, ám a szemében valami cinkos együttérzés is megvillant. A fekvő asszony össze-rezzent, és inteni próbált kísérőinek, hogy állítsák meg a kocsit, de azok szó nélkül visszanyomták őt a hordágyra.

Misley Pál fordítása

Eigel István rajza

VASZIL MAHNO

Jó tanács versíróknak

egyik szemed a cirill betűket olvassa
 a másik a latint
 van aki balról jobbra írja verseit –
 Jehuda Amihaj jobbról balra
 az aranykor kínai költői oszlopokba írtak:
 ez a néhány szem fekete cinamon
 elengedhetetlen fűszer a világeköltség konyháján

de függetlenül az időtől
 az írásmódtól
 az ábécétől
 mindegyikük szerette: a bort és a nőket
 a hegyeket
 a sült halat
 a piros paprikasalátát
 szórta a pénzt tartozott fűnek fának

valamennyien a hangokra vadásztak
 nagy gyermekek halászhálóval és lepkefogóval
 alkoholisták
 narkósok
 perverzek
 narcissusok odüsszeuszok orpheuszok voltak

egyesek tollal írtak
 mások az alkoholtól
 és a narkotikumoktól sűrű vérükbe mártott tűvel
 álmos méhecske fullánkjával
 mégis a papírlapon vagy az ing kezelőjén száradó
 folyadék jellegétől függetlenül
 vers színné és hanggá változott
 trágyává – hányadéka
 vérsavóvá

néha
 egy más világból idetévedt
 haldokló méhecske hull
 szobád ablakpárkányára;
 a hátán fekve – a nyúlós őszi levegőt kaparja
 nem adsz tanácsot magad sem tudod hogyan kell verset írni
 látod a hajók útra készülődnek
 a matrózok pillanatnyi szeretőiktől búcsúznak
 a fáradtolaj arccal lefelé mint halott ember szétterül a víz színén
 ezernyi szaxofon – megannyi kérdőjel – emészti
 a zene zöld excrementumát
 a hegedű legvékonyabb húrja – akár az elektromos áram
 megsemmisíti a hamis hang legkisebb ellenállását
 tudod:
 hogy ezen a pallón járni
 amelyet a telihold
 a víz brokát testére rakott
 veszélyes

bármilyen tanács felesleges.

Oláh János fordítása

(A versek nyersfordítását Misley Pál készítette.)

Nyitott Műhely

2003 június Ajpin, Jeremej • július Rott József • augusztus Nagy Zoltán Mihály • szeptember Körmenyi Lajos • október Csenger Levente • november Jókai Anna • december Marsall László

2004 január Kalász Márton • február Határ Győző • március Daczó Árpád Lukács • április Nagy Gábor • május Penckőfer János • június Lázár Ervin • július Buda Ferenc • augusztus Kiss Benedek • szeptember Kovács István • október Nagy Gáspár • november Mezey Katalin • december Agh István

2005 január Léka Géza • február Görömbei András • március Dobozi Eszter • április Csoóri Sándor • május Szentmártoni János • június Csiki László • augusztus Farkas Árpád • szeptember Bodor Ádám • október Tózsér Árpád • november Szörényi László • december Vasadi Péter

2006 január Méhes György • február Szakonyi Károly • március Ferencs István • április Tornai József • május Bella István • június Vathy Zsuzsa

Európai
és Világirodalmi Figyelő

1995 június szlovák (Kis Szemán Róbert); augusztus horvát (Kiss Gy. Csaba); szeptember ír (Gergely Ágnes); október holland (Gera Judit); november belga (Lackfi János); december finn (Jávorszky Béla)

1996 január francia (Lackfi János); február mazúriai lengyel (Kovács István); március frankofón hét; április norvég (Masát András); május-június flamand (Gera Judit); július–augusztus szlovén

(Reiman Judit); szeptember amerikai (Bollobás Enikő); október csecsen (Kun Miklós); november európai cigány (Bari Károly); december svéd (Jávorszky Béla)

1997 január belga (Lackfi János); február cseh (Kis Szemán Róbert); április szerb (Milosevits Péter); május–június amerikai magyar (Gábor Róbert és Lauer Edit); július–augusztus román (Demény Péter); szeptember lengyel esszék (Kovács István); október portugál (Pál Ferenc); november svájci (Ódor László); december észt (Jávorszky Béla)

1998 január orosz (Bratka László); február amerikai nőírók (Bollobás Enikő); március svájci francia (Alain Bagnoud); április ír (Kabdebó Tamás); május izraeli (Kiszely Gábor); június 1948 a környező népek szemével; július norvég (Kovács Ferenc és Sulyok Vince); augusztus Prága 1968; szeptember finn (Jávorszky Béla); október török (Tasnádi Edit); november olasz (Szénási Ferenc); december albán (Schütz István)

1999 január bolgár (Juhász Péter); február német (Simon László); március dán (Kertész Judit); április közép-kelet-európai abszurd (Margittai Gábor); május szlovák (Bolemant Éva és Forgács Ildikó); június quebec-i francia (Martonyi Éva); augusztus amerikai multikulturalizmus (Bollobás Enikő); szeptember fjörösk (Mervel Ferenc); október katalán (Déri Balázs és Faluba Kálmán); november japán (Vihar Judit); december spanyol (Pávai Patak Márta)

2000 január-február-március erdélyi német (Schuller Anger); április-május-június Krakkó (Szenyán Erzsébet); július-augusztus-szeptember brazil (Pál Ferenc); október-november-december izlandi (Mervel Ferenc); szárd (Szénási Ferenc és Stefano De Bartolo)

2001 január-február-március német (Nemeskürty Harriet); április-május-június portugál (Pál Ferenc); július-augusztus-szeptember finn-ész (Fehérvári Győző, Jávorszky Béla); október-november-december török (Tasnádi Edit)

2002 január szibériai finnugorok (Nagy Katalin); február baden-württembergi német (Imre Török, Nagy Gábor); március kárpátaljai ruszin (S. Benedek András); június kínai (Zombory Klára); július amerikai (Andrew Singer); augusztus finnugor (Domokos Péter); október japán (Vihar Judit)

2003 január svéd (Mervel Ferenc); február görög (Caruha Vangelio); április finnugor (Domokos Péter); október amerikai (Sohár Pál); november galego (Pál Ferenc)

2004 január lett (Jávorszky Béla); február dán (Kovács Katáng Ferenc és Sulyok Vince); március portugál (Pál Ferenc); április osztrák (Irsik Vilmos); május namuri belga (Lackfi János); június lengyel (Zsille Gábor); július francia (Szávai János); augusztus finn (Jávorszky Béla); szeptember norvég (Sulyok Vince) október szlovák (Zilka Tibor és Rédey Zoltán) november cseh (Beke Márton); december litván (Jávorszky Béla)

2005 január északír (Kurdi Mária); február lengyel (Zsille Gábor); május holland-indiák (Pusztai Gábor); június svájci olasz (Andó Gabriella, Szénási Ferenc); augusztus szilézi (Zsille Gábor); szeptember NDK (Irsik Vilmos); október szlovák (Karol Wlachovský); december cseh (Beke Márton)

2006 január svéd (Jávorszky Béla); február japán (Vihar Judit); március Kárpáti cigányok (Zsille Gábor); május román (Kenéz Ferenc); június szlovén (Lukács Zsolt)

A Magyar Napló szerkesztősége és az Írott Szó Alapítvány regénypályázatot hirdet, amelyen minden magyar író részt vehet, állampolgárságától függetlenül. A pályázat tárgya olyan regény vagy kisregény (legalább száz oldal, azaz százötvenezer betűhely), amely hőseinek sorsában és a társadalmi élet jelenségeiben megmutatja az 1989–90-es rendszerváltozás és az azóta eltelt időszak társadalmi változásait, kulturális, morális tendenciáit. Az ábrázolás hitelessége mellett a zsűri elvárja és méltányolja az írói nyelv példás magyarosságát, stílár biztosságát, szépségét.

A zsűri József Attila esztétikai elvét tekinti irányadónak: „Szép szó magyarul nem fölcicomázott kifeje-

Regénypályázat

zést, hanem tetet öltött érvet jelent. A szép szó nem csak eszközünk, hanem célunk is. Célunk az a társadalmi és állami életforma, melyben a szép szó, a meggyőzés, az emberi érdekek kölcsönös elismerése, megvitatása, az egymásra utaltság eszmélete érvényesül.” Magától értetődően ez nem stilisztikai vagy bármilyen szellemi áramlathoz kötött előírást jelent, hanem igazmondást és felelősséget, egyszerűen tehetséget.

Pályadíjak: I. díj: 400 000 forint II. díj: 200 000 forint III. díj: 100 000 forint

A zsűri a beérkezett pályaművek színvonalától teszi függővé, hogy kiadja-e az első díjat. Fenntartja annak lehetőségét is, hogy az első díj ösz-

szegét további 100 000 forinttal emelje. A díjazott műveket a Magyar Napló Könyvkiadó a későbbi megállapodás szerint megjelentetheti.

A pályázat jeligés – a jeligét kérjük a kéziratban feltüntetni. A pályázó a kéziratához mellékelt zárt, jeligés borítékban adja meg nevét és címét. Beküldési határidő: **2007. március 15.** Eredményhirdetés: 2007-es Könyvhét, Magyar Napló-hajó.

A pályaművet A/4-es papírra, lehetőleg számítógéppel kinyomtatva vagy írógéppel írva, jól olvasható formában, 2 példányban kérjük beküldeni a Magyar Napló szerkesztőségébe.

A helyezés nélküli kéziratokat az eredményhirdetés után egy hónapig őrizzük meg, és személyesen adjuk vissza szerzőjüknek.

ELŐFIZETŐI SZELVÉNY

Egy lappal az irodalom előtt!

**MAGYAR
NAPLÓ**

a Magyar Írószövetség lapja

Láthatár – magyar irodalom határok nélkül
Európai figyelő – szemelvények nemzetek
kortárs irodalmából
Nyitott műhely – a mai magyar irodalom
kiemelkedő alkotói

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot
..... példányban.

Név:

Kézbesítési cím:

Telefonszám:

E-mail cím:

Számlázási cím:

Adószám a számlázáshoz:

Előfizetés kezdete:

Kedvezményes előfizetői ár:

☐ fél évre 3864 Ft ☐ egy évre 7392 Ft

Aláírás:

Magyar Napló Kiadó Kft. 1062 Bp., Bajza u. 18.

Levelezési cím: 1406 Bp., Pf. 15.

Tel/fax: 342-8768 • E-mail: magynap@hu.inter.net

A Magyar Napló Kiadó könyveit
megvásárolhatja
internetes könyvtáruháunkban is,
a világhálón!

Internetes rendelés esetén
a postaköltséget kiadónk állja.

www.magynaplo.hu

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1008 Budapest, Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: TIMP KFT. Felelős vezető: Cseh Tibor ügyvezető igazgató. www.timp.hu

2006. májusi számunk rejtvényének megfejtése: „Isten, áldd meg a magyart jó kedvvel, bőséggel.” (Kölcsey Ferenc, Himnusz 1823)

Nyertesek: Bere Lászlóné (2700, Cegléd); Kuszi Viktória (3170, Szécsény); Petyerák Zsófia (2613, Rád)

HUNGARY-CARD
Magyar Turisztikai Kártya
Kedvezmények mindenkinél

1234 5678 90123456789

- 10-20% mintegy ezer szállás- és vendéglátóhelyen
- 50% vasúton, autópályán, autóbuszon
- ingyenes múzeumbérlet hat megyében

További kedvezmények: www.hungarycard.hu oldalon!

Információ: Hotelinfo Kft., 1056 Budapest, Váci utca 78-88.
Tel: 266-8742, 267-0806.

LÁSZLÓ BECSEVE	KÖRÖZNI KEZDI DILL REGGELÉN	HÓVIL MAGYORSÁG RÉSZE	KANADA (POLGÁRI REPÜLÉSI)	SERBIÁ KÖR	HAGY PÁRMEZSÉKET ELVETŐ	DESZKA	NAGY EDÉNY OPERAI BETÉTDAL
SEKÜL-DENDŐ, 1.		OPTIKAI LÁNC CSŐ SZIVÁRGÓ					
JES. ANGOLUL			IDE VELEI SZ. BÚZLUT VEGYJÜLE				ÓHÁJÓ
TÁJ LÖT-FUT	NEMHAI AGALI MEGSÁLT HINAR	BEL PARIA ÖRÖMÉNY				ALZSÓRI HANG LÉTHANG-OLÁSOK MÓDUS	
PIRITO-TIZMUS							FELEK DIGITÁLIS HANG-SZOLAG
	GYÖZ-JACSK VAGOR BUKOLÓ-ANARAI		KÖZNETI-KAMAR-KANÉV MENYISOLT				
		ARÉSZ RESZEL ARRA-ODA		MÜNCHEN FOLYÓJA AMPER JELE			
		BALJÓSLATU KISKE-RESHEDŐ					
			ADÓFÁLTÁRUK NK-I KÖRREND-SZERE				
MUTATNI KEZDI	ROMÁN FERFIMÉV PILZENE RESZLETI						
BOGIVA BECSEVE		TUDÁS JÁRTASSÁG ÁTÍRTI EGYKISÍT					
A VADLI BAHÓZ HÁK ÁLLAT			MEZGA-DEZA FELESÉGE LAP RÖV				
MEKÜL-DENDŐ, 2.							

A rejtvény besatírozott főszóiban Széchenyi István gondolatát rejtettük el. Ezt küldje be a kivágot pályázati szelvényrel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között **egy nyertes ártírcsomagot** nyert.

Magyar Napló Szerkesztősége
1406 Budapest, Postafiók 15.

Beküldési határidő:
2006. július 31.

PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
2006./JÚLIUS